

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๗๗ ตอนที่ ๑๗๖๑ – ๑๗๗๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๗๖๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ถ. ขณะที่มีความโกรธเกิดขึ้น หรือความพอใจ ความโลภเกิดขึ้น แต่เรา
ไม่ได้รู้ว่าเป็นธรรม เราหลงลืมไป อย่างนี้ถือว่าเราขาดความเพียรหรือเปล่า

ส. ความเพียรในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเรามีตัวเราที่จะเพียร ตราบใดที่มี
ตัวเราที่จะเพียร ขณะนั้นไม่ใช่สัมมามรรค ไม่ใช่มรรคมองค์ ๘ เพราะไม่รู้ความ
เป็นอนัตตา ต้องรู้ลักษณะของขณะที่สติเกิดกับขณะที่หลงลืมสติ และรู้ด้วยว่า
ปัจจัยที่จะให้สติเกิด คือ การฟัง การพิจารณา จนกระทั่งเข้าใจ

เมื่อสติเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็รู้ว่าขณะนั้นปัญญายังไม่เจริญ แต่ปัญญาจะเจริญ
ก็ในขณะที่สติกำลังระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั่นเองไม่ใช่ในขณะอื่น

ถ. ในขณะที่สติเกิด ความเพียรก็ต้องเกิดด้วยในขณะนั้น

ส. แน่นนอน แต่ไม่ใช่เราจะเพียร ในขณะที่สติระลึกลักษณะเอง ความเพียร
สังเกตที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นรูปธรรมหรือเป็นสภาพรู้

ถ. แต่ถ้าคิดว่า ความโกรธเกิดขึ้นก็ดี หรือความพอใจเกิดขึ้นก็ดี เราต้อง
พยายามกำจัดหรือข่มไว้ ถือว่าเป็นเราทำ

ส. ขณะนั้นไม่ใช่ความรู้ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ถ. สองสามอาทิตย์ก่อนที่บรรยายตอนเช้าว่า ทำวสัฏกะมาฟังธรรมของ
พระพุทธองค์ พระองค์ท่านสอนว่าอย่างไร เพราะตอนนั้นฟังไม่ได้ และที่ท่าน
พระมหาโมคคัลลานะไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ถามท่านสักกะว่า พระพุทธองค์สอนอะไร
แต่ช่วงนั้นหนูฟังไม่ทัน ไม่ทราบที่พระพุทธองค์ท่านสอนอะไรบ้าง

ส. สอนไว้มากมายในพระไตรปิฎก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องไหนก็เป็นเรื่อง
ชีวิตประจำวันทั้งนั้นเลย เพราะฉะนั้น วันนั้นผ่านไปแล้ว ฟังใหม่ เรื่องใหม่ ก็เป็นเรื่อง

ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจทั้งนั้นที่จะต้องรู้ตามความเป็นจริง ถ้าจะกลับมาฟังอีก ก็มีหลายท่านที่อัดเทปไว้ ข้อความในพระไตรปิฎกมีมาก และเป็นเรื่องของชีวิตประจำวันทั้งนั้น เป็นเรื่องของความพากเพียรอบรมเจริญปัญญา แม้จะผ่านข้อความนั้น แต่ขณะนี้กำลังฟังข้อความอื่น ซึ่งข้อความที่ได้ฟังทั้งหมดเป็นประโยชน์ เกื้อกูลทั้งสิ้น ไม่จำเป็นต้องเป็นข้อความที่ทำวสัฏฐะฟังตอนนั้น

ไม่ควรเป็นผู้ประมาท แต่ก็ยากเหลือเกินในเมื่อมีอกุศลสะสมมามากมาย ทั้งโลภะบ้าง โทสะบ้าง เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยสติ การระลึกได้ เป็นผู้รักษา การดำเนินชีวิตต่อไปในการที่จะเจริญกุศลยิ่งขึ้น

สำหรับชีวิตในแต่ละชาติ จะเห็นได้ว่า ถ้าในทุก ๆ ชาติที่เกิดมามีโอกาส ได้ฟังพระธรรม ถ้ายังไม่ละคลายอกุศลต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันจริง ๆ ด้วยความตั้งใจมั่น ด้วยความเพียร ด้วยความอดทน ย่อมไม่ถึงกาลที่จะดับกิเลสได้ เพราะว่ากิเลสมากมายเหลือเกิน เพราะฉะนั้น การที่กุศลแต่ละขณะจะเกิดได้ จะเจริญได้ ต้องอาศัยความเพียร และความอดทนต่อการที่จะไม่เป็นอกุศลในขณะนั้น

ระหว่างความสนุกสนานเพลิดเพลิน กับการฟังพระธรรม จะเลือกอย่างไร ถ้าไม่ใช่เรื่องความสนุกสนานเพลิดเพลิน เรื่องธรรมดา ๆ ก็อาจจะเลือกฟังพระธรรม แต่ถ้าเป็นเรื่องสนุกสนานมาก เพลิดเพลินจริง ๆ คิดดู ในขณะนั้นจะฟังพระธรรมหรือ จะเลือกสนุกสนานเพลิดเพลิน

ด้วยเหตุนี้จึงต้องเป็นผู้มีวิริยะ มีความตั้งใจมั่น และมีความอดทน

อรรถกถา สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค อรรถกถาอาสิวิสูตรที่ ๑
มีข้อความว่า

ในคำว่า วิริยารมฺหสฺสเสตํ อธิวจฺนํ นี้ เพื่อแสดงถึงการทำความเพียรทางจิต

ท่านผู้ฟังคงเคยเพียรทางกายมามากแล้ว เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้เป็นเรื่องความเพียรทางจิต เพราะว่าเป็นเรื่องของ การอบรมเจริญกุศล

ฟังทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้

ผู้ยืนอยู่ฝั่งนี้อันน่ารังเกียจ ประสงค์จะข้ามห้วงน้ำ

นี่เป็นคำอุปมาสำหรับทุกท่านที่ต้องการจะดับกิเลส ต้องการเป็นอริยบุคคล ต้องการรู้แจ้งอริยสัจธรรม อุปมาเหมือน ผู้ยืนอยู่ฝั่งนี้อันน่ารังเกียจ ประสงค์จะข้ามห้วงน้ำ ต้องเห็นความน่ารังเกียจของฝั่งที่อยู่ก่อน คือ ความติด ความพอใจ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพอจะ และปรารถนาที่จะละคลายความน่ารังเกียจนี้

พักอยู่ ๒ - ๓ วัน ค่อย ๆ ตระเตรียมเรือ แล้วขึ้นเรือเป็นเหมือนเล่นน้ำ

นี่เป็นชีวิตของทุกคนหรือเปล่า รู้ว่าหนทางนั้นคืออะไร แต่แม้กระนั้นทั้ง ๆ ที่ ประสงค์จะข้ามห้วงน้ำก็พักอยู่ ๒ - ๓ วัน และบางคนก็ยิ่งกว่า ๒ - ๓ วัน พักไปเรื่อย ๆ ๒ - ๓ อาทิตย์ ๒ - ๓ เดือน และบางคนขอเวลาไปถึง ๒ - ๓ ปี ที่จะพัก ที่จะไม่ศึกษาพระธรรม ค่อย ๆ ตระเตรียมเรือ นี่ก็ช้า แล้วขึ้นเรือเป็นเหมือนเล่นน้ำ ก็เป็นเรื่องของความตามสบาย ๆ อยู่เรื่อย ๆ

แม้เมื่อเขาทำอย่างนั้น ก็ยังขึ้นเรือไม่ได้ ย่อมถึงความพินาศ จันใด ภิกษุ ผู้ใคร่จะข้ามห้วงน้ำคือกิเลสก็จันนั้นเหมือนกัน ไม่ควรทำความเห็นช้าว่า เรายังเป็นหนุ่มอยู่ จักผูกแพคือมรรคมรรค ๘ ต่อเวลาเราแก่เสียก่อน

จริงอยู่ ภิกษุเมื่อทำอยู่อย่างนี้ แม้เวลาแก่ก็ยังไม่ถึง ก็ถึงความพินาศ แม้แก่ก็ยังไม่ถึง ก็ไม่อาจทำได้

บางคนขอเวลาว่า เอาไว้แก่เสียก่อน แต่ยังไม่แก่ ความแก่ยังไม่มาถึง สิ้นชีวิตไปก่อนก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น ที่รอไว้ ผลัดไป จะไม่ถึงโอกาสนั้นเลย และแม้ว่าบางคนถึงเวลานั้น ก็ไม่อาจทำได้

ระหว่างที่ยังไม่แก่ก็ปล่อยให้อกิเลสมากมายเพิ่มขึ้น เพิ่มพูนท่วมทับ เวลาที่แก่ กิเลสก็เพิ่มขึ้นอีกเยอะแยะ อย่างนั้นแล้วปัญญาก็ต้องเพิ่มขึ้นอีกมาก เพราะฉะนั้น ก็ทำไม่ได้

ควรระลึกถึงภทเทกวัตตสูตรเป็นต้น แล้วรีบเร่งผูกแพคืออริยมรรคนั้นทันที

คือ ไม่ให้รอกาลเวลาในการที่จะศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
นี่คือวิริยารัมภกถา คำที่เตือนให้เป็นผู้ที่มีวิริยะ มีความเพียร มีความอดทน
มีความอดทน

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็บุคคลจะผูกแพ ควรจะมีมือเท้าบริบูรณ์

จริงอยู่ คนมีเท้าเป็นโรคพุพอง หรือมีเท้าหักงอ ย่อมไม่สามารถจะยืนได้
บุคคลผู้มีมือเป็นแผลเป็นต้น ไม่อาจจับใบหญ้าใบไม้เป็นต้นได้ฉันใด ภิกษุผู้จะผูกแพ
คืออริยมรรคนี้ก็ฉันนั้น พึงปรารภความบริบูรณ์ด้วยเท้าคือศีล และด้วยมือคือ
ศรัทธา

จริงอยู่ บุคคลผู้ทุศีลผู้ไม่มีศรัทธา ไม่ตั้งมั่นในพระศาสนา ไม่เชื่อข้อปฏิบัติ
ไม่อาจจะผูกแพคืออริยมรรคได้

อนึ่ง แม้บุคคลผู้มีมือเท้าบริบูรณ์ แต่ไม่มีเรี่ยวแรง ถูกพยาธิเบียดเบียน
ก็ไม่สามารถจะผูกแพได้ ต่อสมบุรณ์ด้วยกำลังเท่านั้นจึงจะสามารถฉันใด แม้คนมีศีล
มีศรัทธากี่ฉันนั้น แต่เป็นคนเกียจคร้าน นั่งจมน้ำเกลียด ก็ไม่สามารถจะผูกแพ
คือมรรคนี้ได้ ผู้ปรารภความเพียรเท่านั้นจึงสามารถ ฉะนั้น ผู้ประสงค์จะผูกแพ
คือมรรคนี้ จึงควรปรารภความเพียร

ฟังดู ถ้าเป็นคนที่ไม่เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ก็จะมีตัวตนที่จะทำ
ความเพียรอีกแล้ว

ฉะนั้น การฟังพระธรรม เมื่อฟังแล้วต้องพิจารณาให้สอดคล้องกันทั้ง ๓ ปิฎก
ด้วย ไม่ใช่เพียงแต่ฟังเท่านั้นแล้วก็รีบร้อนจะไปปฏิบัติ จะไปทำความเพียร นั่ง ๑๐ วัน
๒๐ วัน นั้นไม่ใช่ความหมายของการอบรมเจริญปัญญา

ความเพียร คือ เพียรอบรมเจริญปัญญา ซึ่งยากกว่า

เพียรที่จะเข้าใจชีวิต สภาพธรรมแต่ละขณะในทุก ๆ วันตามความเป็นจริง
ไม่ใช่ไปนั่งเพียรทำ แต่เพียรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

และข้อความที่ว่า ก็บุคคลจะผูกแพศยามีมือเท้าบริบูรณ์ แสดงให้เห็นว่า การที่อริยมรรคจะเจริญขึ้นหรือจะเกิดได้ ไม่ใช่เป็นคนที่ไม่มีความเข้าใจถูกต้องก็สามารถไปอบรมเจริญอริยมรรคได้ แต่ผู้ใดก็ตามที่จะผูกแพ ต้องเป็นผู้มีมือเท้าบริบูรณ์ จริงอยู่ คนมีเท้าเป็นโรคพุพอง หรือมีเท้าหงิกงอ ไม่สามารถจะยืนได้ เพราะฉะนั้น ก็ผูกแพไม่ได้ ถ้าจะเป็นอย่างนั้น

บุคคลผู้มีมือเป็นแผลเป็นต้น ไม่อาจจับใบหญ้าใบไม้เป็นต้นได้ฉันใด ภิกษุผู้จะผูกแพคืออริยมรรคนี้ก็ฉันนั้น พึงปรารถนาความบริบูรณ์ด้วยเท้าคือศีล และด้วยมือคือศรัทธา

จะเห็นได้ว่า ในบางพระสูตรแสดงว่าวิตกหรือวิตกเจตสิกเป็นเท้า และในบางพระสูตร เช่น ในพระสูตรนี้ แสดงว่าศีลเป็นเท้า เพราะว่าสำหรับศีลมีทั้งที่เป็นกุศลศีลและอกุศลศีล เช่นเดียวกับวิตกเจตสิกซึ่งเป็นปกิณณกเจตสิก เกิดกับจิตเกือบทุกดวง

สำหรับชีวิตประจำวันของกามาวจรจิต เว้นจิตเพียง ๑๐ ดวงเท่านั้น ที่วิตกเจตสิกไม่เกิดร่วมด้วย คือ เว้นทวิปัญญวิญญาณ ๑๐ ดวง ได้แก่ จักขุวิญญาณ ๒ ดวง โสทวิญญาณ ๒ ดวง ฆานวิญญาณ ๒ ดวง ชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง กายวิญญาณ ๒ ดวง นอกจากนั้นแล้ววิตกเจตสิกเกิดกับจิตที่เป็นกามาวจรจิตทั้งหมด คือ ๔๔ ดวง เว้นเพียง ๑๐ ดวง เพราะว่ากามาวจรจิตทั้งหมดมี ๕๔ ดวง แต่ที่เป็นกุศลศีลหรือกุศลวิตก ต้องเป็นในขณะที่เป็นกุศล เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเรื่องการเจริญกุศลแล้ว เท้า คือ ศีล และมือ คือ ศรัทธา

แสดงให้เห็นว่า การเจริญกุศลแต่ละครั้งจะมีแต่เท้าไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นกิจการงานใดทั้งสิ้น ต้องมีทั้งมือ มีทั้งศรัทธา และมีทั้งอวัยวะต่าง ๆ ด้วย คือ ต้องอาศัยโสภณธรรมต่าง ๆ ได้แก่ โสภณเจตสิก เช่น ศรัทธา สติ ปัญญา เป็นต้น กุศลจึงจะเจริญได้ และข้อความต่อไปที่ว่า

บุคคลผู้ทุศีลผู้ไม่มีศรัทธา ไม่ตั้งมั่นในพระศาสนา ไม่เชื่อข้อปฏิบัติ ไม่อาจจะผูกแพคืออริยมรรคได้

อนึ่ง แม้บุคคลผู้มีมือเท้าบริบูรณ์ แต่ไม่มีเรี่ยวแรง ถูกพยาธิเบียดเบียน ก็ไม่สามารถจะผูกแพได้ ต่อสมบุรณ์ด้วยกำลังเท่านั้นจึงสามารถฉนไ้ได้ แม้คนมีศีล มีศรัทธาก็นั้น แต่เป็นคนเกียจคร้าน นั่งจมน้ำเกลียด ก็ไม่สามารถจะผูกแพ คือมรรคนี้ได้ ผู้ปรารถนาความเพียรเท่านั้นจึงสามารถ ฉะนั้น ผู้ประสงค์จะผูกแพ คือมรรคนี้ จึงควรปรารถนาความเพียร

เป็นความจริงไหม มือเท้าสมบุรณ์ ไม่ได้เป็นโรคอะไรเลย แต่ขี้เกียจ ก็ไม่สามารถจะผูกแพ คือ อริยมรรคได้ เพราะฉะนั้น แพไม่ใช่ขณะอื่น แต่เป็นขณะที่ สติปัฏฐานเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อข้ามไปสู่อีกฝั่งหนึ่ง

การศึกษาพระธรรม จุดประสงค์เพื่อขัดเกลากิเลสทั้งหลายด้วยการเจริญกุศล ยิ่ง ๆ ขึ้น และการศึกษาพระธรรมทั้งหมดโดยตลอดก็เพื่อให้รู้ว่า แม้กุศลธรรม ก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เพราะฉะนั้น กุศลธรรมทั้งหลายที่จะค่อย ๆ อบรมให้เจริญขึ้น ก็ได้แก่ โสภณเจตสิกแต่ละชนิด ซึ่งต่างอาศัยกันเกิดขึ้น และค่อย ๆ อบรมเจริญขึ้น ๆ จนกระทั่งในที่สุดสามารถถึงขั้นบรรลुวิปัสสนาญาณ คือ การประจักษ์แจ้งลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามลำดับขั้น

นี่คือจุดประสงค์ของการศึกษาและการฟังพระธรรม คือ เพื่อกุศลทุกประการ เจริญขึ้น จนถึงขั้นรู้แจ้งอริยสัจธรรมและดับกิเลส

สำหรับโสภณเจตสิกที่ได้กล่าวถึงแล้ว ได้แก่ โสภณสาธารณเจตสิก ๗ ดวง คือ

๑. ศรัทธา ซึ่งทุกคนก็คงจะชินหู ได้แก่ สภาพธรรมที่ผ่องใส ขณะนั้น ปราศจากความเศร้าหมองใด ๆ

๒. สติ เป็นสภาพที่ระลึกได้ในทางกุศล ตามระดับขั้นของกุศลนั้น ๆ

๓. หิริ คือ ความละอาย รังเกียจอกุศลธรรม ซึ่งต้องเป็นไปตามลำดับขั้น สำหรับในขั้นต้นจะมีความรังเกียจละอายทุจริตกรรมหรืออกุศลกรรมบถ แต่เวลาที่ โลภะเกิดขึ้นยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ถ้าปัญญายังไม่ถึงขั้น ที่จะละอาย ความละอายหรือความรังเกียจโลภะเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นสมโลภะ ซึ่งไม่ใช่วิสมโลภะ ก็ยังไม่เกิด นี่ก็จะเห็นได้ในชีวิตประจำวัน

๔. โอตตปปะ ความเห็นโทษ เกรงกลัวโทษของอกุศล

๕. อโลภะ ความไม่ติดข้อง

๖. อโทสะ ความไม่ขุ่นเคือง ไม่หยาบกระด้าง

๗. ตัตตรมัชฌัตตตา

ที่กำลังกล่าวถึงในขณะนี้ เป็นสภาพของโสภณเจตสิกทั้งหลายซึ่งกำลังเกิด แม้ในขณะที่กำลังฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรมเข้าใจขึ้น ก็คือโสภณเจตสิกนั่นเองที่กำลังอบรมให้เพิ่มขึ้น

และสำหรับตัตตรมัชฌัตตตาซึ่งเป็นสภาพที่เป็นกลาง จะมีลักษณะของความวางเฉย ซึ่งเป็นลักษณะของอุเบกขา ๑๐ อย่างที่ได้กล่าวถึงแล้ว ยังไม่ครบทั้ง ๑๐ แต่ว่าได้กล่าวถึงบางประการ คือ

๑. อุพังกุเปกขา

๒. พรหมวิหารอุเปกขา

๓. โพชฌังคุเปกขา

๔. วิริยอุเปกขา

๕. สังขารอุเปกขา

นี่ก็เป็นชื่อที่อาจจะลืมไปแล้ว แต่ก็พอที่จะระลึกได้เมื่อกล่าวถึง เช่น อุพังกุเปกขา เป็นตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิกของพระอรหันต์ ซึ่งไม่หวั่นไหวในอารมณ์ที่เห็น ที่ได้ยิน ที่ได้กลิ่น ที่ได้ลิ้มรส ที่กระทบสัมผัส นี่เป็นการเตือนให้ผู้ที่ยังหวั่นไหวอยู่ ได้รับความต่างกันของระดับขั้นของปัญญา ถ้าปัญญายังไม่ถึงขั้นที่จะไม่หวั่นไหวในวันหนึ่ง ๆ ก็ต้องหวั่นไหวไปด้วยโลภะบ้าง โทสะบ้าง จนกว่าโสภณเจตสิกจะเกิดเมื่อไร เมื่อนั้นก็จะไม่หวั่นไหว เพราะว่าเป็นกุศล

พรหมวิหารอุเปกขา ได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก เป็นความไม่หวั่นไหวที่เป็นพรหมวิหาร เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข

โพชฌังคุเปกขา ได้แก่ ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก

วิริยอุเปกขา ชื่อก็พอจะทราบได้ว่า ได้แก่ วิริยเจตสิก

สังขารเปกขา ได้แก่ ปัญญาเจตสิก

จะเห็นได้ว่า เฉพาะตัตรมฺหัตตตาซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เป็นกลางไม่หวั่นไหวเพียงอย่างเดียว ถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็ไม่สามารถถึงสังขารเปกขาญาณซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณขั้นที่ ๑๑

กว่าจะค่อย ๆ อบรมเจริญไป ความไม่หวั่นไหวตั้งแต่อารมณ์ที่กระทบปรากฏและสติเริ่มระลึกทักขิภาพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้น ถ้าปราศจากปัญญาแล้ว ก็เป็นตัตรมฺหัตตตา หรือว่าโสภณเจตสิกขั้นทานบ้าง ขั้นศีลบ้าง ขั้นความสงบของจิตในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น เพราะฉะนั้นการอบรมเจริญกุศลควรจะต้องเป็นการอบรมเจริญปัญญาด้วย ไม่ใช่เพียงแต่จะเจริญกุศลเพียงขั้นทาน ขั้นศีล หรือขั้นความสงบของจิตเท่านั้น

ก่อนที่จะกล่าวถึงสังขารเปกขาญาณซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๑๑ ขอทบทวนวิปัสสนาญาณขั้นต้น ๆ คือ

วิปัสสนาญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ อีกชื่อหนึ่งใน **อวัฐฐาสาลินี** **นิกเขปกัณฑ์** คือ นามรูปวฏฐฐานะ ซึ่งความหมายก็อย่างเดียวกัน

วิปัสสนาญาณที่ ๒ คือ ปัจจยปริคคหญาณ อีกชื่อหนึ่ง คือ รัมมัญญูติญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๓ คือ สัมมสนญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๔ คือ อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๕ คือ ภังคญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๖ คือ ภยญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๗ คือ อาทีนวญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๘ คือ นิพพิทานุปัสสนาญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๙ คือ มุญจิตุกัมยตาญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๑๐ คือ ปฏิสังขญาณ

วิปัสสนาญาณที่ ๑๑ คือ สังขารเปกขาญาณ

๑๗๖๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

วิปัสสนาญาณ เป็นชื่อถ้อยคำไม่ประจักษ์ลักษณะของแต่ละญาณจริง ๆ แต่การอบรมเจริญปัญญาที่ละเอียดที่ละน้อยในหนทางที่ถูก ซึ่งเป็นการอบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ วันหนึ่งวิปัสสนาญาณต่าง ๆ เหล่านี้ก็ต้องเกิดเมื่อเหตุสมควรแก่ผล

สำหรับวิปัสสนาญาณที่ ๑๑ คือ สังขารูปกชาญาณ เป็นวิปัสสนาญาณสุดท้ายก่อนที่มรรควิธีจิตจะเกิดขึ้นประจักษ์แจ้งลักษณะของพระนิพพานถึงความเป็นพระอริยบุคคล เพราะฉะนั้น เป็นวิปัสสนาญาณขั้นสูงมาก ซึ่งแต่ละภพแต่ละชาติในสังสารวัฏฏ์ไม่สามารถรู้ได้ว่า ช่วงชีวิตไหนบ้างที่จะอบรมเจริญปัญญาจนถึงวิปัสสนาญาณที่ ๑๑ คือ สังขารูปกชาญาณ

และที่จะให้เป็นอุคฆฏัตถุญญบุคคล หรือวิปัสสิตถุญญบุคคลเหมือนในอดีตสมัยที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ทรงปรินิพพาน เป็นสิ่งที่ไม่ง่ายเลย ยากแสนยากแม้ในครั้งนั้น เพราะฉะนั้น ในครั้งนี้ซึ่งไม่ใช่กาลสมบัติ กว่าปัญญาแต่ละขั้นจะอบรมเจริญได้จริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่อดทนและรู้ว่า ความเพียรนั้นต้องเพียรด้วยปัญญา ไม่ใช่เพียรโดยไม่มีปัญญาก็อยากจะเพียรเพราะอยากจะบรรลุ ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดรอบคอบ เพราะว่าแม้เพียงพระธรรมที่ทรงแสดงที่เป็นปริยัติศาสนา ก็ยังเป็นสภาพธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง ฟังดูเผิน ๆ เป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตประจำวัน คือ ไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งทุกคนมีตั้งแต่เกิดจนตายทุกภพทุกชาติ แต่การที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของธรรม ไม่ใช่เราเห็น ไม่ใช่เราได้ยิน ไม่ใช่เราได้กลิ่น เราลิ้มรส เราคิดนึก เราสุข เราทุกข์ และไม่ใช่เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ ก็ต้องเป็นธรรมที่ละเอียดมาก ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้โดยประการทั้งปวงที่จะให้พิจารณาเห็นในความเป็นอนัตตาของธรรมทั้งหลาย

แม้ในขั้นปริยัติก็ยังละเอียด ยาก และลึกซึ้ง เพราะฉะนั้น ในขั้นของปฏิบัติ คือขั้นอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามที่ได้ศึกษาจริง ๆ จะเพิ่มความละเอียด ความยาก และต้องอาศัยความเพียร ความอดทนอีกสักแค่ไหน เพราะว่าเป็นเรื่องของการรู้แล้วละความยึดถือสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล จนกว่าการยึดถือสภาพธรรมนั้นจะดับหมดเป็นสมุจเฉท

สำหรับวิปัสสนาญาณที่ ๑๑ คือ สังขารูปেকชาญาณ ฟังดูจะเห็นว่าเป็นเรื่อง ธรรมดาจริง ๆ ที่เป็นธรรมดา คือ เป็นปัญญาที่ได้ประจักษ์แจ้งการเกิดดับของ นามธรรมและรูปธรรมแล้วจากวิปัสสนาญาณขั้นก่อน สังขารูปেকชาญาณเป็นปัญญา ที่วางเฉยเป็นกลางในสภาพธรรมที่ปรากฏ ในการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรม เพราะว่าเมื่อปัญญาประจักษ์แจ้งไตรลักษณ์ของสังขารธรรมทั้งหลายเพิ่มยิ่งขึ้นแล้ว ไม่ใช่ว่าผู้ที่อบรมเจริญวิปัสสนาจะปฏิบัติเป็นพัก ๆ แต่แล้วแต่ว่าสติสัมปชัญญะจะเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมขณะใด ปัญญาที่เคยประจักษ์แจ้งแทงตลอดใน ไตรลักษณ์ของสังขารธรรมก็ชัดขึ้นและขึ้นขึ้น เมื่อปัญญาประจักษ์ลักษณะของ สังขารธรรมที่เกิดดับเพิ่มยิ่งขึ้นแล้ว ก็ทำให้สังขารธรรมทั้งหลายที่เคยปรากฏโดย สภาพที่เที่ยง เป็นสุข และเป็นอัตตา คือ เป็นตัวตนนั้น อ่อนกำลังลง

ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานก็พอจะเทียบเคียงได้ว่า ถ้าปัญญายังไม่สมบูรณ์ ถึงขั้นนั้นจริง ๆ แล้ว ความเป็นตัวตน หรือความเป็นสุข หรือความเที่ยงของ สภาพธรรมที่ปรากฏในชีวิตประจำวันนั้นจะอ่อนกำลังลงไปไม่ได้เลย เมื่อสภาพธรรม ปรากฏจนกระทั่งความเห็นว่าเที่ยง เป็นสุข และเป็นตัวตนอ่อนกำลังลงจนกระทั่ง เกิดความวางเฉยในสังขารธรรมทั้งหลายด้วยปัญญาที่รู้ความจริง ขณะนั้นก็จะถึง ขั้นของปัญญาที่รู้ชัดว่า ตราบใดที่ยังไม่ถึงกาลที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของ พระนิพพานโดยมีนิพพานเป็นอารมณ์ ตราบนั้นจะต้องพิจารณาลักษณะหนึ่ง ลักษณะใดของอารมณ์ที่ปรากฏต่อไปอีกเรื่อย ๆ

คือ ไม่มีหนทางอื่นเลยจะไปเร่งรัด หรือจะไปชวนขวาย ไปกระวนกระวายที่จะรู้แจ้งลักษณะของนิพพาน เพราะว่าลักษณะของนิพพานนั้นต้องละเอียดกว่าลักษณะของนามธรรม

ขณะนี้ มีลักษณะของรูปที่ยังปรากฏให้เห็นได้ทางตา ปรากฏให้ได้ยินได้แม้ว่ามองไม่เห็นก็ปรากฏให้ได้ยินได้ทางหู จะว่าหยาบ หรือว่าละเอียด ในเมื่อมองไม่เห็น แต่เป็นสภาพธรรมที่มีจริงที่ปรากฏ แม้กระนั้นนามธรรมซึ่งเป็นธาตุรู้เป็นสภาพรู้ก็ยังละเอียดกว่ารูป เพราะว่าไม่ใช่รูป ไม่ใช่สี ไม่ใช่กลิ่น ไม่ใช่รส ที่จะสัมผัสได้ด้วยตา ด้วยหู ด้วยจมูก ด้วยลิ้น ด้วยกาย เป็นแต่เพียงธาตุรู้ อากาเรฐ์เท่านั้น

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะรู้ชัดในลักษณะของนามธรรม จะต้องเห็นความละเอียดของนามธรรมจนกระทั่งประจักษ์การเกิดดับจนชิน และรู้ว่า แม้ภวังคจิตก็ดี หรือโมหมูลจิตก็ดี แม้ไม่ใช่โลภมูลจิตซึ่งมีความต้องการ มีความติดข้องในอารมณ์ หรือโทสมูลจิตซึ่งเป็นความขุ่นเคืองในอารมณ์ แม้ไม่ใช่โลภมูลจิต ไม่ใช่โทสมูลจิต แต่เป็นโมหมูลจิต หรือภวังคจิต ก็ยังเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เพราะฉะนั้น ก็จะต้องเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงและเกิดดับ ยังไม่ใช่สภาพธรรมที่ละเอียดยิ่งกว่านั้น คือ ไม่ใช่สภาพธรรมซึ่งเป็นธาตุที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์ และไม่มีใครสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของพระนิพพานโดยความปรารถนา นอกจากสังขารูปกขาญาณ ซึ่งเป็นญาณสุดท้าย เป็นวิปัสสนาญาณที่บรรลุถึงยอดเพราะเป็นภูฐานคามินีปัญญา คือ เป็นปัญญาที่เป็นเหตุพาพ้นภาวะของความเป็นปุถุชนเมื่อมรรควิถีเกิดขึ้น

แสดงให้เห็นว่า การอบรมเจริญปัญญานั้น ต้องเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ถ้าไม่มีปัญญาหรือความรู้เกิดขึ้น เจริญวิปัสสนาหรือสติปัฏฐานไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น หนทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ต้องเป็นการเจริญขึ้นของปัญญาที่ละเล็กทีละน้อย

มีท่านผู้หนึ่งกล่าวว่า สติเกิดน้อยมาก ดูเหมือนว่าท่านต้องการให้สติเกิดมาก แต่ท่านลืมนึกพิจารณาว่า ความเข้าใจธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เพิ่มขึ้นหรือเปล่า

เรื่องของปัญญาเป็นเรื่องของความรู้ ความเข้าใจ ขณะที่มีความรู้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นขั้นของการฟังแล้วฟังอีกในเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมที่จะเข้าใจในลักษณะของนามธรรมที่กำลังเห็นแยกจากลักษณะของรูปที่ปรากฏทางตา และนามธรรมทางหู รูปธรรมทางหู เป็นเรื่องที่จะต้องฟังบ่อย ๆ และพิจารณาจนกระทั่งปัญญาเริ่มเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เข้าใจขึ้น ๆ จนกระทั่งสติปัฏฐานเกิด แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องหวังหรือเรื่องผิตหวังว่า ทำไมสติปัฏฐานเกิดน้อย แทนที่จะคิดว่า มีความเข้าใจในสิ่งที่กำลังปรากฏเพิ่มขึ้นอีกหรือเปล่า

ถ้าเป็นผู้ที่สนใจในเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา ไม่ต้องห่วงเรื่องสติ เพราะถ้าไม่เข้าใจแล้วสติเกิดจะมีประโยชน์อะไร คนที่คิดว่าจะเจริญปัญญาหรือว่าต้องการให้ปัญญาเกิดขึ้น โดยไม่เข้าใจอะไรเลย ไม่เป็นพหูสูต ไม่เป็นผู้ฟัง ไม่เป็นผู้พิจารณาธรรมที่ได้ฟัง ย่อมไม่สามารถอบรมเจริญปัญญาได้ แม้ว่าต้องการให้สติเกิด และพยายามหาทางอื่นทุกทางให้สติเกิด แต่ปัญญาไม่เจริญแน่นอน ตรงกันข้าม ไม่ต้องสนใจว่าสติจะเกิดมากหรือน้อย เพราะถ้าฟังพระธรรมแล้วเข้าใจ และพิจารณา แม้แต่เพียงพระธรรมสั้น ๆ บางข้อ ก็ยังส่องถึงความจริงได้ เช่น ข้อความที่กล่าวว่า ขณะใดที่เป็นโลกะ ขณะนั้นไม่ใช่ปัญญา เพียงเท่านั้นก็เห็นแล้ว ใช่ไหม ตั้งแต่ตื่นมาตลอดจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ โลกะมากแค่ไหน ถ้ายังไม่รู้ตัวก็หมายความว่า ตลอดเวลาที่เป็นโลกะไม่ได้รู้เลยว่า ขณะนั้นไม่ใช่ปัญญา

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ปัญญาจะเกิดมากสักแค่ไหนในเมื่อโลกะเกิดอยู่เป็นประจำ จนกว่าจะฟังพระธรรมเข้าใจขึ้น

ขอให้ทราบว่า การอบรมเจริญปัญญาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นจริง ๆ

ท่านที่หวัง และผิตหวัง และยังจะถามต่อไปอีกเรื่อย ๆ ว่า ทำไมสติเกิดไม่มาก ทำอย่างไรสติจึงจะเกิดมาก ก็ควรเปลี่ยนได้แล้ว ใช่ไหม ไม่ต้องถามใคร เพราะรู้ตนเองได้ตามความเป็นจริงว่า โลกะมากไหม โลกะเกิดขณะใดขณะนั้นไม่ใช่ปัญญา และวันหนึ่ง ๆ อวิชชาก็มาก ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ต้องอบรมเจริญกุศลทุกประการพร้อมด้วยปัญญา จนกว่าจะถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น

บางท่านเวลาพูดถึงความเพียรท่านก็รู้สึกว่า จะต้องให้ท่านเพียร แต่ความจริงไม่ใช่ให้ท่านไปเพียร หรือทำเพียร แต่ให้เพียรฟังพระธรรม เพียรพิจารณาพระธรรมให้เข้าใจขึ้น ไม่ใช่ไปเพียรทำอย่างอื่นเลย นี่คือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นทางสายกลางจริง ๆ เพราะความเพียรต้องเกิดร่วมกับปัญญา ไม่ใช่เพียรโดยที่ปัญญาไม่เกิด

สำหรับการที่จะเป็นกลางจนกระทั่งถึงสังขารูปกษญาณได้ ต้องเริ่มตั้งแต่ต้น คือ ต้องเข้าใจหนทางปฏิบัติจริง ๆ เช่น ในเรื่องของความอยาก และในเรื่องของการละความอยาก นี่เป็นทางสายกลางหรือเปล่า เป็นเรื่องของความเป็นกลางหรือเปล่า เป็นเรื่องของข้อปฏิบัติที่จะเจริญปัญญาหรือเปล่า เพราะถ้าไม่พิจารณาโลภะเป็นสภาพธรรมที่ฉลาด ไม่ใช่ปัญญา แต่ฉลาดที่จะพาไปสู่ข้อปฏิบัติที่ผิด เช่น ท่านที่อยากจะทำสมาธิ แม้ได้ฟังพระธรรมอย่างไร ๆ ก็คงมีบางท่านที่ยังอยากจะทำสมาธิ ขณะนั้นจะรู้สึกตัวหรือเปล่านั้น เป็นความอยากอย่างหนึ่งที่จะให้จิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์หนึ่ง แทนที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งจะละความอยาก

ถ้าอยากจะทำสมาธิ ก็ทำสมาธิ และเกิดสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์หนึ่ง ผลคือไม่ได้ละความอยากเลย เพราะว่ายินดีในสมาธิในขณะที่จิตตั้งมั่น เพราะฉะนั้นก็เป็นความอยากโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มจะทำ กำลังทำ และแม้ในขณะที่จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิก็ยินดีในสมาธินั้น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่จะละความอยาก

ข้อปฏิบัติที่จะละความอยาก คือ ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที เป็นหนทางเดียวจริง ๆ ไม่ใช่หนทางอื่น แต่เป็นหนทางที่ช้าและละเอียด ต้องเป็นผู้ที่อดทน และให้รู้ว่า แม้ได้ยินได้ฟังเรื่องของสภาพธรรม เรื่องของนามธรรม เรื่องของรูปธรรมบ่อย ๆ แม้ว่าจะฟัง แม้ว่าจะเข้าใจ แต่ต้องรอกว่าสัมผัสที่จะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ตามที่ได้ยินได้ฟังมาทุกวันนี้เอง

สภาพธรรมไม่ปราศไปเลยทั้งนามธรรมและรูปธรรม เพียงแต่เมื่อไรสติและปัญญาระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดในขณะที่สภาพธรรมนั้นกำลังปรากฏเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้จริง ๆ ว่า เป็นเรื่องของความอดทนที่จะต้องรู้ว่
หนทางละเอียด คือ หนทางที่ช้า แต่เป็นการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
จริง ๆ

เคยมีความรู้สึกว่ วางเฉยบ้างไหม บางคนอาจจะคิดว่เป็นปัญญาที่วางเฉย
ในเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่ถ้าวสติปัฏฐานไม่เกิดจะรู้ไหมว่ ขณะนั้นเป็นปัญญา เป็นกุศล
หรือว่เป็นอกุศล

วางเฉยจริง แต่สติไม่เกิด ปัญญาไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมแม้ในขั้น
พิจารณาว่า นามธรรมและรูปธรรมใด ๆ ที่เกิด ก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น

นี่คือความต่างกัน ได้ยินเสียงก็เฉย เห็นก็เฉย หรือมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็เฉย
ในขณะนั้นจะเป็นปัญญาไม่ได้เพราะว่สติไม่ได้เกิดที่จะรู้ความจริงในขณะนั้น
แต่ถ้าไม่วางจะประสบเหตุการณ์ใด ๆ ก็ตาม สติเกิดระลึกว่ แม้ขณะนั้นก็เป็น
แต่เพียงสภาพธรรมซึ่งต้องเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้นตามเหตุตามปัจจัย และวางเฉย
ในขณะนั้น คือ ไม่หวั่นไหว ไม่เดือดร้อน ขณะนั้นจึงจะเป็นกุศล

แสดงให้เห็นว่ แม้แต่เรื่องของ การวางเฉย ทั่ว ๆ ไปก็ต้องรู้ว่ ขณะนั้นเป็น
กุศลหรือเป็นอกุศล มิฉะนั้นแล้วทุกคนอาจจะวางเฉยโดยเป็นอกุศลและคิดว่
ขณะนั้นเป็นกุศลแล้ว

ถ. ขณะที่ความฟุ้งซ่านและความหวั่นไหวเกิดขึ้น ขณะนั้นวางเฉยไม่ได้
รู้สึกอยากจะมีสติเกิดขึ้นเพื่อให้ความฟุ้งซ่านหมดไปในขณะนั้นก็ระลึก
แต่ความฟุ้งซ่านก็ไม่หมด คิดว่ คงเพราะขาดสมาธิ ไม่มีการปฏิบัติสมาธิ สติจึงเกิด
ในขณะฟุ้งซ่านไม่ได้ ก็หาวิธีฝึกสมาธิอีก ฝึกสมาธิไปเรื่อย ๆ บางครั้งรู้สึกว่
วางเฉยได้ เพราะว่ขณะที่ว่าง ๆ แล้วมานั่งหลับตา กำหนด เช่น ลมหายใจ รู้สึก
เฉยได้ สบายใจ พอใจมากเลยในขณะนั้น ขอถามว่ ลักษณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล
ในขั้นปฏิบัติใหม่ ๆ ธรรมดาผู้ปฏิบัติย่อมไม่รู้จักกุศลหรืออกุศล และเมื่อฟังธรรมใหม่ ๆ
มีความต้องการที่จะไม่ให้ฟุ้งซ่าน ข้อนปฏิบัติ เช่น พิจารณาลมหายใจ ในขณะนั้น
มีเป้าหมายเพื่อไม่ให้เกิดความฟุ้งซ่าน จะถูกไหม

ส. ขณะนั้นไม่สามารถรู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น แม้จะเข้าใจว่า ขณะนั้นจิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดในระยะหนึ่ง แต่ก็ต้องมีความฟุ้งซ่านเกิดขึ้นอีกแน่นอน เพราะว่าไม่ใช่หนทางที่จะดับความฟุ้งซ่าน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จิตใจฟุ้งซ่านและอยากจะสงบ ต้องถามตัวเองว่า อยากจะสงบขั้นไหน ขั้นชั่วคราว หรือขั้นเป็นสมุจเฉท ถ้าขั้นชั่วคราว ถึงอย่างไร ในภายหลังจิตก็ต้องกระสับกระส่ายฟุ้งซ่านอีก เพราะว่ายังไม่ได้ดับเหตุที่จะทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน

ถ. ถ้าต้องการดับความฟุ้งซ่านเป็นสมุจเฉท แต่สติปัฏฐานยังไม่มีกำลัง และมีความไม่ต้องการความฟุ้งซ่านมากกว่า

ส. เหตุกับผลต้องตรงกัน การที่จะดับเป็นสมุจเฉท ต้องอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น มิฉะนั้นแล้วจะต้องมีความเป็นตัวตนที่จะต้องฟุ้งซ่านบ้าง สงบบ้าง เวลาที่รู้สึกว่าจะไม่ฟุ้งซ่านก็พอใจ เวลาที่ฟุ้งซ่านก็เป็นโทษ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ลักษณะของปัญญาที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

๑๗๖๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ถ. ใช่ ในขณะที่นั้นต้องมีโทษเพราะไม่พอใจในความฟุ้งซ่าน ถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องของสมณะ เช่น เรื่องของสมาธิ และไปหาสมาธิอีก อย่างนั้นจะแก้ไขได้ไหม

ส. ถ้าเป็นความสงบ เป็นการอบรมเจริญสมถภาวนา ต้องประกอบด้วยปัญญา เพราะขณะใดกุศลจิตเกิดขณะนั้นสงบ เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ได้ คือสติสัมปชัญญะเกิดและพิจารณาลักษณะสภาพของจิตว่า ในขณะที่นั้นสงบเพราะอะไร หรือเพียงแต่ตั้งมั่นชั่วคราวไม่ฟุ้งซ่านเท่านั้น แต่ไม่ใช่ลักษณะของกุศลจิตซึ่งสงบ

ถ. ผู้ที่เจริญภาวนาโดยไม่เจริญสติปัฏฐาน ก่อนที่ฌานจะเกิดขึ้น แน่แน่นอน เขาย่อมไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นกุศล อกุศล ...

ส. ผู้ที่เจริญสมถภาวนาต้องรู้ลักษณะของนิรณธรรมซึ่งเป็นอกุศล มิฉะนั้นแล้ววิตกเจตสิก วิจารณ์เจตสิก ก็ไม่ได้กระทำกิจที่จะละนิรณธรรมเหล่านั้น แต่เพราะสติสัมปชัญญะของผู้อบรมเจริญสมถภาวนาต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยปัญญา จึงรู้ขณะจิตที่เป็นอกุศล และรู้ว่าที่จะสงบเพราะวิตกวิจารณ์เจตสิกระลึกรู้ได้อย่างไร มนสิการอย่างไรจิตจึงสงบ ไม่ใช่เพียงแต่ให้จิตตั้งมั่นเท่านั้นด้วยความไม่รู้ ด้วยการปราศจากปัญญา เช่น ผู้ที่กำลังฟุ้งซ่านและอยากสงบ ก็ท่องเที่ยวหนึ่งสิ่งใดก็ได้ คำนึงก็ได้

เรื่องของการทำสมาธิ ไม่ได้มีแต่เฉพาะในพระพุทธศาสนา ชาตินานาชาติ มีการทำสมาธิทั้งนั้น เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาว่า สมาธิแต่ละแบบซึ่งทำกันนั้น เป็นมิจฉาสมาธิ หรือเป็นสัมมาสมาธิ ไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธ หรือจะนับถือศาสนาใดก็ตาม เช่น ข้อปฏิบัติที่กำลังเป็นที่นิยมก็มี ที่ใช้พยางค์หนึ่งและให้ท่อง แต่คนที่จะได้พยางค์นั้น ต้องไปหาอาจารย์ท่านนั้นเพื่อให้ท่านมอบพยางค์หนึ่งให้โดยไม่บอกใครเลย และท่องพยางค์นั้นไปเรื่อย ๆ เขาก็บอกว่าจิตของเขาสงบ ทำให้ร่างกายสดชื่น

มีกำลังแข็งแรงดี เพราะว่าป็นนักธุรกิจซึ่งมีฐานะมากมาย มีเรื่องวุ่นวายไม่สงบ ในขณะที่เขากำลังท่องเที่ยวทางหนึ่งพียงคใด เขาเข้าใจว่าสงบ แต่ผู้ที่ศึกษาในเหตุในผลก็รู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นสมาธิ แต่จะชื่อว่าป็นกุศลได้ไหม จะชื่อว่าสงบได้ไหม เพียงการท่องสิ่งหนึ่งสิ่งใดนาน ๆ

ถ. ถ้าอย่างนี้ ก็เปรียบเหมือนกับเมื่อเกิดความทุกข์ และมีอกุศลจิต เช่น มีโลภะมาก ๆ หรือมีคนมานิยมชมชอบ หรือได้เงินได้ทองมาก ๆ และไปเที่ยวในที่สุขสบาย ในขณะนั้นก็มีควมสบายจริง ๆ เหมือนกัน เป็นควมสุขเหมือนกัน

ส. ป็นกุศลหรือเปล่า

ถ. ไม่รู้

ส. ก็ไม่เป็น เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า การเพียงท่องจะบอกว่าป็นกุศลก็ขาดเหตุผล มิฉนั้นสมาธิก็มี เรื่องของสมาธิป็นเรื่องธรรมดา การที่จะให้จิตตั้งมั่นอยู่ที่พียงคหนึ่งพียงคใด คำหนึ่งคำใด หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ใช่ป็นเรื่องยากอย่างจ้งดิน ใคร ๆ ก็จ้งได้ แต่จ้งดินแล้วป็นกุศลอย่างไร หรือท่องคำหนึ่งคำใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องป็นคำว่า พุทโธ ชาวพุทธอาจจะใช้คำว่า พุทโธ แต่คนที่ไม่ใช่ชาวพุทธก็ไปหาครูอาจารย์ที่สอนสมาธิ และเขาก็ให้พียงคหนึ่งมา จะป็นพียงคอะไรก็เป็นควมลับ และต้องเสียเงินด้วยตามระดับรายได้ของบุคคลนั้น และบุคคลนั้นก็ไปนั่งท่องพียงคนั้นอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งบางคนก็บอกว่า สงบมาก

เพราะฉะนั้น เพียงแต่บอกว่าสงบ และเราจะบอกว่าป็นกุศล ป็นควมสงบจริง ๆ ได้ไหม ในเมื่อเขาไม่เข้าใจเหตุที่จะทำให้จิตสงบ ไม่รู้ว่าควมสงบคือขณะที่ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ

ถ. เคยสนทนาเขาบอกว่า เขาทุกข์มาก เพราะเขามีโทสะ มีความกลัวบ้าง กลุ้มใจบ้าง แต่เพราะมาท่อง เขารู้สึกว่าเขาลืมเรื่องนั้นได้ เมื่อลืมเรื่องนั้นเขาก็บอกว่าสบายใจจริง ๆ

ส. ขณะนั้นอยากท่องไหม

ถ. อยาก

ส. เป็นโรคหรือเป็นปัญญาที่อยาก

ถ. แต่เขาก็บอกว่า จริง ๆ ไม่ใช่ว่าจะสุขทุกครั้ง บางครั้งก็ไม่สุข บางครั้งก็สุข อย่างนี้ถ้าความอยากเจริญขึ้นมาก ๆ อะไรจะเกิดขึ้น

ส. ความอยากเกิดมาก ความอยากก็เจริญ และติดในความอยากนั้นด้วย เพราะว่าลักษณะของความอยากเป็นลักษณะที่ต้องการ และติด แต่เรื่องของปัญญา เป็นเรื่องรู้แล้วละ นี่คือน้ำที่ผิดกันมาก รู้แล้วละ ย่อมสงบ แต่อยาก และติด และพอใจ จะกล่าวว่าสงบได้อย่างไร

ถ. ต้องเกิดความคิดที่ถูกต้องอยู่บ่อย ๆ เนือง ๆ ในขณะที่มีอกุศล

ส. การอบรมเจริญภาวนา ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนาก็ดี วิปัสสนาภาวนาก็ดี ต้องเจริญด้วยมหากุศลญาณสัมปยุตต์ คือ ต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าปราศจากปัญญา ก็เป็นมิจฉาสมาธิแน่นอน

ถ. บางครั้งเขาก็เอาผลของการอดข้าวได้ ไม่ต้องกินข้าวก็ได้วันสองวัน มาเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า เกิดความสุขความปิติจนร่างกายสบายไม่ต้องกินข้าวก็ได้ อย่างนี้จะเป็นเครื่องวัดได้ใหม่ว่า บุคคลบางคนเจริญแล้ว ไม่รู้ตัวว่าเป็นกุศล แต่กุศลเกิดเสียจนตัวเขาสบาย

ส. สบายเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล

ถ. ถ้าเป็นเวทนา ก็ไม่ใช่ทั้งกุศลและอกุศล

ส. เวทนาต้องเกิดร่วมกับจิต ถ้าเป็นการอบรมเจริญสมถภาวนา จะไม่ประกอบด้วยปัญญาได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. และขณะนั้นปัญญารู้อะไร

ถ. ไม่รู้

ส. ถ้าไม่รู้ ก็ไม่ใช่ปัญญา

ถ. แสดงว่าปัญญานั้นเองที่จะเป็นเครื่องละกิเลสในชั้นสมถภาวนา แต่ยังมีความเป็นตัวตน

ส. ปัญญาขั้นสมถะระงับอกุศลธรรม แต่ไม่สามารถดับเป็นสมุจเฉทได้ แต่ระหว่างที่เป็นมहाกุศลญาณสัมปยุตต์ ขณะนั้นอกุศลธรรมไม่เกิด จนกระทั่งถึงขั้นของความสงบที่มั่นคงขึ้นเป็นสมาธิขั้นต่าง ๆ จนถึงขั้นฌานจิตที่เป็นรูปาวจรจึงข้ามพ้นจากสภาพของกามาวจรจิต ไม่มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การคิดนึกเรื่องของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ถ. นั่นคือความมั่นคงแล้ว

ส. นั่นคือความมั่นคง เพราะว่าจิตขึ้นถึงขั้นรูปาวจรจิต เป็นจิตอภิกัมมิหนึ่ง ซึ่งต้องประกอบด้วยปัญญา และก่อนที่จะถึงจิตภูมินั้นก็ต้องเป็นมहाกุศลที่ประกอบด้วยปัญญาด้วย ทั้งปัญญาไม่ได้เลย ถ้าเป็นการอบรมเจริญความสงบที่เป็นสมถภาวนา

ถ. สังขารูปেকชาญาณ คือ การวางเฉยที่เห็นสภาพธรรมต่าง ๆ ตามความเป็นจริงแล้ว ขณะนั้นวิปัสสนาญาณ คือ มหากุศลญาณสัมปยุตต์

ส. แน่นอน

ถ. เวทนาต้องเป็นอุเบกชาด้วย ใช่ไหม

ส. ไม่จำเป็น เพราะว่ามหากุศลญาณสัมปยุตต์เกิดกับโสมนัสเวทนาจึงได้อุเบกชาเวทนาจึงได้

ถ. อุเบกชาเวทนา คือ การวางเฉย

ส. มิได้ ตัตตรมัชฌัตตตาเป็นโสภณเจตสิก เป็นสภาพที่ไม่หวั่นไหว เป็นกลาง ไม่ใช่ความรู้สึก

ถ. แสดงว่าที่เป็นสังขารูปেকชาญาณ เพราะตัตตรมัชฌัตตตามีกำลังมาก

ส. เพราะปัญญารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมจึงไม่หวั่นไหว พร้อมทั้งจะประสบกับนามธรรมและรูปธรรมใด ๆ ก็ได้ เพียงแต่ยังไม่สามารถประจักษ์ลักษณะของพระนิพพาน ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ละเอียดกว่าแม้ลักษณะของจิตประเภทต่าง ๆ แม้ว่าจะเป็นความสงบประเภทต่าง ๆ หรือเป็นอกุศลที่เป็นโมหมูลจิต หรืออวิชชาจิต

ก็ยังเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เพราะฉะนั้น พระนิพพานเท่านั้นที่ต้องละเอียดกว่า เพราะว่าไม่ใช่แม้สภาพที่เกิดขึ้นรู้

ถ. ในขณะที่เป็นสังขารูปกขาณฺณ ขณะนั้นมีนิพพานเป็นอารมณ์ ใช่ไหม

ส. ไม่มี แต่ก็รู้ว่าสังขารธรรมทั้งหลายไม่ใช่พระนิพพาน

ถ. ตัตถมฺมฉนฺตตตาทะทํากิจจางเฉยทีมีกำลัง ใช่ไหม คือ เข้าใจว่า ในขณะที่สังขารูปกขาณฺณเกิดขึ้น เวทนาก็ต้องเป็นอุเบกขา

ส. ไม่จำเป็น เพราะแม้แต่ผู้ที่ได้โลกุตตรมาน เวทนาก็ต้องเกิดพร้อมด้วย โสมนัส เพราะว่าเป็นขั้นของปฐมมาน

ก็ไม่ต้องเป็นห่วงเป็นใยอะไรทั้งสิ้น แม้แต่สติจะเกิดน้อยหรือว่าจะเกิดมาก ขอให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพิ่มขึ้น จนกว่าสติจะระลึกลักษณะที่เป็นปรมาตถธรรม เพราะว่าขณะนี้ก็เป็นปรมาตถธรรมนั่นเอง แต่ทำไมสติจึงไม่ระลึก ให้บ่อย ๆ ก็เพราะว่ายังขาดความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรม ต่อเมื่อเข้าใจ จนกระทั่งเพิ่มขึ้นจนชิน ก็ไม่มีอะไรที่จะกั้นไม่ให้สติเกิดระลึกได้ว่า แท้ที่จริงลักษณะของสภาพธรรมก็เพียงแต่เป็นลักษณะแต่ละลักษณะที่ปรากฏแต่ละทางเท่านั้นเอง

บางคนก็ยังสงสัยว่า ในขณะที่กำลังเห็นอย่างนี้ จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปได้อย่างไร ดูเหมือนว่าไม่มีทางที่จะเป็นไปได้เลย

สำหรับผู้ที่ยังไม่ประจักษ์ ก็ต้องคิดว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะประจักษ์แจ้ง แต่ถ้าคิดถึงท่านที่เชื่อในหลักของวิทยาศาสตร์ เวลาที่เปิดไฟฟ้า กระแสไฟไม่ได้สว่าง อยู่ตลอดเวลา จะต้องมีส่วนที่ดับไปอย่างรวดเร็วมากจนกระทั่งทำให้ปรากฏเหมือนกับ สว่างอยู่ตลอดเวลา ก็ยังลองให้เห็นว่าไม่มีการดับ ฉันทใด ขณะนี้นามธรรมซึ่งกำลัง เกิดดับในขณะที่กำลังเห็น และก็มีการได้ยิน มีการคิดนึก มีภวังคจิตเกิดดับ มีจิตประเภทต่าง ๆ เกิดดับ ก็ย่อมไม่ประจักษ์กับอวิชชา เพราะว่าสติไม่ระลึก แม้รู้ว่าการกำลังเห็นนี้ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ อาศัยเหตุปัจจัยเกิดและดับไป

เพราะฉะนั้น ทุกขลักษณะไม่ใช่อื่นเลย นอกจากการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรมนั่นเองจึงเป็นทุกข เพราะไม่ใช่ตัวตน เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและก็ดับไปเท่านั้นเอง

บางท่านอาจจะเคยเบื่อ ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาว่า ขณะที่เบื่อนั้น เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล บางคนไม่รู้เลยว่า ก่อนที่จะได้ฟังพระธรรมแล้วก็เบื่อ ขณะนั้นเบื่อเพราะอะไร

ขอให้พิจารณาชีวิตของแต่ละคนจริง ๆ ว่า ไม่พ้นการถูกรอบงำด้วยความอยาก ความติด และความต้องการ คือ โลภะ สิ่งที่มีและเป็นที่พอใจ แต่ก็ยังไม่พอ ยังต้องการสิ่งอื่น เพราะฉะนั้น ก็มีการเปลี่ยนทั้งสถานที่บ้าง เปลี่ยนสิ่งที่จะดูจะเห็นบ้าง เปลี่ยนวัตถุเครื่องใช้ต่าง ๆ บ้าง เปลี่ยนเสื้อผ้า เปลี่ยนหลายอย่าง แม้แต่เปลี่ยนสีของที่อยู่อาศัยก็ได้ แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่เบื่อจะเปลี่ยนใหม่ อะไรทำให้ต้องเปลี่ยน เพราะความเบื่อ แต่ลักษณะของความเบื่อความซ้ำความจำเจอย่างนั้น ไม่ใช่ลักษณะของปัญญา และก่อนที่จะได้ฟังพระธรรมจริง ๆ ไม่ว่าใครจะเบื่อชีวิต เบื่อโลก เบื่อความซ้ำทางตา ทางหูในชีวิตแต่ละวันสักเท่าไร ก็ยังไม่ใช่วิปัญญานำหนายในการที่รู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ใครก็ตามที่อาจจะเข้าใจตัวเองว่า คิดถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงและก็เกิดเบื่อหน่ายขึ้นมา ขณะนั้นจะเป็นปัญญาแล้ว ก็ให้ทราบว่ายังไม่ใช่ปัญญาขั้นที่จะหนายจากความเป็นตัวตน เพราะว่ายังไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏโดยลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม ไม่ใช่เรา

ท่านผู้ฟังอยากจะให้คนอื่นเข้าใจพระธรรมบ้างไหม

เรื่องของความอยากก็มีลักษณะต่าง ๆ แต่ต้องพิจารณาว่า อย่างไร ขณะไหนเป็นกุศล และอย่างไร ขณะไหนเป็นอกุศล

เวลาที่อยากจะให้คนอื่นเข้าใจพระธรรม เป็นโลกะ หรือว่าเป็นฉันทะ สามารถจะรู้ได้ไหม ถ้าอยากให้คนอื่นฟังพระธรรม และผิด้หวังที่เขาไม่ฟัง ขณะนั้น จะรู้ได้ไหมว่า ความอยากของท่านเป็นโลกะหรือเป็นฉันทะ

ขณะใดก็ตามที่อยากให้คนอื่นได้ฟัง พยายามทุกอย่างที่จะช่วยให้เขาเข้าใจ แม้ว่าเขาไม่สนใจ ก็ไม่เดือดร้อน เพราะว่ายังไม่ถึงกาล ยังไม่ถึงเวลา เขาไม่มีปัจจัย ที่สะสมมาที่จะเห็นประโยชน์ของการฟังธรรม ก็ไม่หวั่นไหว ไม่เป็นทุกข์ ขณะนั้น ไม่ใช่โลกะ เพราะว่าเป็นแต่เพียงฉันทะที่จะให้คนอื่นเข้าใจพระธรรม แต่ไม่เดือดร้อน ถ้าเขาไม่สนใจ และก็ไม่ได้ผิด้หวังเวลาที่เขาไม่เห็นคุณค่าของพระธรรม

นี่เป็นเครื่องแสดงให้รู้ได้ว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล ถ้าขณะใด ที่จิตใจสม่ำเสมอไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะมีความปรารถนาอย่างใด แต่ก็ไม่ได้เดือดร้อน เวลาที่สิ่งนั้นไม่เป็นไปตามความปรารถนา

เพราะฉะนั้น เรื่องของการฟังพระธรรม จะได้ประโยชน์มากที่สุดเมื่อน้อมนำมา พิจารณาจิตใจของตนเองในชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งไม่พ้นไปจากเรื่องของกุศลและ อกุศล และค่อย ๆ อบรมเจริญธรรมที่เป็นโสภณเจตสิกขึ้น จนกว่าจะสมบูรณ์ถึงขั้น ที่เป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น

และแม้แต่การฟังพระธรรมเรื่องหนึ่งเรื่องใด จะได้ประโยชน์ ถ้าพิจารณาถึง ความละเอียดของพระธรรมนั้น ๆ เช่น ข้อความใน **ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ปสาทสูตร** ซึ่งแสดงถึงการพิจารณาความเลื่อมใสของตนเองว่าเป็นไปในลักษณะใด

ข้อความใน **ปสาทสูตร ข้อ ๒๗๐** มีว่า

จริงอยู่ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน
ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ไม่มีเท้าที่ดี ๒ เท้าที่ดี ๔ เท้าที่ดี มีเท้ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่ก็ได้

มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์ประมาณเท่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ชนเหล่านั้นชื่อว่า เลื่อมใสในบุคคลผู้เลิศ ก็และผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ

พิจารณาตนเองได้ไหมว่า เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ หรือเลื่อมใสในวัตถุมงคล เพียงเท่านี้ก็จะเห็นได้ต่างกัน ความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ต้องเป็นผู้ที่เห็นพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ โดยฟังพระธรรมและเข้าใจในธรรมที่ลึกซึ้ง ในข้อปฏิบัติที่ยากและลึกซึ้ง จึงจะเห็นพระคุณของพระผู้มีพระภาค และเลื่อมใสในพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณได้

ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงหนทางข้อปฏิบัติที่จะทำให้รู้แจ้งสภาพธรรม ความเลื่อมใสนั้นก็คงจะลดน้อยลงไป เพราะแม้ว่าสภาพธรรมจะปรากฏ ก็ไม่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมนั้นได้ แต่เพราะทรงแสดงหนทางข้อปฏิบัติที่จะทำให้ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาเพิ่มขึ้นก็ยิ่งเห็นพระคุณเพิ่มขึ้น และความเลื่อมใสนั้นก็ต้องเพิ่มขึ้นตามขั้นของปัญญาด้วย

๑๗๖๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังฆตธรรมก็ดี อสังฆตธรรมก็ดี มีประมาณเท่าใด
วิราคะ คือ ธรรมเป็นที่บรรเทาความเมา นำเสียซึ่งความระหาย ถอนขึ้นด้วยดี
ซึ่งอาลัย ตัดซึ่งวิญญะ ลื่นไปแห่งตัณหา ลื่นกำหนด ดับ นิพพาน บัณฑิตกล่าวว่า
เลิศกว่าสังฆตธรรมและอสังฆตธรรมเหล่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในวิราคธรรม ชนเหล่านั้นชื่อว่า
เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ

นี่เป็นการเลื่อมใสในธรรมที่มีจริง ที่สามารถดับกิเลสได้ แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ง่าย
และจะต้องพากเพียรเจริญไปที่ละเล็กทีละน้อย

ได้อ่านบทความหนึ่ง ซึ่งมีท่านผู้หนึ่งเป็นชาวต่างประเทศเขียนว่า ท่านได้ยิน
การสนทนาของ ๒ ท่าน เรื่องของการทำสมาธิ ท่านก็ทำสมาธิและรู้สึกลึกว่า
จิตใจสงบมาก สบายมาก ขณะนั้นก็คงพอจะรู้ได้ว่า เป็นการอบรมเจริญปัญญา
หรือเปล่า เพียงได้ยินได้ฟังเรื่องของการทำสมาธิ จะเป็นการอบรมเจริญปัญญา
ที่จะเป็นข้อปฏิบัติทำให้รู้แจ้งสัจธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจได้ไหม

เพราะฉะนั้น ถ้าใครยังเข้าใจผิดคิดว่า นิพพานสวย สว่าง หรือเหมือนสวรรค์
น่าเพลิดเพลิน น่าพอใจ แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่นั้นไม่ใช่การละ และไม่ใช่การเจริญ
ความรู้ที่จะละความติด แม้ในขณะที่กล่าวว่า นิพพานสวย สว่าง หรือเหมือนสวรรค์

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังฆตธรรมมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสังฆตธรรมเหล่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในธรรม คือ อริยมรรค ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในธรรมอันเลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ

ผู้ที่เลื่อมใสในธรรมอันเลิศ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ต้องเป็นผู้ที่อดทนที่จะเจริญปัญญา แม้ว่าในชาติหนึ่งจะเจริญได้เพียงเล็กน้อยไม่มาก แต่ก็ยังเป็นหนทางที่ถูก ที่ไม่ใช่ไปทำให้ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น แม้ว่าในชาตินี้จะยาวสั้นมากน้อยสักเพียงใด ก็ขอให้เป็นการอบรมเจริญอริยมรรคจริง ๆ ที่จะทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรม จนกระทั่งวันหนึ่งสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานได้

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย หมู่ก็ดี คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด หมู่สาวกของพระตถาคต คือ คู่บุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าหมู่และคณะเหล่านั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระสงฆ์ ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในหมู่ผู้เลิศ ก็ผลอันเลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสอันเลิศ ๓ ประการนี้แล

เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาถึงความเลื่อมใสของท่านว่า เลื่อมใสในคู่บุรุษ ๔ คือ พระโสดาบัน ได้แก่ โสตาปัตติมรรคจิต ๑ โสตาปัตติผลจิต ๑ พระสกทาคามี ได้แก่ สกทาคามีมรรคจิต ๑ สกทาคามีผลจิต ๑ พระอนาคามีบุคคล ได้แก่ อนาคามีมรรคจิต ๑ อนาคามีผลจิต ๑ พระอรหันต์บุคคล ได้แก่ อรหัตตมรรคจิต ๑ อรหัตตผลจิต ๑ เป็นบุรุษบุคคล ๘ หรือว่าเลื่อมใสในผู้ที่ไม่ได้แสดงหนทางที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้ามีผู้กล่าวว่า ไม่ต้องศึกษาพระธรรม ไม่ต้องเข้าใจเรื่องของสภาพธรรม

ที่กำลังปรากฏ ไม่ต้องเข้าใจเรื่องลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมกับปฏิบัติได้ จะถือว่าท่านเป็นผู้เลื่อมใสในบุคคลผู้เลิศหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม สามารถพิจารณาและระลึกตามความเป็นจริง ถึงความเลื่อมใสของท่านได้จริง ๆ

ผู้ฟัง การเลื่อมใสในพระธรรมอย่างที่อาจารย์พูด เป็นเรื่องยาก อย่างผม ได้พิจารณาตัวเองว่า พิจารณาธรรมโดยละเอียดแล้วจึงทำให้เห็นถึงความเลื่อมใสได้ เช่น การฟังเมื่อสักครู่นี้ทำให้เกิดความเลื่อมใสในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเพิ่มขึ้นอีก ว่า วิปัสสนาญาณต่าง ๆ เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งมาก แม้กระทั่งการเจริญสติปัฏฐาน สติที่ระลึกรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจจะปรากฏก็น้อยเหลือเกิน และพระพุทธรูปก็ได้ทรงแสดงถึงญาณซึ่งมีถึง ๑๖ ญาณ จากญาณที่ ๑ ไป ที่จะเกิดขึ้นก็น้อยมาก เมื่อได้ฟังถึงความลึกซึ้ง แต่ก็เชื่อด้วยความมั่นคงว่า ที่พระพุทธรูปตรัสแสดงสั่งสอนไว้นี้ถูกต้องแน่ ทำให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นว่า พระปัญญาคุณของท่านแท้ ๆ ท่านจึงสามารถแยกแยะวิปัสสนาญาณได้อย่างนี้ เราเองโอกาสที่จะเฉียดเข้าไปก็น้อยเหลือเกิน แต่ก็มั่นคงเชื่อในปัญญาของพระพุทธรูป ที่อาจารย์พูดเมื่อทำให้เกิดความรู้สึกเลื่อมใสพระพุทธรูปมากขึ้น

ส. ข้อสำคัญ คือ ปัญญา ความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม อย่างปรมาตถธรรมสังเขป ก็ได้ถามท่านผู้ฟังท่านหนึ่งว่า ท่านอ่านหรือยัง ท่านบอกว่า อ่านแล้ว จำไม่ได้ ปฏิบัติไม่ได้ คือ ตอบเลยว่า อ่านแล้วแต่จำไม่ได้ ปฏิบัติไม่ได้

ไม่ต้องจำ ไม่ต้องปฏิบัติ เข้าใจก่อน ใครบอกว่าต้องจำ ถ้าไม่เข้าใจ มีประโยชน์อะไรที่จะจำโดยไม่เข้าใจ และจะปฏิบัติอะไรถ้าไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องจำและไม่ต้องปฏิบัติอะไรด้วย ขอให้เข้าใจก่อน เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเมื่ออ่าน เวลาที่อ่านก็เป็นเรื่องของพระธรรมที่มีจริง ๆ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้แม้ในขณะที่กำลังอ่านนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องห่วงว่า จำไม่ได้ ถ้าเข้าใจก็เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และยังไม่ต้องปฏิบัติอะไรเลย เข้าใจเพิ่มขึ้น ๆ จนกระทั่งรู้ว่า ลืมตาขึ้นมาก็นามธรรม

และรูปธรรมแล้ว ได้ยินเสียงกัมมธรรมและรูปธรรมแล้ว ไม่ว่าจะได้กลิ่น ไม่ว่าจะลิ้มรส ไม่ว่าจะรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสผัสสะใด กัมมธรรมและรูปธรรมตามที่เราเข้าใจนั่นเอง ขอให้เป็นอย่างนี้จริง ๆ เพราะว่าการอบรมเจริญปัญญาต้องเป็นตามลำดับขั้น ไม่ต้องคิดที่จะปฏิบัติ แต่ขอให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจนกว่าจะรู้ว่าการกำลังเห็น สติปัฏฐานก็คือขณะที่ระลึกได้ ตามที่ได้เข้าใจนั่นเอง และค่อย ๆ สังเกตพิจารณาจนรู้ว่า ถ้ารู้ รู้ ลักษณะรู้ ซึ่งเป็นนามธรรม ไม่ใช่อยู่นในหนังสือ แต่ในขณะที่กำลังเห็นเป็นธาตุรู้อย่างไร ค่อย ๆ พิจารณาไป นั่นคืออริยมรรคมีองค์ ๘

ข้อความตอนท้ายของพระสูตรนี้มีว่า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เมื่อชนทั้งหลายเลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัยที่เลิศ รู้แจ้งธรรมอันเลิศ เลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักษิณบุคคลผู้ยอดเยี่ยม เลื่อมใสแล้วในพระธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นที่สิ้นกำหนดและเป็นที่สงบ เป็นสุข เลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ถวายทานในพระรัตนตรัยที่เลิศ บุญที่เลิศย่อมเจริญ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติคุณ สุขะและพละอันเลิศย่อมเจริญ นักปราชญ์ถวายไทยธรรมแก่พระรัตนตรัยที่เลิศ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันเลิศแล้ว เป็นเทวดาหรือเป็นมนุษย์ก็ตาม เป็นผู้ถึงความเป็นเลิศบันเทิงอยู่ ฯ

เนื้อความแม้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล

จบสูตรที่ ๑

มีอะไรสงสัยบ้างไหม ที่กล่าวถึงอายุ วรรณะ ยศ เกียรติคุณ สุขะและพละอันเลิศย่อมเจริญ ไม่ได้ทรงแสดงให้หวัง แต่แสดงเหตุและผลตามความเป็นจริง เมื่อมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระธรรม และเป็นผู้ที่น้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิตเป็นกุศลแล้ว อายุก็ดี วรรณะก็ดี ยศก็ดี เกียรติคุณก็ดี สุขก็ดี และพละก็ดี จะไม่เลิศได้อย่างไร

แต่ไม่ใช่หมายความว่า ผู้ที่อ่าน หรือผู้ที่เคยชินกับการต้องการหรือหวังผลของกุศลที่คิดว่าทำอย่างไรจะได้บุญมาก ๆ จะมาติดในข้อความนี้อีก แต่สำหรับผู้ที่ไม่ติด เพราะรู้ว่าเป็นเรื่องรู้แล้วละ เพราะฉะนั้น จะเข้าใจได้ทันทีว่า ที่ทรงแสดงนี้ ทรงแสดงตามเหตุและตามผล เมื่อเหตุเลิศผลก็ต้องเลิศเป็นของธรรมดา เพราะเมื่อได้อบรมเจริญปัญญา ย่อมไม่เป็นผู้ที่กระทำทุจริต ทั้งกายวาจา ก็เป็นสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ กุศลเจริญขึ้น ๆ เพราะฉะนั้น จะมีเหตุอะไรที่ทำให้ได้ผลที่ไม่ดี แต่ผู้ที่ไม่เข้าใจก็คอยอยากจะทำ เพราะว่าอยากจะได้ผล

แสดงให้เห็นถึงการฟังด้วยความละเอียดจริง ๆ และรู้ว่า ธรรมเป็นเรื่องรู้แล้วละ ไม่ว่าจะเดินทางไปที่ไหนจะต้องมีคำถามซึ่งมีผู้ถามว่า ทำอย่างไรจะได้บุญมาก เป็นธรรมดาที่สุดเลย จะทำบุญ แต่ก็ยังต้องการให้ได้บุญมาก และคิดว่ามีวิธีที่จะทำให้ได้บุญมาก แต่ถ้ารู้ว่าบุญอยู่ที่จิตซึ่งไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ เพราะฉะนั้น วันนี้กุศลจิตจะเกิดสักเท่าไรก็ได้ สำหรับผู้ที่รู้ว่า ขณะใดที่ไม่โกรธ ไม่ริษยา ขณะใดที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตา มีความหวังดีต่อคนอื่น มีการให้อภัย ขณะนั้นไม่ต้องนับแล้ว ไซ้ไหม และไม่ต้องถามใครด้วยว่า บุญมากไหม เพราะผู้นั้นย่อมรู้ดีว่า ขณะนั้นเป็นกุศลจิต

เพราะฉะนั้น เรื่องของทำอย่างไรจะได้บุญมาก สำหรับผู้ที่เข้าใจเรื่องของกุศลจิตแล้ว จะไม่มีปัญหาเลย เพราะย่อมเป็นผู้ที่รู้ด้วยตนเองว่า ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับการกระทำ แต่ขึ้นอยู่กับสภาพของจิตซึ่งเป็นกุศล ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะขณะใด ก็เป็นบุญขณะนั้น เพราะฉะนั้น วันหนึ่งจะมากหรือน้อย แต่ละท่านย่อมรู้ดี

ถ. ฟังเรื่องความเลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาค ผมก็มีความเลื่อมใสเช่นเดียวกัน แต่มีความเลื่อมใสที่จะรู้ เลื่อมใสที่จะเข้าใจอย่างที่ท่านอาจารย์กล่าวไว้ อยากจะทราบว่ เมื่อตาเห็นรูปต่าง ๆ แล้ว ยากที่จะเห็นความเกิดดับ ผมเห็นว่ คงจะยากจริง ๆ มีทางเป็นไปได้ไหมที่อาจารย์จะแก้กฏ หรือท่านผู้ฟังจะแก้กฏบ้าง ขณะที่เห็นนั้น เห็นความเกิดดับ จะอธิบายได้อย่างไรที่จะให้เห็นความเกิดดับของวัฏฏะรูป เอาแค่ความเข้าใจ

ส. ขณะที่กำลังรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กำลังแข็ง ลองกระทบ ขณะนี้มีสภาพแข็งปรากฏ ขณะที่กำลังรู้ตรงแข็ง เห็นอะไรหรือเปล่า กำลังมีแข็งปรากฏ มองเห็นอะไรหรือเปล่า

ถ. มีความรู้สึกว่า เห็น

ส. ยังเห็นอยู่ ใช่ไหม ขณะนี้เห็นด้วยและรู้ตรงแข็งด้วย ถูกไหม

ถ. ถูก

ส. แสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมเกิดดับเร็วมาก เพราะฉะนั้น ปัญญา ยังไม่สามารถรู้ลักษณะของนามธรรมว่าเป็นเพียงธาตุรู้ และลักษณะของรูปธรรมจริง ๆ เมื่อยังไม่ถึงนามรูปปริเฉทญาณ ก็ยังไม่มีอาการที่จะแยกสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละอย่างให้เห็นว่า ไม่ได้สืบต่อเหมือนกับเป็นขณะเดียวกัน

ในขณะนี้ทางตาเห็นสี และขณะที่สติเริ่มที่จะระลึกถึงลักษณะที่แข็ง ทางตานี้ยังไม่ได้ดับ ซึ่งที่จริงแล้วต้องดับในขณะที่กำลังรู้แข็ง สำหรับผู้ที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่แยกขาดจากกันเป็นแต่ละทวาร แต่ในขณะนี้การเกิดดับของสภาพธรรมก็เร็วเหมือนกับผู้ที่ได้ประจักษ์แล้ว แต่ผู้ที่ประจักษ์แล้ว ปัญญาสามารถแทงตลอดทันทีโดยความรวดเร็ว เพราะว่ามีปัจจัยที่จะทำให้ประจักษ์แจ้งได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เริ่มอบรมเจริญสติปัฏฐานจะรู้ว่า แม้ทรงแสดงไว้ว่า ทางตาต้องดับ แต่เมื่อขณะนี้ยังไม่ปรากฏว่าทางตาดับ ก็จะต้องเป็นอย่างนี้ ถ้าสมมติผู้อื่นจะบอกท่านผู้ฟังว่า ต้องเห็นดับชิตี ท่านผู้ฟังก็จะเถียงได้เลยว่า เป็นไปไม่ได้ เพราะความจริงต้องเป็นอย่างนั้นก่อน จนกว่าปัญญาจะค่อย ๆ เจริญขึ้น

แต่ถ้าจะพิจารณาจริง ๆ ในขณะที่แข็งกำลังปรากฏและไม่ได้สนใจสี่สัณว์ณะที่กำลังปรากฏทางตา เริ่มที่จะมนสิการเฉพาะแข็ง ก็จะได้รู้ว่า ขณะที่กำลังรู้เฉพาะแข็งจริง ๆ จะไม่สนใจทางตา ไม่ใช่จะปรากฏว่าทางตาดับ แต่เริ่มคลายความติดหรือความสนใจทางตา ขณะที่สติสัมปชัญญะระลึกและศึกษาลักษณะของสภาพที่แข็ง

เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเป็นขั้น ๆ จริง ๆ เมื่อสภาพธรรมเป็นจริงอย่างนี้ ก็ต้องประจักษ์แจ้งอย่างนี้ด้วย เพียงแต่ว่าจากการที่เคยยึดมั่นในสิ่งที่ปรากฏทางตาพร้อมกับในขณะที่รู้แจ้ง เวลาที่สติปัฏฐานระลึกรู้ลักษณะแจ้ง จะคลายความสนใจความติดทางตา และจะรู้ว่าขณะนั้นกำลังพิจารณาลักษณะสภาพที่รู้แจ้งหรือลักษณะของแจ้งที่ปรากฏ

ทุกทวารก็เหมือนกัน คือ จะคลายความสนใจในทวารอื่นลงเรื่อย ๆ และจะใส่ใจในลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรมเฉพาะทวารเดียว จนกว่าวิปัสสนาญาณจะเกิด

ถ. ที่ว่า ตาเห็นรูปแล้วเกิดดับ พอจะอธิบายได้ไหม จะเข้าใจได้ไหม

ส. จักขุประสาทมีอายุเท่าไร นานทั้งวัน หรือว่าเร็วมาก

ถ. เร็วมาก

ส. เร็วมาก รูปที่ปรากฏทั้งวันทางตามีอายุเท่าไร

ถ. ๑๗ ขณะจิต

ส. เหมือนกัน ซึ่งเร็วมาก นี่ก็เป็นการตอบตามดำรา

ถ. ตามหลักการก็เป็นอย่างนั้น

ส. เพราะฉะนั้น ปัญญาก็ค่อย ๆ พิจารณาไป อย่างเรื่องของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ถ้าพิจารณาถึงธาตุที่เป็นประธาน ๔ ธาตุ คือ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุน้ำ มีลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว หรือเกาะกุม แต่เป็นสภาพที่ปรากฏเมื่อกระทบได้เพียง ๓ ลักษณะ คือ ลักษณะของธาตุดินที่อ่อนหรือแข็ง ลักษณะของธาตุลมที่ตึงหรือไหว ลักษณะของธาตุไฟที่เย็นหรือร้อน นี่เป็นประธาน หมายความว่าในทุกกลุ่มของรูปที่เล็กที่สุดซึ่งมีอากาศธาตุแทรกคั่นอยู่จะต้องมีมหาภูตรูป ๔ แต่ไม่ใช่มีเพียงเฉพาะมหาภูตรูป ๔ ยังมีอีกรูปหนึ่งซึ่งปรากฏให้รู้ได้ทางตา

ค่อย ๆ พิจารณาไปถึงความจริง ถึงความละเอียดของธรรม จนกว่าจะแยกออกว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่มหาภูตรูป ๔

ความรู้ต้องค่อย ๆ เพิ่มขึ้นทีละขั้น เรื่องของการประจักษ์แจ้งก็ต้องประจักษ์แจ้งจริง ๆ แต่ขอให้เข้าใจขึ้น เพื่อที่สติปัฏฐานจะได้ระลึก โดยที่ทางตาอาจจะไม่เคยระลึกเลยว่าเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏ เพราะมักจะปรากฏเป็นหนึ่งสิ่งใดทันที แม้ว่าจะได้ยินได้ฟังมาก็ตาม แต่อาศัยการฟังบ่อย ๆ ก็จะมีบางขณะที่สติระลึกและรู้โดยน้อมไปว่า สิ่งนี้เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดเลยถ้าไม่คิด

เพราะฉะนั้น จะเห็นความสำคัญของสังขารชั้นอื่น ซึ่งคงจะต้องกล่าวถึงว่า ถ้ามีแต่เพียงวิญญาณชั้นเท่านั้น คือ จิต ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งลักษณะของอารมณ์ โดยที่ไม่มีสัญญาชั้น สภาพที่จำ หรือไม่มีสังขารชั้นที่ตรึงหรือนึกถึงรูปร่างของสิ่งที่ปรากฏ จะเป็นแต่เพียงปรมาณธรรมที่ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย เพราะฉะนั้น กิจหน้าที่ของวิญญาณชั้น ไม่ใช่เห็นผิด แต่กิจที่ทำให้เห็นผิดเป็นหน้าที่ของทิวฐิเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง เกิดหลังจากที่มีการใส่ใจในรูปร่างลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ก็จะแยกทางตาจากทางใจออกได้ โดยการเรียนรู้ เฉพาะทางตาเพียงเห็น และเวลาที่กำลังจำหรือกำลังรู้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขณะนั้นเป็นทางใจแล้ว

ค่อย ๆ แยกทางตาจากทางใจออก ทางหูกับทางใจออก ทางจมูกกับทางใจออก ทางลิ้นกับทางใจออก ทางกายกับทางใจออก จึงจะรู้ว่า ปรมาณธรรมแท้ ๆ ไม่ใช่ในขณะที่กำลังคิดเรื่องรูปร่างหรือเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งนี่ก็ต้องเป็นเพราะสติปัฏฐาน

๑๗๖๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษาฬามกุฎราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ถ. ตรงนี้เข้าใจแล้ว

ส. เข้าใจก็ต้องปฏิบัติตามที่เข้าใจ จนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้น และถ้าเข้าใจอย่างนี้ก็นำไปสู่การเกิดดับได้ เพราะว่ารูปรารมณกระทบกับจักขุประสาทก็ดับแล้ว ๑๗ ขณะนี้เร็วมาก

ถ. ถ้าเห็นรูป เราเห็นวัณณะรูปของมหาธาตุรูปจริง ๆ หรือ

ส. เป็นอีกรูปหนึ่งซึ่งไม่ใช่แข็ง ไม่ใช่อ่อน

ถ. เราสามารถเห็นเนื้อแท้ของมันหรือ

ส. กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า ต้องมีอีกรูปหนึ่งซึ่งเป็นรูปรารมณในกลุ่มนั้น ในกลาปนนั้น ก็เหมือนกับดูเงาในกระจกตลอดชีวิต ซึ่งแท้จริงไม่มี แต่ก็มีเหมือนมี

เวลาที่ยืนส่องกระจก เห็นใคร ก็ยึดถือว่าเป็นเราในกระจก แต่มีเราไหม ฉันทในขณะนี้ทางตาก็กำลังเห็นเหมือนอย่างนั้น และมีการคิดนี้กรูปร่างสัณฐานที่ทำให้ยึดถือว่ายังคงเป็นเราอยู่ จนกว่าจะรู้จริงๆ ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาก็กเหมือนเงาให้คิดนึกเป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ โดยที่หาสิ่งนั้นจริง ๆ ไม่ เป็นแต่เพียงสิ่งที่เกิดและดับไปเกิดและดับไป แต่สืบต่อกันอย่างรวดเร็วมาก จนกระทั่งทำให้เหมือนว่ายังมีสิ่งนั้นอยู่ทุกครั้งที่เราเห็น

ถ. จากการอ่านหนังสือปรมัตถธรรมสังเขป พิจารณา และสนทนากันว่าการเจริญสมณะนั้นเจริญถูกต้องแล้วหรือยัง หรือเข้าใจละเอียดเพิ่มขึ้นแล้วหรือยัง คือสนทนากันว่า ผู้ที่เจริญสมณภาวนา ถ้าไม่ศึกษาพระพุทธศาสนาเขาก็รู้ลักษณะของธรรมต่าง ๆ เหมือนกัน เช่น กุศล อกุศล หรือวิตก วิจารณ์ เขาก็รู้ลักษณะแต่ไม่รู้จักชื่อก็สนทนาว่า ถ้าอย่างนั้นผู้เจริญสมณภาวนาต้องมีปัญญามาก เพราะแม้ไม่ได้ศึกษา

จากพระพุทธเจ้า ก็สังเกตธรรมทุกอย่างจนรู้ว่า ลักษณะใดทำให้จิตสงบ เช่น วิตก วิจารณ์ที่ตรึงไปในอารมณ์ก็มีพื้นฐาน ขณะที่รู้จักลักษณะของสภาพธรรม เช่น มีอกุศล เป็นอารมณ์ จะต่างกันอย่างไรกับวิปัสสนาหรือสติปัฏฐาน คือ สมมติโทสะเกิดขึ้น ผู้ที่เจริญสมถภาวนาก็ต้องรู้ลักษณะของโทสะเหมือนกัน ต่างกันที่สมถภาวนานั้น เห็นโทสะแต่ยังยึดถือว่าเป็นเรารู้อยู่ เพราะฉะนั้น ในเมื่อผู้ที่เจริญสมถภาวนาต้องรู้ ลักษณะของกุศล อกุศล และเข้าใจการละอกุศล ข่มกิเลสในขณะนั้นได้ชั่วคราว ก็ต้องมีปัญญามากทีเดียว

ก็สนทนากันว่า เราศึกษาพระธรรม และรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วปลอดภัยกว่า หรือว่าทำการเผยแพร่ให้ผู้เจริญสมถภาวนา โดยให้ศึกษาพระธรรมวินัยให้ละเอียดเสียก่อนดีกว่า แทนที่จะเสี่ยงให้ผู้เจริญ สมถภาวนาไปพิจารณาอารมณ์ เช่น ลมหายใจ และสังเกตเองว่า ตอนไหนเป็นกุศล อกุศล

สรุปว่า อารมณ์ของสมถภาวนานั้นจะเป็นปรมาตถ์ก็ได้ หรือเป็นบัญญัติก็ได้ แต่ถ้าเป็นวิปัสสนาภาวนาต้องมีปรมาตถธรรมเป็นอารมณ์อย่างเดียว และปัญญายัง ต้องรู้มากกว่านั้นอีก เช่น รู้เหตุเกิดเหตุดับ รู้ความเกิดความดับต่าง ๆ

เมื่อสนทนาไปถึงตอนนี้แล้วก็มีปัญหาว่า แม้เข้าใจการเจริญสมถะแล้ว เข้าใจการเจริญวิปัสสนาแล้ว ถ้าจะเจริญวิปัสสนาในขณะที่อารมณ์ไม่สงบก็ดี หรือ พุ้งซ่านก็ดี ถ้ามีสมถภาวนาเข้ามาช่วย อย่างนี้ยังจะเป็นผู้ที่เข้าใจไหม

ส. ช่วยอย่างไร การที่จะพูดอะไรก็ตามแต่ จะต้องมีการปฏิบัติด้วย ไม่ใช่ เพียงพูดเฉย ๆ ถ้าพูดเฉย ๆ ไม่สามารถเข้าใจได้จริง ๆ เช่น บางท่านบอกว่า ให้ดับผัสสะ เพราะถ้ามีผัสสะแล้ว ก็มีโลภะ มีโทสะ เพราะฉะนั้น วิธีที่จะกันก็คือ ให้ดับผัสสะ พูดอย่างนี้ก็ไม่ทราบว่าจะปฏิบัติอย่างไรเพื่อจะดับผัสสะ เพราะว่า ผัสสะเป็นสภาพธรรมที่กระทบอารมณ์ จิตเกิดขึ้นขณะใดที่จะปราศจากผัสสะ ย่อมเป็นไปไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น จะดับผัสสะอย่างไร ในเมื่อผัสสะต้องเกิดกับจิต ทุกขณะ

การพูดจะต้องมีวิธีการปฏิบัติด้วย ที่ว่าจะอาศัยสมถภาวนาช่วย จะอาศัยอย่างไร ข้อปฏิบัติอย่างไรที่จะทำให้เป็นวิปัสสนาที่ช่วยในการเจริญสติปัฏฐาน

ถ. เช่น การเจริญอานาปานสติ ขณะที่อยู่ในชีวิตประจำวัน และคิดว่าสติปัฏฐานเกิดน้อย ก็เลยคิดว่ากุศลขั้นอื่น ๆ ควรเจริญ ก็นั่งพิจารณาลมหายใจเพื่อให้จิตสงบ เมื่ออารมณ์ใด ๆ ปรากฏ สติปัฏฐานก็จะเกิดได้

ส. การเจริญอานาปานสติต้องกระทำด้วยปัญญาและเป็นมหาบุรุษ คือเป็นผู้ที่มีปัญญามากจริง ๆ แต่คนที่มีปัญญาเพียงเล็กน้อย ถ้าเทียบปัญญาของปุถุชนซึ่งยังไม่ได้เกิดอะไรเลยและจะไปทำอานาปานสติ โดยยังไม่ว่าการเจริญอานาปานสติต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์อย่างไร

และสำหรับเรื่องอาศัยวิธีอื่นที่จะช่วยในการเจริญสติปัฏฐาน ต้องพิจารณาเหตุกับผลให้ตรงกันด้วย ที่ว่าสติเกิดน้อยจึงหาวิธีอื่นที่จะช่วย ก็ควรจะได้ทราบว่าการทำไมต้องการมีสติ ถ้ายังไม่รู้จุดประสงค์ว่าทำไมจึงต้องการมีสติ ก็เคลื่อนไป หรือเพี้ยนผิดไปอีก การที่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่เพื่อให้มีสติมาก ๆ แต่เพื่ออะไร

ถ. เพื่อเข้าใจลักษณะ

ส. เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ คือ ขณะนี้มีสภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรมกำลังปรากฏ นี่เป็นสิ่งที่ลืมไม่ได้เลยว่า ในขณะนี้เองมีสภาพปรมัตถธรรมกำลังปรากฏอยากจะพูดเข้าไปเข้ามาหลาย ๆ ครั้งเพื่อเป็นการเตือนว่า เมื่อมีสภาพที่เป็นปรมัตถธรรมกำลังปรากฏแล้ว อวิชชาทำให้ไม่ระลึกรู้ลักษณะของปรมัตถธรรม

ไม่ใช่ต้องไปทำอย่างอื่นเลย เพราะฉะนั้น ที่ขาด คือ ขาดปัญญาที่จะรู้ประโยชน์ของการที่สติจะระลึกแม้เพียงเล็กน้อย เพราะถ้าในขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ แต่สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม ไม่สังเกต ไม่พิจารณาว่า เป็นเพียงอาการรู้ ซึ่งเป็นนามธรรม ซึ่งฟังมาตลอดเวลา หรือเป็นลักษณะของรูปธรรม ซึ่งก็ฟังมาตลอดเวลา และอาจจะพูดตามได้ว่าลักษณะใด

เป็นรูปลักษณะใดเป็นนาม แต่นั่นเป็นการฟัง การจำเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม
ยังไม่ใช่การที่สติระลึกเพื่อที่จะศึกษาให้เข้าใจจริง ๆ

เพราะฉะนั้น การที่สติปัฏฐานแม้เพียงชั่วขณะจะเกิดระลึกลักษณะของ
ปรมาตมธรรม ก็เป็นประโยชน์ ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่นขึ้นมาช่วย

ทำอย่างอื่น ปัญญาไม่มีทางที่จะเกิดและสังเกตพิจารณาลักษณะของ
นามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

มุ่งหวังว่าทำอย่างอื่นเสียก่อน เพื่อที่จะรู้อย่างนี้ นี่เป็นสิ่งที่เคลื่อนไป
ทั้งหมดเลย คือ ไม่เห็นประโยชน์ของแม้สติชั่วขณะที่จะระลึกลักษณะของนามธรรม
หรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ

สาตถกสัมปชัญญะ เป็นการรู้ประโยชน์ของสติปัฏฐาน ไม่ใช่ให้ไปทำอย่างอื่น
ไม่ใช่ให้ไปหาอย่างอื่นมาสับสน และหวังว่าจะเกิดปัญญา แต่การที่เพียรฟังพระธรรม
ให้เข้าใจประโยชน์ของสติ แม้เพียงชั่วขณะเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็รู้ว่า สติปัฏฐานเป็นอนัตตา
ไม่ใช่อยากจะมีมาก ๆ แต่ไม่รู้อะไรเลย

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรมเพื่อเกื้อกูลให้เห็นว่า ยังมีความเข้าใจใน
ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมเพิ่มขึ้น ปกติธรรมดา แม้ในขณะทีคิดว่าสติจะ
ไม่เกิดเลย เช่น ขณะที่กำลังเพลิดเพลินสนุกสนาน สติปัฏฐานก็ยังระลึกได้ อาจจะ
ระลึกที่ความรู้สึกที่กำลังเป็นสุข และรู้ว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง

นี่คือสิ่งที่จะต้องอบรมเจริญไปจนกว่าปัญญาจะประจักษ์แจ้งในลักษณะที่
ไม่ใช่ตัวตน โดยนามธรรมและรูปธรรมปรากฏที่ละลักษณะทางมโนทวาร พร้อมด้วย
สติสัมปชัญญะ ต้องการอย่างนี้หรือเปล่า

ถ้าไม่ต้องการอย่างนี้ ก็ไปทำอย่างอื่น แต่ถ้าต้องการอย่างนี้ เหตุกับผล
ต้องตรงกัน คือ ถ้าต้องการปัญญาอย่างนี้ จะไม่มีวิธีอื่นเลย แม้ว่าจะเป็นวิธีที่ช้า
เป็นวิธีที่ยิ่งกว่าจับด้ามมีด เพราะว่าด้ามมีดเป็นวัตถุ เป็นรูป ยังมองเห็นการสีกได้
ด้วยการจับแม้จะต้องกินเวลานานแสนนาน แต่นามธรรมในแสนโกฏิกัปซึ่งเกิดดับ
สืบท่อมานจนกระทั่งถึงชาตินี้ และในชาติหนึ่ง ๆ การฟังพระธรรมของแต่ละท่านมีเท่าไร

ฟังแล้วเก็บไปคิด จำ พิจารณามากน้อยเท่าไร และวันหนึ่ง ๆ ที่สติปัฏฐานจะเกิด มากน้อยเท่าไร และชีวิตชาติหนึ่ง ๆ สิ้นแค่ไหน ก็คิดว่าจะได้ปัญญาจากชาติหนึ่ง เท่าไรที่จะเป็นสติปัฏฐานที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ และถ้าไม่สะสมสติปัฏฐานแม้ว่าจะน้อยไปจนกว่าจะถึง แต่ไปทำอย่างอื่น ก็ยังเฝ้า ความสำคัญของสติชั่วขณะที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏซึ่งเป็น ปรมาัตถธรรม

การฟังเข้าใจได้ แต่ว่าลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตนจะไม่หมดไปด้วยการฟัง ต้องเป็น เพราะสติปัฏฐานเกิดแม้ชั่วขณะนิดเดียวก็ให้รู้ ว่า นั่นคือลักษณะของสติสัมปชัญญะ ที่กำลังมีลักษณะของปรมาัตถธรรมเป็นอารมณ์ เพียงแต่ปัญญายังไม่รู้ชัดว่า ลักษณะนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เพราะอรรถสัจญ์อย่างจำไว้มั่นคงว่า ยังเป็นเราที่ยืน ที่เห็น ที่พูด ที่นั่ง ที่นอน ที่คิด ที่นึก ที่สุข ที่ทุกข์

ถ. เป็นคำตอบที่ดีมาก คราวที่แล้วพูดถึงเรื่องอยากจะไปปฏิบัติหลาย ๆ แบบ หลังจากเลียบบรรยายแล้วก็มีท่านผู้หนึ่งกล่าวว่า ปกติเขาก็พูดกันว่า อยาก อยากไป บางทีก็ปฏิบัติถูกได้ เข้าใจได้ ใหม่ ๆ ก็ต้องอยากกันก่อน

ส. ท่านเหล่านั้นไม่เห็นโทษของอวิชชา ใช่ไหม

ถ. ไม่เห็น

ส. เพราะฉะนั้น ต้องเห็นโทษของอวิชชา ความไม่รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลัง ปรากฏ

ถ. ถ้าไม่เห็นโทษของอวิชชา ก็ไม่คิดที่จะเจริญสติปัฏฐาน

ส. ไม่คิดที่จะเจริญปัญญาเลย เพราะไม่เห็นโทษของอวิชชา ที่จริงแล้ว เพราะอวิชชาจึงมีความยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน และเกิดความอยาก ความต้องการเพื่อตัว แม้แต่การที่จะปฏิบัติก็เพื่อตัว อยากจะให้ตัวเองมีสติมาก ๆ ไม่มีหนทางเลยที่จะละความเป็นตัวตนด้วยวิธีอื่น

ถ. เนื่องจากยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนนั่นเอง อวิชชาปกปิดความจริง จึงเกิดทุกข์ใหม่

ส. อยากจะปฏิบัติ ก็คือความยึดมั่นในตัวตนนั่นเอง

ถ. แทนที่จะเจริญเหตุ

ส. แทนที่จะละความเป็นตัวตนว่าไม่มีเรา ปัญญาเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เป็นเรื่องที่จะต้องเจริญขึ้นถูกต้องจึงจะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมได้ เพราะถ้าเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ธรรมดาขั้นของการรู้เรื่องของกรรม แต่ที่จริงแล้ว ข้อความในอรรถกถามีว่า วิปัสสนาญาณทั้งหมดเว้นขณะที่มรรคจิตจะเกิด เป็นกัมมัสสกตาญาณ เพราะเป็นผู้ที่รู้ว่า ในขณะที่เองไม่มีใครสามารถทำสิ่งหนึ่ง สิ่งใดได้ ทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แม้แต่กำลังเห็นขณะนี้ ขณะนี้ใครทำอะไรได้ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น เมื่อรู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลายต้องมี เหตุปัจจัย การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การกระทบสัมผัส เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย จะไม่ทำอย่างอื่นเลย นอกจากเจริญปัญญาที่จะรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น

ผลของกรรมทางตาที่ต้องเห็นในขณะนี้ ไม่มีใครทำอะไรได้ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ไปทำอย่างอื่น นอกจากเพียรระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย การปรุงแต่งก็น้อยลง การที่จะเป็นเรื่องราวต่าง ๆ เป็นตัวตน เป็นความคิดนึก เป็นสัตว์ บุคคล ก็จะได้รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วคือขณะจิต ที่คิด เพราะฉะนั้น ตั้งแต่เกิดจนตายที่มีความสำคัญว่าเป็นเราก็เพราะคิด มีความสำคัญว่าเป็นเขาก็เพราะคิด จะชังใคร จะรักใคร ก็เพราะคิด

ถ้าสติปัญญารู้ลักษณะของปรมัตถธรรม และเพิ่มความรู้ในลักษณะของ ปรมัตถธรรมขึ้น จะลดการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะรู้ลักษณะว่า เป็นเพียงความคิด ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตาจริง ๆ ถ้าแยกรู้ว่า ในขณะที่สิ่งทีปรากฏ ทางตาจริง ๆ กำลังปรากฏ ไม่จำเป็นต้องใช้คำอะไรเลย ไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า สี สัน วัณณะ รูปร่าง สัณฐาน หรืออะไรทั้งสิ้น สูง ต่ำ ดำ ขาว หรืออะไรทั้งหมด ไม่ต้องใช้เลย เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่กระทบจักขุปสาทแล้วดับ มีอายุที่สั้นที่สุดเลย แต่ความคิดสืบต่อ เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถแยกความคิดซึ่งสืบต่อจากการเห็น

จะทำให้รู้ว่า ขณะที่เป็นตัวตน เป็นเรา เป็นเขา ในวันหนึ่ง ๆ อย่างมากมายนั้น ก็เพราะความคิด

ถ. ต้องแยกลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา กับความคิด ออกจากกัน

ส. แน่นนอน มิฉะนั้นจะไม่รู้ความต่างกันของปรมาตมธรรมกับบัญญัติ

ถ. เดียวนี้รูปร่างสัณฐานก็มีเพราะความคิด และสีก็มีทางตา

ส. ถ้าใช้คำว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา ก็สั้นมาก ความคิดยังไม่ทันจะเกิด ถ้าคิดถึงว่าสั้นมาก คือ ยังไม่ทันจะคิดถึงรูปร่างสัณฐานเลย แต่สิ่งที่ปรากฏทางตา ปรากฏแล้วโดยยังไม่ได้คิดถึงรูปร่างสัณฐาน ก็ารู้ได้ว่ารวดเร็วสักแค่ไหนกับการที่เพียงเห็นและยังไม่ทันจะคิดถึงรูปร่างสัณฐาน นั่นคือความจริงของสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ้าสติปัฏฐานไม่ค่อย ๆ เกิดระลึกไปเรื่อย ๆ อบรมเจริญไปที่ละเล็กทีละน้อย แต่ไปทำอย่างอื่น ไม่มีทางที่จะประจักษ์แจ้งได้ว่า สภาพธรรมที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นแต่เพียงลักษณะที่รู้อย่างรวดเร็วและมีสิ่งที่ปรากฏให้รู้แล้วดับไป และความคิดนี้ก็เกิดสลับต่ออย่างรวดเร็วจนกระทั่งไม่ปรากฏเลยว่าสภาพธรรมใดดับ เพราะฉะนั้นก็ปรากฏเหมือนกับมีสัตว์ มีบุคคลจริง ๆ ที่ทำให้รักบ้าง ชังบ้าง

๑๗๖๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ถ. สังเกตดู ขณะหลับตาก็ยังมีรูปร่างสัณฐาน คตินึกถึงเหมือนกับเห็นทางตา แต่ถ้าทางตาปรากฏจริง ๆ จะมีลักษณะของสิ่งที่ปรากฏซึ่งต่างกับคิด

คิดว่า ขณะที่สติปัฏฐานยังไม่มีกำลัง หรือยังไม่เข้าใจละเอียด ไม่สามารถแยกความคิดกับเห็นทางตาเดี๋ยวนี้ออกจากกันได้

ส. ถ้าแยกไม่ออก นามรูปปริจเฉทญาณซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๑ ก็เกิดไม่ได้ และจะไปทำอย่างอื่นเพื่อให้นามรูปปริจเฉทญาณเกิดได้อย่างไร ถ้าจะอาศัยวิธีอื่น

ถ. ขึ้นอยู่กับการศึกษาและความเข้าใจมากกว่า

ส. แน่นอนที่สุด เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นเรื่องละเอียด และเป็นสังฆารธรรม เพราะว่ามีมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่เจตสิก ๘ ดวง ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น

ในบรรดาสังฆารธรรมทั้งหลายอริยมรรคเป็นเลิศ คือ ในชาติหนึ่ง ๆ ที่สัมมาสติจะเกิดพร้อมกับสัมมาสังกัปปะคือวิตกเจตสิก พร้อมด้วยสัมมาวายามะ สัมมาทิฐิ และสัมมาสมาธิ คือ มรรคมีองค์ ๕ ซึ่งเกิดพร้อมกันในขณะที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เพียงชั่วเสี้ยวเล็กน้อยก็เป็นเลิศของสังฆารธรรม เพราะกว่าจะอบรมเจริญไปถึงละเอียดที่ละเอียดจริง ๆ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่าไม่มีหนทาง มี แต่ต้องใจเย็น ๆ และรู้ว่า สภาพธรรมเกิดขึ้นเร็วอย่างนี้ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ปัญญาไม่เจริญ ก็ไม่สามารถประจักษ์การแยกขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละทวารได้

เมื่อสภาพธรรมตามความเป็นจริงเป็นอย่างนี้ คือ สังฆารธรรมทั้งหลายเกิดและดับไปอย่างรวดเร็ว ปัญญาต้องอบรมจนประจักษ์แจ้งได้ เพราะฉะนั้น อย่าไปคิดหาวิธีอื่นที่ไม่ใช่อริยมรรคมีองค์ ๘ เลย

ถ. ขณะใดที่ได้กลิ่น กลิ่นก็คือกลิ่น คือ สภาพที่ไม่รู้อารมณ์ และจะมีลักษณะของรู้หรือจำได้ว่ากลิ่นอะไร ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของสัญญาหรือเปล่า

ส. ตามความเป็นจริงแล้วสัญญาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง แต่การที่สติจะระลึกลักษณะของสัญญาซึ่งเป็นสัญญาขันธ์เกิดกับจิต เกิดกับนามขันธ์อื่นพร้อม ๆ กัน โดยมีสัญญาที่จำผิดมาโดยตลอด คือ อตตสัญญา นิจจสัญญา เห็นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่ดับ ขณะนั้นก็รู้ได้ว่า ที่จะให้เกิดสัญญาที่ถูกต้องที่เกิดร่วมกับปัญญา จะต้องอาศัยสติระลึกว่า ในขณะที่รู้และไม่ลืมนั้นสิ่งนั้นเป็นอะไร ขณะนั้นพอจะรู้ลักษณะของสัญญาได้ แต่ไม่ใช่ต้องไปรู้สัญญาที่เกิดกับภวังคจิตบ้างหรือจิตอื่น ๆ บ้าง

การเริ่มระลึกลักษณะของสัญญาซึ่งเกิดร่วมกับนามขันธ์อื่น ๆ ลักษณะของโลหะอาจจะพอปรากฏ ลักษณะของโทษทุกคนก็รู้จักดี แต่ลักษณะของสัญญาในขณะที่เห็นแล้วรู้ คือ เห็นแล้วไม่ลืมนั้นสิ่งนั้นเป็นอะไร ขณะนั้นก็พอที่จะเริ่มพิจารณาได้ว่า นั่นคือลักษณะของสัญญา

ถ. สมมติว่าดื่มน้ำส้ม ขณะที่ดื่ม รสของน้ำส้มก็คือรส แต่ที่รู้ว่าเป็นน้ำส้มขณะนั้นเป็นจำหรือเปล่า

ส. ขณะที่ไม่ลืมนั้น ขณะที่รู้ ขณะนั้นก็เป็สัญญา แต่แท้ที่จริงขณะที่กำลังลิ้มรสน้ำส้ม ขณะนั้นก็ต้องมีสัญญาเจตสิกหรือสัญญาขันธ์ด้วย แต่แม้นามธรรมรูปธรรมก็ยังไม่ได้ระลึก เพราะฉะนั้น จะแยกนามธรรมออกมาเป็นสัญญาขันธ์บ้างหรือเวทนาขันธ์บ้าง หรือวิญญาณขันธ์บ้าง หรือสังขารขันธ์บ้าง ก็เป็นสิ่งที่ปัญญาจะต้องค่อย ๆ เจริญขึ้น จนกว่าจะค่อย ๆ รู้ขึ้น ขั้นแรกที่สุด คือ ขณะนี้ลักษณะของนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้แม้ว่ามีอยู่ คือ กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ แต่ถ้าสติไม่ระลึกพิจารณาศึกษา จะไม่รู้เลยว่าเป็แต่เพียงสภาพรู้

เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น ไม่ใช่ไปแยกเป็นสัญญาขันธ์ หรือสังขารขันธ์ หรือเวทนาขันธ์ แต่ลักษณะของสภาพรู้ต่างกับลักษณะของรูปธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ไม่ว่าจะเป็นสัญญา หรือเวทนา หรือจิตก็ตามแต่ เป็นลักษณะรู้ เป็นอาการรู้

ถ. ค่อย ๆ สังเกต ระหว่างสภาพที่ไม่รู้อารมณ์กับสภาพที่รู้อารมณ์ไปก่อน และสิ่งที่ปรากฏซึ่งรู้ได้ในขณะนั้น ก็เข้าใจในขณะนั้น

สุ. อย่างเวลาที่รู้ลักษณะของสภาพรู้ อาจจะมีลักษณะของเจตสิก ซึ่งทรงแสดงไว้ว่าชื่ออะไรปรากฏในขณะนั้นได้ โดยที่ขณะนั้นกำลังพิจารณาเพียง ลักษณะสภาพรู้ แต่ลักษณะสภาพรู้ที่กำลังพิจารณานั้นเองต่างกันเป็นหลายอย่าง คือ สภาพรู้ อย่างนี้เป็นความพอใจ สภาพรู้ อย่างนั้นเป็นความเมตตา สภาพรู้ อย่างนั้นเป็น ความกรุณา สภาพรู้ อย่างนั้นเป็นความสุข สภาพรู้ อย่างนั้นเป็นความทุกข์

อย่างทุกข์กาย ไม่มีใครไม่รู้ ทุกคนรู้จักดี แต่ขณะที่กำลังปรากฏก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพรู้สึก ซึ่งเป็นอาการรู้ หรือสภาพรู้ อย่างหนึ่ง นี่ก็ต่างกันแล้ว ระหว่างความทุกข์กายกับเห็นที่กำลังเห็นทางตา

เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังศึกษาลักษณะของนามธรรมแต่ละชนิด ก็คือการรู้สภาพของนามชั้นหนึ่งนามชั้นใดใน ๔ นามชั้น ซึ่งจะค่อย ๆ ละเอียดขึ้น

ถ. บางครั้งเกิดโทสะขึ้น มีทุกขเวทนาเกิดร่วมด้วย และสติก็ใส่ใจเพียง ลักษณะ แต่ใส่ใจชื่อไม่ถูกว่าขณะนั้นเป็นทุกขเวทนา หรือเป็นลักษณะของประทุษร้าย อารมณ์ บางครั้งแยกชื่อไม่ถูก แต่ก็ค่อย ๆ ศึกษาไปเรื่อย ๆ คงจะเป็นความไม่ละเอียด ของสติที่ค่อย ๆ ละเอียดไปเรื่อย

สุ. นี่คือการสลับกันของขณะที่สติปฏิฐานเกิด กับขณะที่หลงลืมสติ คือ ขณะที่สติปฏิฐานเกิดจะระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปรมาัตถธรรม ขณะนั้น ปัญญาจะค่อย ๆ ศึกษา คือ ระลึกรู้ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ขณะนั้น ไม่ได้เอ่ยเป็นคำ และขณะนั้นก็เป็นสติปฏิฐาน แต่ขณะที่พยายามนึกว่า นี่เป็น ความรู้สึกอะไร กำลังพยายามแยก ขณะนั้นไม่ใช่สติปฏิฐาน เพราะที่กำลังจะใส่ใจ ชื่อ เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า สติปฏิฐานสลับกับจิตที่ไม่ใช่สติปฏิฐาน

ถ. พระอรหันต์ท่านละกิเลสได้หมดแล้ว และมีมหาภิริยาจิต สตินั้นต้อง เกิดกับมหาภิริยาจิต พุดถึงในขณะ สตินั้นจะเรียกว่าเป็นสติปฏิฐานได้ไหม

มหากิริยาจิตของพระอรหันต์มีทั้งหมด ๘ ดวง ประกอบด้วยปัญญา ๔ ดวง ไม่ประกอบด้วยปัญญา ๔ ดวง ขณะใดที่เป็นญาณสัมปยุตต์เป็นสติปัฏฐาน ใช่มั้ย

ส. แล้วแต่ระดับชั้น เพราะว่าญาณสัมปยุตต์ คือ ขณะที่ปัญญาเกิด แล้วแต่ว่าจะเป็นปัญญาระดับใด

ถ. ต้องแล้วแต่ปัญญาที่รู้

ส. พระอรหันต์ยังมีมหากิริยาญาณวิปยุตต์ด้วย ไม่ใช่จะต้องเป็น มหากิริยาญาณสัมปยุตต์ทุกครั้ง

ถ. ในพระสูตรหนึ่ง ท่านพระอนุรุทธะท่านมีสติปัฏฐาน ๔ เป็นวิหารธรรม แสดงว่าท่านก็ไม่ได้มีสติปัฏฐานตลอดเวลา

ส. เรื่องของการเจริญสติปัฏฐานเป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่ต้องมีความมั่นคงในการเห็นประโยชน์จริง ๆ ถ้าจะทำอย่างอื่นโดยไม่รู้ ก็ไม่ควรจะทำ เพราะว่าผลก็ต้องเป็นความไม่รู้ผู้นั่นเอง

ท่านที่อยากจะทำสมาธิ จะรู้สึกได้ตั้งแต่ต้นถ้าเป็นผู้ที่ประกอบด้วยปัญญาว่าเป็นความอยาก ไม่ใช่เป็นความรู้ ถ้าเป็นเรื่องของการทำสมาธิ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่เกิดอกุศลจิตขึ้นและสติระลึกว่าขณะนี้ เป็นอกุศล และเจริญกุศล ขณะนั้นเป็นการเจริญสมถภาวนาในชีวิตประจำวัน เพราะขณะที่จิตเป็นกุศล ขณะนั้นสงบ

ผู้ฟัง เนื่องจากยังเป็นปุถุชนอยู่ ทำให้คิดหาวิธีกันอยู่เรื่อยเวลาเจริญสติปัฏฐาน ผมเองในระยะที่ผ่านมาก็คิดเหมือนกันว่า สติไม่ค่อยได้ระลึกเท่าไร คือ ระลึกละเลื่อย ก็คิดว่า ถ้าสติไม่ระลึก เราก็ท่องพระพุทธานุคุณ อิติปิโส ภควา อรหันตสัมมาสัมพุทธโไปเรื่อย เพราะว่าท่องอิตติปิโส ภควา เป็นสมถภาวนาอย่างหนึ่ง คิดว่าเป็นกุศล ก็น่าจะเจริญ เราสามารถแปลงจากออกมาได้ น่าจะง่ายกว่าสติปัฏฐานที่จะต้องระลึกถึงซึ่งเป็นอนัตตา เหตุปัจจัยยังไม่ได้ ก็ยังไม่ระลึก

ส. ที่จริงแล้วตอนที่ระลึกได้ว่า ขณะนั้นสติไม่เกิด สติก็ควรจะระลึกทันที แทนที่จะไปทำอย่างอื่น ในเมื่อรู้ว่าเมื่อกี้หลงลืมสติ ก็มีสิ่งที่สติจะระลึก ทำไมไม่ระลึกทันที กลับไปทำอย่างอื่น

ผู้ฟัง เหตุปัจจัยยังไม่มี ก็เพียรระลึกไม่ได้ อาจารย์บอกให้เพียรระลึกเลย
ใช่ไหม

ส. มิได้ เวลาที่รู้ว่าหลงลืมสติ ขณะนั้นคือสติที่รู้ว่าหลงลืมสติแล้ว ทำไม
มีลักษณะของปรมาตถธรรมที่ปรากฏแล้วไม่ระลึก ในเมื่อรู้แล้วว่าเมื่อไหร่หลงลืมสติ
สติปฏิฐานก็ระลึกทันที

ผู้ฟัง อินทรีย์ยังไม่แก่กล้าก็ไม่ระลึก ไม่ระลึกก็ไปหาวิธีอื่น ผมคิดว่า
เป็นธรรมดาของปุถุชนที่จะไขว่คว้าหาสติปฏิฐานมาให้ได้

ส. เพราะฉะนั้น จุดที่ควรพิจารณาก่อนที่จะทำอย่างอื่น เริ่มใหม่ ก่อนที่จะ
ไปทำอย่างอื่นรู้ว่าสติไม่เกิด ก็สติเกิดระลึกทันที คือ เมื่อรู้ว่าสติไม่เกิด
ก็ระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทันที ก่อนที่จะไปทำอย่างอื่น

ผู้ฟัง เอาเทปมาฟังอย่างนั้นหรือ

ส. ไม่ใช่ ก็วันนี้เวลาที่รู้ตัวว่าสติไม่เกิด ก่อนที่จะไปทำอย่างอื่น ก็ระลึก
ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ

ผู้ฟัง นั่นสิ พอรระลึกได้ เดียวก็ได้ อีก เป็นอนัตตา

ส. แต่ก็ยังดีกว่าที่จะไปหวังรอ โดยไม่ได้กลับมาสู่การระลึกเลย

ผู้ฟัง แต่ก็มีความคิดอีกอย่างหนึ่งว่า ช่างมัน ไม่เกิดก็ไม่เกิด แล้วแต่
เหตุปัจจัย สบาย ๆ ดีกว่า

ส. สบาย ๆ แต่ต้องเป็นมัชฌิมาปฏิบัติ

ผู้ฟัง ไม่ใช่อย่างนั้นสิ มันสบาย ๆ ไปหาโลกะ

ส. แสดงว่าไม่ใช่สบาย ๆ ด้วยปัญญา นี่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องเข้าใจ
มัชฌิมาปฏิบัติ ใช้กันบ่อยมากทีเดียว คือ ทางสายกลาง ไม่ใช่ไปทำอย่างเคร่งครัด
เคร่งเครียด พยายามหลายวัน ตั้งอกตั้งใจและเหน็ดเหนื่อย เพราะว่าหลายคนทีเดียว
ที่อยากจะปฏิบัติ เข้าใจว่าจะต้องปฏิบัติ ก็ไปทำปฏิบัติด้วยความเหนื่อย และวันนั้น
ทั้งวันก็เหนื่อยเปล่า เพราะปัญญาไม่ได้รู้อะไร

ผู้ฟัง ไม่เคยทำถึงขนาดนั้น แต่แม้จะท่องอติปิโส ก็เป็นอนัตตาเหมือนกัน ไม่ได้ท่องได้ตลอด

ส. ได้นานสักเท่าไร

ผู้ฟัง รู้สึกว่าจะสัก ๒ เที้ยว

ส. หลังจาก ๒ เที้ยวแล้ว เกิดอะไรขึ้น

ผู้ฟัง ก็เรื่อย ๆ ตามเรื่องตามราว

ส. ก็เหมือนเดิม คือ จะอติปิโส หรือไม่อติปิโส ก็เหมือนเดิม คือ สติไม่ได้ ระลึกลักษณะของปรมาตมธรรม ที่หวังไว้ว่า อติปิโสเสียก่อนแล้วสติจะได้ระลึกลักษณะของปรมาตมธรรม ก็หวังเปล่าอีก เข้าใจว่าต้องไปทำอย่างอื่นสติปฏิฐานจะได้เกิด แต่เมื่อท่องอติปิโส ๒ เที้ยว สติปฏิฐานก็ไม่ได้เกิด เพราะฉะนั้น ถ้าท่องอีกมากกว่านั้น สติปฏิฐานจะเกิดหรือ แต่ถ้าระลึกทันทีเมื่อนิดเดียวก็ยังคงเป็นปัจจัยเตือนตัวเองได้อีกต่อไปข้างหน้าว่า เมื่อก็หลงลืม แต่ขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏ และสติก็ระลึกได้

ผู้ฟัง อย่างที่อาจารย์พูดก็ได้ เวลานี้ผมไม่ทุกข์ไม่ร้อนเท่าไร เนื่องจาก สติระลึกได้เกือบทุกวัน วันละเล็กน้อย แต่ความที่เป็นปุถุชน การอยากจะได้สติ มาก ๆ ก็ยังมีอยู่

ส. พิจารณาถึงปัญญาดีไหม แทนที่จะไปคิดเฉพาะอยากจะทำให้สติเกิด เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้นดีกว่าต้องการให้สติเกิด แต่ไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม

ผู้ฟัง สบาย ๆ แบบมัชฌิมาปฏิปทา

ส. มัชฌิมาปฏิปทา ต้องประกอบด้วยปัญญา หมายความว่า ไม่ขาดความเพียร และรู้ว่าความเพียรนั้นต้องเกิดกับปัญญาพร้อมสติปฏิฐาน จึงจะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ถ้าเพียรท่อง ...

ผู้ฟัง ไม่ใช่อย่างนั้น คือ เป็นเพียงความคิดที่เพ่งเข้ามาประมาณอาทิตย์หนึ่ง บอกตัวเองว่า นี่ก็เป็นสมถภาวนาอย่างหนึ่ง

ส. อิติปิโส ภควา รู้สึกว่าในชีวิตหนึ่งหลายท่านก็คงจะได้หลายพันจบ หรือว่าหลายหมื่นจบ แต่อิติปิโส ภควา ก่อนที่จะได้ศึกษาธรรม ไม่ได้เข้าใจเลยว่า อิติปิโส ภควา นั้น คืออย่างไร

ผู้ฟัง แต่เดี๋ยวนี้ผมคิดตาม

ส. แต่เมื่อได้เข้าใจพระธรรมแล้ว ถึงแม้จะไม่กล่าวคำว่า อิติปิโส ภควา ขณะที่เข้าใจในพระธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียด และเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ ขณะใดที่เห็นพระคุณว่า ถ้าไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วไม่สามารถแสดง ปรมัตถธรรมโดยละเอียดอย่างนี้ได้ ในขณะนั้นถึงแม้จะไม่กล่าวว่า อิติปิโส ภควา ขณะนั้นก็คือ อิติปิโส ภควา นั่นเอง

เพราะฉะนั้น พิจารณาดูว่า ขณะที่กำลังเข้าใจพระธรรม กับเพียงท่อง ขณะไหนควรจะเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์

ถ. ขณะที่หลงลืมสติ และรู้ตัวว่าเราหลงลืมสติ ตอนนั้นมีสติหรือเปล่า

ส. ถ้ารู้ว่าหลงลืมสติ ขณะนั้นก็ยังเป็นสติชนิดหนึ่งที่รู้ว่า หลงลืมสติ

ถ. และขณะนั้นก็ควรจะเจริญ

ส. ขณะนั้นก็สติระลึกละเลยเลย แทนที่จะไปทำอย่างอื่น คือ แทนที่จะทำอย่างอื่น ถ้ารู้ว่าหลงลืมสติ ก็ต้องเข้าใจว่ามีสติคือขณะไหน ใช่ไหม เมื่อเข้าใจว่า มีสติขณะไหน เมื่อกำลังหลงลืมสติ เดี๋ยวนี้ก็มีสติเสีย

ถ. เรื่องสมถภาวนา เมื่อผมได้อ่านปรมัตถธรรมสังเขปแล้ว รู้สึกกลัว ไม่อยากเจริญ เพราะที่เข้าใจมาแต่แรก นี่กว่าอะไร ๆ ก็สมถะได้ ถ้าไม่ใช่วิปัสสนา ต้องเป็นสมถะทั้งนั้น เช่น ท่องอิติปิโส ภควา ท่องไปก็จบก็แล้วแต่ บางทีท่อง แต่ปาก แต่ใจไปนึกถึงเรื่องอื่น ไม่ได้นึกถึงพระพุทธคุณ อย่างนี้จะเป็นสมถะได้หรือ

ส. ต้องเข้าใจสมถะว่า ต้องแยกจากสมาธิ เพราะว่สมาธิเป็นคำกลาง ๆ เพราะฉะนั้น ก็มีทั้งมีจณาสมาธิและสัมมาสมาธิ เช่นเดียวกับทิวาสภาวธรรมก็เป็นคำกลาง ๆ เป็นความเห็น เพราะฉะนั้น ก็มีทั้งมีจณาภาวธรรม ความเห็นผิด และสัมมาทิวาสภาวธรรม ซึ่งเป็นปัญญา ส่วนสมถะ คือ ความสงบของจิต เพราะฉะนั้น จะต้องศึกษา

ให้ชัดเจนว่า ความสงบของจิตไม่ใช่เราคิดเองว่าเราชอบ เรากำลังสบายใจ เราพอใจ
ขณะนั้นเป็นความสงบ ซึ่งไม่ใช่เลย

ความสงบต้องเป็นสงบจากโลภะ โทสะ โมหะ และอกุศล เพราะฉะนั้น
ต้องเป็นกุศลจิตจึงจะสงบ ขณะใดที่กุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นสงบไม่ได้เลย แต่ขณะใด
ที่จิตเป็นกุศล จะเห็นได้ว่า กุศลจิตนั้นเล็กน้อยมากเพราะการสะสม อย่างเวลาที่จะ
ให้ทานสักครั้งหนึ่ง มีกุศลเจตนาเกิด แต่เวลาที่ไปตลาดซื้อของเพื่อที่จะเป็นไทยธรรม
สำหรับถวาย ก็อาจจะมีทั้งโลภะโทสะเกิดสลับมากมาย

เพราะฉะนั้น กุศลจิตจริง ๆ ที่จะรู้ได้ว่าขณะนั้นสงบ ต้องประกอบด้วย
สติสัมปชัญญะ ถ้าไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ จะไม่รู้สภาพความสงบของจิต
ซึ่งต่างกับขณะที่เป็นอกุศล เพียงแต่รู้จากตำราว่า ขณะใดที่ให้ทานขณะนั้นเป็นกุศล
หรือขณะใดที่วิริยอุตสาหะขณะนั้นเป็นกุศล นั่นชื่อกุศล แต่ลักษณะของกุศลซึ่งสงบจาก
อกุศล ถ้าสติสัมปชัญญะไม่ระลึกรู้จะไม่มีการเทียบเคียงว่า ลักษณะนี้สงบ
ลักษณะนั้นไม่สงบ

ถ. เวลาสวดมนต์ไหว้พระก็ดี บางทีว่า นโม ว่าไปแล้วก็สงสัยว่า
เป็นจบที่เท่าไร จบที่ ๒ หรือจบที่ ๓ มักจะเป็นอย่างนี้เรื่อย แสดงว่าใจไม่สงบ
ใจคิดถึงอย่างอื่น เพราะฉะนั้น ก็ไม่เป็นสมณะ

สุ. ด้วยเหตุนี้ คำว่า นะ เฉพาะคำว่า นะ ไม่ได้ทำให้จิตสงบ เฉพาะ
คำว่า โม ก็ไม่ได้ทำให้จิตสงบ แต่จิตที่น้อมระลึกถึงพระคุณ สงบ เพราะฉะนั้น
ความสงบไม่ได้อยู่ที่คำ แต่อยู่ที่สภาพของจิต ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าชาติใดภาษาใดจะมี
การทำสมาธิ จะเห็นได้ว่า ไม่พ้นไปจากมิจฉาสมาธิ ถ้าไม่เข้าใจเรื่องของ
สติสัมปชัญญะที่จะระลึกรู้ลักษณะของจิต

๑๗๖๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ถ. ด้วยเหตุนี้ผมจึงได้บอกไปแล้ว เพราะเดี๋ยวนี้รู้สึกว่าจะทำสมาธิกันมาก ไม่ใช่สมณะ ต้องการอย่างเดียว คือ ให้จิตสงบ ซึ่งจิตสงบที่เป็นสมาธิก็หมายความว่าให้อยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง เช่น อยู่ในดวงแก้วใส ๆ กลางกาย เหนือสะดือ ๒ นิ้ว

ส. ขอบพระทานโทษ กุศลจิตจะเกิดได้อย่างไรเวลาเห็นดวงแก้ว

ถ. นั่นสิ มันเป็นสมาธิ ผมจึงบอกว่า สมาธิอย่างนี้ไม่ใช่สมาธิในพระพุทธศาสนา เป็นมิจฉาสมาธิ เมื่อสับสนก็เลยไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นสมณะ อะไรเป็นสมาธิ ก็เลยเข้าใจกันว่า สมาธิกับสมณะเป็นอันเดียวกัน

ส. ต้องแยก

ถ. ในสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ อย่างกลืน ๑๐ ปฐวีกลืน ระลึกถึงดินสี่อรุณ สมมติว่าผู้ภาวนาเพ่งดิน และสามารถหลับตาเห็นเหมือนอย่างที่เราลืมตาเห็นรูปกลืน อย่างนี้เป็นสมณะไหม

ส. เมื่อที่เรากล่าวแล้วว่า ความสงบอยู่ที่จิต ไม่ได้อยู่ที่รูป

ถ. ไม่ใช่อยู่ที่รูป เมื่อไม่ได้อยู่ที่รูป ทำไมท่านถึงเอาอารมณ์ต่าง ๆ ตั้ง ๔๐ มาให้เรายึด ให้เราภาวนา ให้เรานึกถึง

ส. ท่านไหน

ถ. ในตำรา

ส. ตำราก็ต้องอ่านให้เข้าใจว่า ผู้ที่ปราศจากสติสัมปชัญญะและจะเจริญสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนานั้น ไม่ได้ นี่คือการที่ท่านที่กล่าวไว้ว่าอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจลักษณะของสติสัมปชัญญะที่จะรู้สภาพของจิต มิฉะนั้นแล้ว กุศลจิตก็เจริญไม่ได้ ไม่ใช่ทำด้วยความอยากที่จะเห็นดวงแก้ว ขณะนั้นต้องอยากแน่ ๆ

และปัญญาารู้ได้อย่างไรว่า ขณะนั้นจิตสงบหรือเปล่า เพราะถ้าจิตสงบ เห็นดวงแก้ว แล้วสงบอย่างไร ใช่มั้ย

อย่างท่านที่บอกว่า ไปจ้องดิน ถ้าดูดินแล้วเป็นกุศลก็สบาย วันนี้ก็ดูดินกัน เยอะ ๆ หรือเอาก่อนดินมาและจ้องดู จ้องไปจ้องมา จ้องมาจ้องไป กุศลจิตเยอะเยอะ นั้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่มีความเหตุผลเลยว่า ดูดินแล้วเป็นกุศล

ถ. นี่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง เรื่องสมถภาวนานี้แหละที่พาเข้ารกเข้าป่า ไม่ได้ตรงตามหลักตามแนวของพระพุทธศาสนาเลย เพราะเข้าใจสมาธิกับสมถะผิด นี่แหละ และเมื่อไรจะเข้าใจคำว่า สมถะ ให้ถูกต้อง

คิดว่า เมื่อใจสงบแล้วก็ภาวนา จะนั่งที่ไหน ๆ ก็กรรมฐานอยู่นั่นแหละ เดี่ยวจิต ก็สงบเอง จิตดีด้นรนไปไม่ไหว เหมือนเอาลูกวัวมาผูกไว้กับหลัก พรากออกจากแม่ มันวิ่งไปวิ่งมา หมัดกำลังแล้วมันก็นอนอยู่กับหลัก อย่างเราเอาจิตไปผูกไว้กับ อานาปานสติ มันตกไปก็เอามา ตกไปก็เอามา จับไปจับมา หนัก ๆ เข้าจิตก็จะสงบ การพยายามตั้งใจจะให้เป็นอย่างนี้ไม่ใช่สมถะ ในหลักท่านว่าไว้อย่างนั้นจริง แต่เราไม่เข้าใจ เราเข้าใจแต่สมาธิ นี่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง

สุ. ก็คงจะเป็นเครื่องเตือนสำหรับท่านที่คิดว่า เมื่อสติไม่เกิดก็จะไปทำ อย่างอื่น จะได้พิจารณาว่า ตอนที่ไปทำอย่างอื่น ไปทำอกุศล หรือจะไปเจริญกุศล

ถ. การอบรมเจริญสมถภาวนา ถ้าไม่มีสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถอบรม เจริญสมถภาวนาได้ เรียนถามว่า สติสัมปชัญญะแตกต่างจากสติปัฏฐานอย่างไร

สุ. สติสัมปชัญญะขั้นสมถภาวนา ไม่ใช่การระลึกลักษณะที่เป็น ปรมัตถธรรม โดยสภาพที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม

ถ. สติสัมปชัญญะที่ผมเคยพูดบ่อย ๆ ว่า เป็นสติในขั้นนี้คิด ใช่มั้ย

สุ. ขณะที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็นสติ ต้องมีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย และขณะที่เป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์ก็ต้องมีสติสัมปชัญญะ คือ ปัญญาเจตสิก เกิดร่วมด้วย

ถ. เพราะฉะนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ สติสัมปชัญญะ หรือสติในขั้นนี้คิด ในขณะที่เจริญสมถะ ถ้ามีอะไรมากระทบทางทวารใดทวารหนึ่ง ถ้าสติสัมปชัญญะ หรือสติในขั้นนี้คิด ผมขอใช้อย่างนั้น ระลึกรู้ขึ้นมาได้ว่า ขณะนี้เป็นกุศล อกุศล และถ้าเป็นอกุศล ก็เจริญกุศลต่อไป ผมคิดว่าน่าจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะว่า ในชีวิตประจำวันของเรา ตั้งแต่เราตื่นขึ้นมาจนกระทั่งหลับไป เราได้เจริญกุศลมาก น้อยแค่ไหน ซึ่งสติสัมปชัญญะในชีวิตประจำวันอย่างนี้ก็ไม่ค่อยเกิดเลยหรือ เกิดน้อยมาก การที่จะไปอบรมเจริญสมถภาวนาในลักษณะอย่างนั้น สติสัมปชัญญะ ลักษณะอย่างนี้ก็ไม่น่าที่จะเกิดมาก ใช่ไหม

สุ. ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องของสมถภาวนา อย่างในชีวิตประจำวันเคยเห็น โทษของโทษะ แต่เห็นโทษจริง ๆ หรือเพียงแต่ไม่อยากจะรู้สึกไม่สบายใจ นี่เป็นข้อที่ ต่างกัน ใช่ไหม เวลาที่ใครโกรธ ไม่อยากจะโกรธ เพราะว่ารู้สึกตัวว่า เวลาโกรธแล้ว จิตใจไม่เหมือนกับเวลาที่กำลังสนุกสนานเพลิดเพลิน ขณะนั้นรู้สึกพอใจที่จะ เพลิดเพลิน แต่ลักษณะของความโกรธตรงกันข้ามกับความเพลิดเพลิน เพราะฉะนั้น เวลาโกรธก็ไม่อยากจะรู้สึกอย่างนั้นซึ่งไม่เพลิดเพลิน คือ ไม่อยากจะ ไม่เพลิดเพลิน หรือว่าเห็นโทษของโทษะ รังเกียจ และหวั่นเกรงในโทษของโทษะ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ตรงจะรู้ได้ว่า ขณะใดที่โกรธ และสติเกิดระลึกได้ ขณะนั้น จะเห็นภัยเห็นโทษของโทษะ ไม่ใช่เพียงแต่ทำอย่างไรโทษะจะหมด ซึ่งทุกคนมักจะถาม คำเดียวว่า ไม่อยากจะโกรธ ขี้โกรธ ขี้โมโห ทำอย่างไรจะไม่เป็นอย่างนี้ เหมือนกับว่า พระพุทธศาสนาจะมียาวิเศษเพียงเม็ดเดียวที่ทานเข้าไปก็จะหายโกรธได้ แต่นั่นไม่ได้ รักษาสมุฏฐานเลย เพราะว่าปัญญาไม่ได้เห็นโทษของโทษะ เพียงแต่ว่ามีความ เป็นตัวตนที่ไม่อยากจะมีความรู้สึกไม่เพลิดเพลินอย่างนั้น เพราะฉะนั้น การที่จะอบรม เจริญความสงบ ต้องเป็นผู้เห็นโทษของอกุศล ไม่ชอบใครบ้างไหม

ถ. มีแน่นอน

สุ. ถ้าสติสัมปชัญญะเกิด เห็นภัยเห็นโทษของความโกรธซึ่งเกิดในขณะนั้น ที่จะติดตามต่อไปถึงชาติหน้าด้วยไหม

ถ้ายังไม่เกิดความเมตตา ซึ่งบุคคลนั้นจริง ๆ แล้วก็ไม่มี เพียงแต่เราคิดและจำไว้ว่ารูปร่างอย่างนี้เป็นคนนั้น และแม้แต่ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ก็เป็นสิ่งอื่นไม่ใช่คนนั้น แต่เพียงนึกถึงคนนั้น จำเรื่องของคนนั้น จำกาย วาจา เรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้ไม่พอใจ ขณะนั้นก็เกิดความโกรธขึ้น ถ้าสติระลึกได้จริง ๆ จะรู้ได้ว่าแท้ที่จริงแล้วคนนั้นไม่มี แต่ความโกรธของเราต่างหากที่มี ยังไม่ได้ดับ และก็จะสืบต่อไปถึงชาติต่อ ๆ ไปด้วย และถ้าสะสมความโกรธนี้ไว้มาก ๆ ต่อไปแม้ว่าจะไม่พบคนนั้น แต่พบคนอื่น ก็จะเกิดความโกรธ ความหงุดหงิด ความหมั่นไส้ ความไม่พอใจขึ้นมาอีก

เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นโทษของความโกรธและระงับด้วยการมีเมตตา และรู้ว่าขณะที่มีเมตตาจะเป็นขณะที่เป็นกุศล นั่นคือการเห็นโทษ

แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่ชอบความโกรธ เพราะว่าไม่เพ็ดพิณ และเพียงแต่อยากจะไม่โกรธ ขณะนั้นจะเห็นได้ว่า จะไปทำสิ่งที่เข้าใจว่าจะช่วยให้หายโกรธ และขณะนั้นก็อาจจะไม่ใช่สมถภาวนาด้วย เพราะว่าไม่เห็นโทษของความโกรธ

ผู้ฟัง ผมเคยนิยมนำสมาธิ หลังจากที่มาฟังอาจารย์แล้วก็เริ่มจะเข้าใจได้บ้าง อย่างที่อาจารย์พูดว่า มีคนที่ไม่ชอบใจบ้างไหม บางคราวสติสัมปชัญญะก็เกิด แต่คงจะไม่มีกำลัง เพราะก็ยังไม่รู้ลึกว่า ไม่ได้ ต้องโกรธต่อไป

ส. เพราะฉะนั้น ถ้าอบรมให้มีกำลังขึ้น นั่นคือการอบรมเจริญสมถะ ความสงบของจิตในชีวิตประจำวัน แทนที่จะไปนั่งจ้องดินและไม่รู้ว่าเป็นกุศลได้อย่างไร เพียงแต่ดูดินนี้ไม่ต้อง ดินก็คือดิน แต่ความโกรธที่มีอยู่ในใจจะระงับได้อย่างไร นี่คือการของของความโกรธ ถ้าเป็นผู้ที่เห็นโทษของอกุศลจริง ๆ ต้องเห็นต่อไปถึงโทษของความรักด้วย คือ อย่าไปเพียงพอใจขึ้นเห็นโทษของความโกรธ แม้แต่ความรัก ความผูกพัน ก็เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น กว่าจะเป็นผู้ที่มีพรหมวิหาร ปราศจากอคติ และเป็นผู้ที่เจริญกุศล คือ ความสงบในชีวิตประจำวัน เพียงแค่ชีวิตประจำวันชั่วขณะ สองขณะ

ก็ควรจะเพิ่มขึ้นมากกว่าหวังที่จะไปนั่งทำ นั่งท่อง และขณะนั้นก็ยังโกรธ ยังหลง ยังรักอยู่

ผู้ฟัง ถ้าในชีวิตประจำวันทุก ๆ ท่านเริ่มเข้าใจ และอบรมในชีวิตประจำวัน ผมคิดว่า น่าจะเป็นการดี คือ เริ่มต้นศึกษาและฟังพระธรรมไปเรื่อย ๆ โดยไม่ต้องเจตนาหรือจดจำสิ่งที่จะทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพียงแต่ว่าในชีวิตประจำวันนั้น ได้พิจารณาตัวเองว่า ฟังธรรมพอหรือยัง และจากการฟังธรรมผมคิดว่าจะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สติสัมปชัญญะมีกำลังแก่กล้ามากขึ้นพอที่จะรู้ว่า ความโกรธและยังโกรธอยู่เป็นการเบียดเบียนตัวเองทั้งในชาตินี้ยังไม่พอ ยังชาติต่อไป เป็นการสะสมต่อไป ถ้าทำอย่างนี้หรือเข้าใจอย่างนี้ คือ ฟังธรรมบ่อย ๆ เนือง ๆ ผมคิดว่าสภาพจิตของเราคงจะค่อย ๆ อ่อนโยนลง เพียงแต่ระลึกว่า ต้องฟังธรรมให้มากกว่านี้ เพื่อจะได้เป็นเหตุเป็นปัจจัย ผมคิดว่าอย่างนั้น

ผู้ฟัง ผมเคยปฏิบัติมา ๓๐ กว่าปีเศษ มีแต่ทุกข์ทรมาน โดนล่ำมโซ่ โดนทุบโดนตีทุกวิถีทาง โดยการปฏิบัติสมณะนี้ ไปอยู่ในถ้ำบ้าง ก็ไปทำทุกวิถีทาง แต่จะฆ่ากิเลสอันทำให้ทุกข์เกิดก็ยากแสนยาก กลับมาบ้าน ปฏิบัติ ฟังชาน จุดสำคัญคิดว่าเมื่อไรจะหมดกิเลสเสียที ในระยะที่ผมปฏิบัติ ไม่เคยเจอกับความบริสุทธิ์ทางจิต ผมมีโอกาสหายจากความทุกข์ทางจิตของผมได้ ก็โดยพระเดชพระคุณท่านอาจารย์แนะให้ผมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง ให้อำนาจไปทุกขณะ อารมณ์จะดีจะชั่วก็ให้จับว่า มีแต่นามรู้ รู้สึกว่าชีวิตปกติของผมกลับคืนมา อาจารย์แสดงธรรม ทั้งนำพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ๓ ปีกุญแจ หยิบยกเอามาให้เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ให้เจริญสติในชีวิตประจำวัน มีคุณค่าที่จะตัดภพตัดชาติในวัฏฏะสงสารอันยืดยาว

ถึงแม้ว่าอาจารย์จะเป็นเพศสตรี ผมก็ขอไหว้ท่านอย่างเต็มที่อีกสักครั้งหนึ่งว่า ท่านเป็นผู้ให้ปัญญา ไม่ได้บังคับให้ผมต้องยอมจำนน ท่านเพียงแต่ชี้ให้รู้ปัญหา ท่านเป็นผู้ให้แสงสว่างแก่ผม ผมจะลืมไม่ได้ และต่อไปนี้ผมต้องฟังธรรมท่านมาก เพราะว่าผมไม่ได้เรียนปริยัติเจนจบมาเหมือนอย่างท่าน ผมเป็นผู้ที่โง่เขลาเบาปัญญา

สติกับปัญญาน้อย แต่ผมถือว่าผมฟังอาจารย์แล้ว ผมก็อาจจะสามารถแตกฉาน
รู้พระสูตร พระวินัย พระธรรมตามความเป็นจริงได้ในโอกาสหน้า

ส. ขอนุโมทนา ท่านที่สนใจในพระธรรมจะเป็นผู้มีปัญญาเจริญขึ้นเรื่อย ๆ

ถ. ปัญญาไม่ใช่ปรมาตม แต่ปัญญาก็มีความสำคัญมาก ที่บอกว่า
จิตคิดนึกเรื่องราว เรื่องราวไม่ใช่ของจริง แต่ก็เป็นที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน
จะทำงานอะไรก็ต้องคิดถึงเรื่องราว เช่น วันนี้จะมาฟังธรรมที่นี่ ตอนเช้าอยู่ที่บ้าน
ก็ต้องคิดนึกเหมือนกัน เพราะฉะนั้น การคิดนึก ฟังแล้วดูเหมือนว่าไม่ใช่ของจริง
แต่ว่าเป็นสิ่งที่ห้ามไม่ได้ด้วย ใช่ไหม

ส. การคิดนึกเป็นสิ่งที่มีความจริงที่ปัญญาจะรู้ว่า ไม่ใช่เราที่คิด สำคัญที่ว่า
ไม่เป็นตัวตนอีกต่อไป เพราะตราบใดปัญญาที่ยังไม่เกิด ก็เราคิด และเรื่องที่เราคิด
ก็แสนจะจริง เพราะไม่ประจักษ์ลักษณะของปรมาตมธรรมซึ่งเป็นสภาพธรรมที่
อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นและดับไป

เพราะฉะนั้น แม้ว่าปัญญาจะมีจริงเพราะว่าทุกคนต้องคิด แต่รู้ความจริงของ
จิตที่คิดหรือเปล่านั้น ไม่ใช่เรา

ถ. หมายความว่า จิตที่คิดนึก จะคิดอย่างไรก็เป็นอนัตตา

ส. แน่นนอน

ถ. เวลาที่คิดนึกอะไร เราก็เพียงแต่มีสติว่า นั่นเป็นจิตที่คิดนึกอย่างหนึ่ง

ส. รูปคิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังคิด สภาพคิดเป็นของจริง
เป็นสภาพรู้ซึ่งไม่ใช่เห็น

ถ. เวลาคิดนึกถึงเรื่องราวก็เจริญสติปัฏฐานได้ เพียงแต่ว่ามีจิตเป็นอารมณ์

ส. สติสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมทั้งหมดที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา
หรือว่าเป็นตัวตน ตราบใดที่ยังไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของขณะที่คิดจะเอาความเป็น
ตัวตนออกไม่ได้ เพราะว่าเพียงเห็นโดยไม่คิด จะไม่มีการยึดถือสภาพที่เห็นว่าเป็นเรา
เพราะว่าวิญญูณชั้นนี้เป็นเพียงสภาพที่รู้แจ้งลักษณะของอารมณ์ แต่ไม่ใช่ความ

เห็นผิด เพราะฉะนั้น ถ้าปราศจากสัญญาขั้นนี้ คือ สภาพที่จำสิ่งที่จิตทางจักขุทวาร เห็นแล้ว ก็ไม่มีการตรึกนึกคิด ความเห็นผิดก็มีไม่ได้

เพราะฉะนั้น เรื่องของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันแต่ละขณะที่เกิดขึ้น สลับซับซ้อน จนกระทั่งมีความยึดมั่นในสิ่งที่ปรากฏแม้ว่ากำลังเกิดดับว่า เป็นสิ่งที่ไม่ดับ และเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง ที่ถาวร จะเห็นได้ว่า เพราะความไม่รู้ ลักษณะของขั้นทั้งหลายนั่นเอง เพราะฉะนั้น ต้องศึกษาให้เข้าใจจริง ๆ โดยการ ฟังแล้วฟังอีก จนกระทั่งสติปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรม

ถ. ที่อาจารย์สอนให้เจริญสติในชีวิตประจำวันเป็นปกติ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ให้รู้ตัวทั่วพร้อมไปทุกขณะโดยไม่บังคับ เมื่อเกิด ก็ให้เห็นว่าเกิดเป็นอย่างไร แต่เมื่อได้ยินได้ฟังแล้ว ผมก็มาพิจารณาว่า ตา รู้ อย่างหนึ่ง หู รู้ อย่าง กระจกกระจายกัน จิงหาสัตว์ บุคคล ตัวตนไม่ได้ เมื่อผมเจริญไปแล้ว ผมไม่เห็นว่ามีอะไรตาย ความตายนี้คนไปตั้งกฎเกณฑ์ ผมไม่เห็นว่ามีอะไรตาย ผมเห็นอย่างนี้จะถูกหรือเปล่า

ส. สภาพธรรมที่เป็นสังขารธรรมเกิดขึ้นและดับไป ไม่มีขณะไหนที่ยั่งยืน นี่คือขณิกมรณะ ความตายทุกขณะ

ถ. แต่ที่เรารู้ความตาย ตอนเป็นหรือตอนตาย

ส. เวลาที่บอกว่า คนเกิด คือ จิต เจตสิก รูปในภุมิที่มีขั้น ๕ เกิด เวลาที่บอกว่า คนตาย ก็หมายความว่า จิต เจตสิก รูปในภุมินั้นดับและไม่เกิดต่ออีก จึงชื่อว่าตาย เพราะว่าขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็คือขณะที่จิต เจตสิก รูปเกิดดับ และเกิดอีก ดับอีก เกิดอีก ดับอีก สืบต่อไปเรื่อย ๆ ในระหว่างที่ยังมีชีวิต แต่ที่ชื่อว่าตาย ก็คือจิต เจตสิก รูปดับแล้วไม่เกิดอีกในชาตินั้น ในความเป็นบุคคลนั้น

๑๗๖๘

สนทนาธรรมที่โรงพยาบาลจังหวัดอุดรธานี

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ถ. ถ้าเราไปตั้งเป้าหมาย ก็ผิดวัตถุประสงค์ที่อาจารย์สอนว่า เอาความ
อยากไปตั้งกำหนดไว้ล่วงหน้า

ส. ไม่ได้มีความอยาก นี่เป็นสิ่งที่จริง คือ เห็นดับ ได้ยินดับ คิดนึกดับ
จิตเกิดขึ้นทีละขณะเดียว และไม่ใช่ว่าจะจิตอย่างเดียวกันที่เกิด มีเจตสิกเกิดร่วมกัน
เป็นนามขันธ์ ๔ และในภุมิที่มีขันธ์ ๕ ก็มีรูปเกิดด้วยตามสมุฏฐาน เป็นรูปที่เกิดจาก
กรรมเป็นสมุฏฐานก็มี เป็นรูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานก็มี เป็นรูปที่เกิดจากอตุ
เป็นสมุฏฐานก็มี เป็นรูปที่เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐานก็มี บังคับไม่ได้ เวลานั้นรูปที่
ดับไปแล้วก็มีปัจจัยทำให้เกิดอีก อย่างจักขุประสาทที่ดับไปแล้วก็มีปัจจัยให้จักขุประสาท
เกิดอีก ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม แต่มีเหตุมีปัจจัยที่จะให้สังขารธรรมคือขันธ์ทั้ง ๕ เกิดขึ้น
และดับไป เกิดขึ้นและดับไปสลับต่อกัน การเกิดดับแต่ละขณะมีจริง เป็นจริง
เป็นขณิกมรรณะ

ถ. ขณะที่ดับไปแล้วก็ดับไปแล้ว

ส. เพราะว่าดับแล้วดับเลย ไม่มีเหลือเลย ถ้าเข้าใจขณิกมรรณะจะเข้าใจ
สมมติมรรณะ คือ ขณะที่จิต เจตสิก รูปดับ และไม่เกิดสืบทอดอีกในชาตินี้ ในความ
เป็นบุคคลนี้ สิ้นสุดสภาพความเป็นบุคคลนี้ นั่นเป็นสมมติมรรณะ แต่จะมีปฏิสนธิจิต
เกิดสืบทอดจากจุติจิตทันที ด้วยเหตุนี้จึงเชื่อว่าการตายในชาติหนึ่ง ๆ นั้น
เป็นสมมติมรรณะ จนกว่าจะถึงสมุจเฉตมรรณะเมื่อดับกิเลสหมด และจุติจิตเกิด
ดับไป เป็นการปรินิพพานของพระอรหันต์

ถ. อย่างนั้นที่ผมปฏิบัติก็อาจจะผิดพลาดไป คิดว่าเราไม่ตาย

ส. ถ้ายังไม่ได้ศึกษาธรรม จะมีความคิดต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง
แต่ถ้าได้ศึกษาพระธรรมแล้วจะรู้ว่า ไม่จำเป็นต้องไปคิดเอง เพราะว่าผู้มีผู้ที่ได้

ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมโดยละเอียด เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้ทรงแสดงพระธรรมไว้โดยละเอียดให้พิจารณาตามว่า เป็นความจริงอย่างที่ทรงแสดงหรือไม่

ถ. ที่บอกว่า ขณะใดที่คิดจะไปทำอย่างอื่น ก็มีสติรู้ล่วงหน้าลึบสติ ขณะนั้นจะเริ่มเป็นปัจจัยให้ครั้งต่อ ๆ ไปที่คิดจะไปทำอย่างอื่น สติก็เกิดขึ้นระลึก ขณะนั้นเป็นปัจจัยที่จะทำให้สติเป็นปกติเรื่อย ๆ ใช่มั้ย

ส. ถ้าระลึก ก็มีปัจจัยที่จะระลึกแน่นอน แต่ถ้าจำคำนี้ไม่ได้ ลืมเสียอีกแล้ว ก็ยากจะไปทำอย่างอื่นอีก ก็ตามปัจจัยที่สะสมมา ไม่มีใครสามารถบังคับได้ แต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่จะเกิดขึ้น ต้องมีปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นความเห็นถูกหรือความเห็นผิด ก็ต้องมีปัจจัยที่จะเกิดขึ้น

ถ. ใหม่ ๆ เคยปฏิบัติผิด นกร้องอยู่ตั้งนาน ก็คอยจะฟังว่าเมื่อไรจะร้องใหม่ จะพิจารณาเสียง แต่ก่อนปฏิบัติผิดมาก เพราะว่าฟังน้อย แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังเกิดอีกได้ คือ โภคะเกิดแทรก ใหม่ ๆ ไม่รู้เลยว่าผิด จนเมื่อสนทนาก็ตกใจเหมือนกันว่า ทำไมตัวเองเป็นอย่างนั้น ใหม่ ๆ ไม่รู้ว่าเป็นอกุศล เจริญมาแบบนี้จนกระทั่งมีกำลังก็เกิดได้อีก

ส. แน่นนอน เพราะฉะนั้น ต้องทราบไว้ว่า ขณะใดที่ปัญญาเกิด ขณะนั้นจะค่อย ๆ ละสัสสพตปราคาส การประพาสปฏิบัติปฏิบัติไปจากมรรคมรรค ๘ แต่ต้องเป็นปัญญาที่รู้ ถ้าไม่ได้ฟังจนกระทั่งเข้าใจ สิ่งนั้นจะติดตามามากยิ่งกว่านั้น แต่เมื่อได้ฟังแล้ว เข้าใจแล้ว และเริ่มอบรมเจริญสติปัฏฐานซึ่งเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ความรู้ถูกก็จะมี และเวลาที่ความเห็นผิดเกิดขึ้น ก็สามารถรู้ได้ว่าเป็นความเห็นผิดที่เกิดเพราะการสะสม ซึ่งจะต้องค่อย ๆ จางไปเมื่อความเห็นถูกเพิ่มขึ้น

ถ. ใช่มั้ย ต้องค่อย ๆ เพราะว่าสังเกตดู ไม่ได้หายไปเลย บางครั้งนาน ๆ ก็ยังต้องเกิดอีก

ส. เพราะฉะนั้น หนทางคือมรรคมรรค ๘ เป็นหนทางเดียวที่จะดับสัสสพตปราคาสกายคันถะ แต่ถ้ายังอบรมเจริญไม่พอ สัสสพตปราคาสคือ

การลบล้างข้อประพจน์ปฏิบัติผิดซึ่งเคยทำมาแล้ว ก็เกิดแทรกได้ตามเหตุตามปัจจัย แต่แม้กระนั้นปัญญาก็สามารถรู้ได้

สำหรับเรื่องของความสงบในชีวิตประจำวัน ซึ่งค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป ย่อมดีกว่าการที่จะไปทำสมาธิ

มีท่านผู้ฟังที่อยู่ต่างประเทศ ท่านขาดการมาวัดที่จะฟังพระธรรม แต่ท่านก็ได้รับเทปจากกรุงเทพฯ ซึ่งมีผู้ส่งไปให้ ขณะที่ฟังพระธรรม ถ้าสติสัมปชัญญะ เกิดในขณะนั้น สามารถที่จะรู้ลักษณะความผ่องใสของจิตในขณะที่กำลังระลึกถึง พระคุณที่กำลังเข้าใจพระธรรม

เพราะฉะนั้น อนุสสติ หรือ สมถภาวนา การอบรมเจริญความสงบในชีวิตประจำวันของพุทธบริษัท จะไม่พ้นจากอนุสสติ ๖ คือ พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ จาคานุสสติ สีลานุสสติ เทวตานุสสติ เพราะว่าขณะที่เข้าใจพระธรรม และระลึกถึงพระคุณ ย่อมเป็นปัจจัยให้น้อมประพจน์ปฏิบัติตาม ทั้งทาน และศีล และความสงบของจิต รวมทั้งสติปัญญาด้วย

แสดงให้เห็นว่า การเจริญความสงบในชีวิตประจำวันที่เห็นผลได้ทุกขณะ โดยไม่ผิด คือ ขณะที่กุศลจิตเกิดและสติสัมปชัญญะเริ่มสังเกตลักษณะความสงบของจิต และถ้าขณะนั้นมีการตั้งมั่นในพระคุณที่ได้เข้าใจเพิ่มขึ้น สติสัมปชัญญะ ก็เริ่มสังเกตลักษณะความสงบนี้ซึ่งมากกว่าเคย และถ้ามีปัญญาที่จะประจักษ์แจ้ง ลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้น การที่ความสงบของจิตจะปรากฏเป็นความผ่องใส ก็ย่อมปรากฏเพิ่มขึ้นด้วย

เพราะฉะนั้น เมื่อมีสติสัมปชัญญะ ก็สามารถรู้ลักษณะของความสงบที่ผ่องใสขึ้น เพียงแต่ว่าจะถึงอุปจารสมาธิหรือไม่ถึงอุปจารสมาธิ ซึ่งไม่ใช่เป็นความหวังหรือความต้องการที่จะถึง เพราะว่าจุดประสงค์ควรจะเป็นการอบรมเจริญปัญญาเพื่อละ

ถ. ถ้าเรามีเวลาว่าง และเรานั่งสมาธิ จะช่วย...(ได้ยินไม่ชัด)

ส. เป็นคำถามที่น่าสนใจและมีประโยชน์มาก เพราะว่าสมัยนี้ทุกคนจะใช้คำว่า ทำสมาธิ หรือ นั่งสมาธิ หรือ ทำสมถภาวนา แต่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ทำให้เกิดความเข้าใจ ซึ่งเป็นปัญญาของผู้ที่ศึกษาพระธรรม เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าศึกษาพระพุทธศาสนาโดยละเอียดจะทำให้เข้าใจถูกต้อง หหมดความสงสัย แต่ต้องฟังความละเอียดของแต่ละเรื่องพอสมควร ไม่ใช่เพียงใครบอกว่า ทำสมาธิ ก็ทำเลย นั่นไม่มีความเข้าใจอะไรสักนิดเดียว เพียงแต่บอกให้ทำก็ทำ แต่ไม่เข้าใจจุดประสงค์

ในพระพุทธศาสนามีการอบรมเจริญกุศลนอกจากขั้นทานและขั้นศีลอีก ๒ อย่าง คือ สมถภาวนาอย่างหนึ่ง และวิปัสสนาภาวนาอย่างหนึ่ง

คำว่า ภาวนา เราก็เคยได้ยินบ่อยๆ แต่แม้เราจะได้ยินศัพท์ต่างๆ ก็ใช่ว่าเราจะเข้าใจความหมายของศัพท์ที่เราใช้จริง ๆ เช่น คำว่า ภาวนา หมายความว่า การอบรม ค่อยๆ เจริญให้สิ่งซึ่งยังไม่เคยเกิด เคยมี เกิดขึ้น มีขึ้น เพิ่มขึ้น มากขึ้น นี่คือความหมายของภาวนา

เพราะฉะนั้น ถ้าพูดถึงภาวนา คือ การอบรมในพระพุทธศาสนาที่ว่ามี ๒ อย่าง คือ อบรมเจริญความสงบของจิตใจอย่างหนึ่งชื่อว่าสมถภาวนา และอบรมเจริญปัญญาเพื่อละความไม่รู้ ละกิเลส จนกระทั่งสามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉทเป็นพระอรหันต์เหมือนพระอรหันต์ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแล้วเป็นพระโสดาบันบุคคล เป็นพระสกทาคามีบุคคล เป็นพระอนาคามีบุคคล จนถึงความเป็นพระอรหันต์ นั่นคือการเจริญวิปัสสนาภาวนา เพราะฉะนั้น ภาวนา ๒ อย่าง คือ สมถภาวนาอย่างหนึ่ง และวิปัสสนาภาวนาอย่างหนึ่ง คิดว่าจะเจริญอย่างไร

นี่เป็นสิ่งที่เพียงแต่จะให้พิจารณาในเหตุผลขั้นต้นก่อนว่า จะเจริญความสงบของจิตชั่วครั้งชั่วคราว แต่ไม่สามารถดับกิเลสได้ ๆ ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นโลกะ โทสะ อิสสา ความริษยา ความตระหนี่ อะไร ๆ ก็ตามที่เป็นอกุศล สมถภาวนาดับไม่ได้ แต่ว่าวิปัสสนาภาวนาดับได้

เพราะฉะนั้น ควรที่จะทราบว่า ก่อนที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะทรงตรัสรู้หรือริยสังจรรย์ การอบรมเจริญสมถภาวนามีแล้ว ไม่ใช่ไม่มี กุศลทุกประการมีแล้ว กุศลที่เป็นขั้นทานก็มีแล้ว กุศลที่เป็นขั้นศีลก็มีแล้ว กุศลที่เป็นขั้นสมณะคือความสงบของจิตก็มีแล้ว แต่ถ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ทรงตรัสรู้ การอบรมเจริญปัญญาที่จะทำให้รู้แจ้งหรือริยสังจรรย์ที่จะให้ดับกิเลส นั้น ไม่มี เพราะเหตุนี้จึงมีผู้ที่สามารถอบรมเจริญความสงบของจิตก่อนการตรัสรู้อย่างมาก ขึ้นสูงด้วย แต่ก็ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ้าจะกล่าวถึงสมถภาวนา ก็คือกุศลอีกขั้นหนึ่งนอกจากขั้นทาน ขั้นศีล และต้องเข้าใจให้ถูกต้องด้วย เพราะถ้าไม่เข้าใจจะเป็นมิจฉาสมาธิ เพราะในพระไตรปิฎกมีคำว่า สัมมาปฏิบัติ มิจฉาปฏิบัติ มรรคมองค์ ๘ เป็นสัมมามรรคก็มี เป็นมิจฉามรรคก็มี

เพราะฉะนั้น การที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงข้อปฏิบัติ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจโดยละเอียดจริง ๆ ไม่ใช่ว่าย่างไม่ได้ศึกษาเลย ใครบอกให้ทำอะไรก็ทำ โดยที่ไม่ได้เข้าใจว่ากำลังทำอะไรและผลที่จะเกิดนั้นคืออะไร

ขอเรียนให้ทราบว่า สมถภาวนาเป็นกุศลอีกขั้นหนึ่งที่ขณะนั้นจิตสงบจากอกุศล ซึ่งวันหนึ่ง ๆ ถ้าไม่ได้ศึกษาพระธรรมจะไม่ทราบเลยว่า ถ้าขณะใดที่กุศลจิตไม่เกิด ขณะนั้นเป็นอกุศลหมดถ้าเราไม่กล่าวถึงจิตประเภทที่เป็นวิบากคือผลของกรรม ได้แก่ ขณะที่กำลังเห็นเป็นจิตที่เป็นวิบาก กำลังได้ยินก็เป็นผลของกรรม กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังกระทบสัมผัส ขณะต่าง ๆ เหล่านี้ แคตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นผลของกรรม แต่เมื่อเห็นแล้ว ชอบหรือไม่ชอบ ไม่ใช่เป็นผลของกรรมแล้ว แต่เป็นเหตุที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง ที่จะทำให้เกิดการกระทำที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ซึ่งจะทำให้เกิดสังสารวัฏฏวนเวียน คือ เมื่อเหตุที่ไม่ดีมี กรรมที่ไม่ดีมี ผลของกรรมที่ดีและไม่ดีก็ต้องมีตามเหตุด้วย

เพราะฉะนั้น เราต้องยอมรับตามความเป็นจริงว่า เมื่อยังไม่ได้ศึกษาพระธรรม ไม่เคยรู้ตัวว่า มีกิเลสมากแค่ไหน มีอกุศลจิตมากแค่ไหน ต่อเมื่อได้ศึกษาแล้วจึงรู้ว่า

ขณะใดที่กุศลไม่เกิด ขณะนั้นเว้นจิตที่เป็นวิบากคือเป็นผลของกรรมแล้ว เป็นอกุศลหมดเลย

ชอบดอกไม้สวย ๆ ใหม่ ไม่เคยคิดเลยว่าเป็นอกุศลแล้ว ตื่นขึ้นมาที่อาหารอร่อยใหม่ วันนี้จะทำอะไรบ้าง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปด้วยเรื่องของโลภะทั้งนั้น ความต้องการ ความปรารถนา ความติดข้อง เวลาที่ไม่ได้สิ่งที่ต้องการก็เป็นโทสะ ความโกรธหรือความไม่พอใจมีทุกระดับ ตั้งแต่เห็นฝุ่นนิดเดียว ขณะนั้นถ้าสังเกตความรู้สึกจะรู้ได้เลยว่า จิตใจไม่ผ่องใส ขณะนั้นก็เป็นอกุศลแล้ว และถ้าเห็นคนที่ไม่พอใจ ก็ยิ่งกว่าเห็นฝุ่นเล็ก ๆ น้อย ๆ ความไม่ชอบใจ ความรำคาญใจ ความอึดอัด กระวนกระวายใจก็ต้องเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ โลภะ โทสะมากทีเดียว ขณะนั้นไม่สงบ

และสำหรับกุศลอีกชั้นหนึ่งที่ว่า ขณะใดก็ตามที่ไม่ได้ให้ทาน ไม่เป็นไปในทาน การให้วัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น ขณะใดที่ไม่ได้วิริยเหตุ ไม่ใช่การวิริย ปาณาติบาต อทินนาทาน อย่างที่เราเคยทราบเรื่องศีล ๕ ขณะนั้นจิตใจเราเป็นอย่างไร

ถ้าไม่ทราบ ก็ไม่ใช่เจริญสมถภาวนา แต่ถ้าทราบจึงจะมีปัญญาที่รู้ว่า ไม่ควรที่จะให้กุศลนั้น ๆ ครอบครองจิตใจทั้งวัน ด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะอบรมเจริญความสงบของจิตซึ่งเป็นกุศลอีกชั้นหนึ่ง ต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาจึงจะเจริญได้ ไม่ใช่ไม่รู้อะไรเลย ก็จะไปทำสมาธิโดยเข้าใจว่าขณะนั้นสงบ โดยไม่ได้ศึกษาเลยว่า ในพระไตรปิฎกได้ทรงแสดงมิจฉาสมาธิและมิจฉามรรคไว้ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เข้าใจยอมจะปฏิบัติด้วยความไม่รู้ เมื่อไม่รู้จะเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องไม่ได้

ก่อนอื่นขอให้ทราบว่า สมถะ คือ ขณะที่เป็นกุศล ที่ไม่ได้เป็นไปในทาน ในศีล เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ จิตที่สงบ เวลาไม่เป็นไปในทาน ในศีล จะเป็นไปได้อย่างไร

ทุกคนคิด ทุกวัน ไม่มีใครที่ไม่คิด วันนี้คิดแล้วตั้งหลายเรื่อง เวลาที่คิดถึงคนนั้นคนนี้ ถ้าสติไม่เกิดไม่สามารถรู้ได้เลยว่า คิดถึงด้วยความผูกพัน หรือคิดถึงด้วยความขุนเคือง ถ้าคิดถึงคนที่เราพอใจ ญาติ ความรู้สึกอย่างหนึ่ง มิตรสหายที่รัก

ความรู้สึกอย่างหนึ่ง คิดถึงคนที่โกรธกัน ผู้ร่วมงานที่ไม่ถูกกัน ไม่เข้าใจกัน ความรู้สึกก็อีกอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น แม้แต่ความคิดก็เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นอกุศล ถ้าปัญญาไม่เกิด

เพราะฉะนั้น การที่จิตจะสงบด้วยความคิดที่สงบในชีวิตประจำวัน ต้องมีปัญญาที่จะรู้ว่า คิดอย่างไรจิตจึงจะสงบได้ นี่คือสมถภาวนา การอบรมจิตซึ่งเกิดดับเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาให้เป็นกุศลขึ้น ให้สงบขึ้น ไม่ใช่ทำให้ไปนั่งและไม่รู้อะไร

ที่ถามเมื่อีกว่า ฟังดูเหมือนกับว่าไม่ได้ส่งเสริมการนั่งสมาธิ นั่นเพราะเหตุว่า จะไม่ส่งเสริมมิจฉาสมาธิ แต่ถ้าเป็นการอบรมเจริญความสงบของจิตซึ่งเป็นกุศลอีกชั้นหนึ่งแล้ว ควรเจริญในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้แก่พรหมวิหาร ๔ เพราะว่าชีวิตประจำวันของทุกคนไม่ขาดการคิดถึงคนอื่น วันนี้แม้ว่าจะเพิ่งพบกันก็ยังมีความคิดต่อกันได้ว่า จะเมตตาต่อกัน หรือจะคิดร้ายต่อกัน หรือจะไม่ชอบหน้ากัน

บางคนเพียงเห็น ยังไม่ได้ทำอะไรเลย ถ้าสะสมความไม่พอใจไว้มาก ๆ ก็มีข้อติตลอดเวลา คนนี้ก็เป็นอย่างนั้น คนนั้นก็เป็นอย่างนี้ อาจจะมองดูคนอื่นด้วยความไม่เป็นมิตร ความคิดถึงคนอื่นด้วยความไม่เข้าใจกัน ขณะนั้นก็อกุศลจิต แต่ถ้าในชีวิตประจำวันทุกคนเข้าใจประโยชน์ของเมตตา คือ เข้าใจความรู้สึกและจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตาจริง ๆ ว่า ไม่ใช่การทอ้ง ไม่ใช่เพียงนึกว่า สัพเพสัตว์ สัตว์ทั้งหลายจงเป็นสุขเถิด

เมตตามาจากคำว่า มิตตะ หรือไมตรี ดิฉันขอเรียนให้ทราบว่า ดิฉันมีท่านอาจารย์สมพรซึ่งเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญภาษาบาลี ซึ่งจะทำให้การกล่าวถึงพระธรรมเพิ่มความสมบูรณ์ขึ้นเมื่อได้เข้าใจความหมายหรืออรรถของคำ โดยที่ไม่ใช่เราคิดเองว่าคำนี้เป็นอย่างนี้ แต่ความหมายที่ลึกซึ้ง หรืออาจจะมี ๒ หรือ ๓ ความหมายของคำนั้นก็ได้ ก็ต้องขอเรียนปรึกษาท่านด้วย

สมพร คำว่าเมตตาที่ท่านอาจารย์พูดนั้น ถูกต้องทุกอย่าง เพราะว่าเมตตา คือ ความไมตรี มีจิตยินดีต่อกัน แต่ไม่ใช่ยินดีในด้านโลกะ

ส. มิตรหรือไมตรี คือ ความเป็นเพื่อน ถ้าพูดถึงเพื่อนก็หมายความว่าไม่ใช่ศัตรู เพราะฉะนั้น ไม่ว่าเราจะเห็นใคร และมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเพื่อนของเรา ไม่ว่าจะเป็นชาวต่างประเทศ ต่างวัย ต่างความรู้ ต่างฐานะ แต่มีความเสมอกัน เข้ากันได้ เหมือนเพื่อนสนิท เพราะใครก็ตามที่จะเป็นเพื่อนกันแล้ว หมายความว่าคนนั้นต้องไม่มีความรู้สึกว่าเป็นเขาหรือเป็นเรา หรือว่ามีความต่างกัน เพราะฉะนั้นจิตใจในขณะที่กำลังเป็นเพื่อน พร้อมทั้งจะเกื้อกูลช่วยเหลือผู้หนึ่งผู้ใด ขณะนั้นคือเมตตา

ธรรมเป็นสิ่งที่จะต้องอบรมเจริญประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพราะว่าชีวิตประจำวันของเราดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียว บางขณะจิตเราก็เป็นอกุศล ซึ่งต่างกับขณะที่เป็นกุศล และจิตก็เกิดดับสลับเปลี่ยนแปลงกันอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่จิตเที่ยง จิตที่เป็นอกุศลก็ไม่ใช่จิตที่เป็นกุศล เพราะฉะนั้น ขณะที่เมตตา มีความเป็นเพื่อน ขณะนั้นเป็นกุศล และถ้าเราเพิ่มความเมตตาให้กับทุก ๆ คนขึ้นที่เราพบปะ นั่นคือการอบรมเจริญความสงบของจิต

ไม่ใช่ที่เราไปนั่งท่องภาวนาอยู่ที่มุมหนึ่งมุมใด แต่พอพ้นจากห้องนั้นแล้วเห็นคนอื่นก็หมั่นได้ หรือว่าไม่ชอบ หรือว่ารำคาญ ขณะนั้นการที่เราไปนั่งท่องตั้ง ๒๐ นาที หรือครึ่งชั่วโมง ก็ไม่มีความหมายเลย เพราะว่าไม่ใช่การประพฤติปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

๑๗๖๙

สนทนาธรรมที่โรงพยาบาลจังหวัดอุดรธานี

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ต้องเข้าใจเรื่องสมถภาวนาให้ถูกต้องว่า เป็นการอบรมเจริญกุศล ในชีวิตประจำวันที่จิตจะสงบ แม้ว่าขณะนั้นไม่ใช่ทาน ไม่ใช่ศีล และที่จะกล่าวว่า สมถะคำเดียวคือความสงบ ยังจะต้องพิจารณาต่อไปอีกว่า สงบอย่างไร ไม่ใช่อยากจะนั่งนิ่ง ๆ ให้จิตไม่นึกถึงอะไรเลย นอกจากสิ่งที่เรากำลังจดจ้องอยู่ และเข้าใจว่าขณะนั้นสงบ แต่นั่นไม่ใช่ เพราะเหตุว่าสงบ สมถะ หมายความว่า สงบจากอกุศล สงบจากโลภะ สงบจากโทสะ สงบจากโมหะ คือ ความไม่รู้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังอยากจะเป็นคนเดียว และจดจ้องที่อารมณ์เดียว คิดดูว่า ขณะนั้นสงบ หรือว่าอยาก

ความอยากมีหลายอย่าง อยากเห็นสิ่งที่สวย ๆ งาม ๆ ก็เป็นความอยาก อย่างหนึ่ง อยากจะได้ยินเสียงที่เพราะ ๆ หรือแม้เสียงชม ไม่ต้องเป็นเสียงดนตรี เพียงแต่ใครชมสักนิดสักหน่อยก็พอใจ เพียงเสียงที่กล่าวเป็นคำชมออกมา นั่นก็เป็น สิ่งที่เราต้องการ อยากได้กลิ่นหอม ๆ อยากลิ้มรสอาหารอร่อย ๆ ทั้ง ๓ มื้อ ๓ เวลา หรือทั้งวัน และก็อยากจะทำอะไรที่สบาย เก้าอี้ต้องอ่อนนุ่มสบายสะดวก ทุกอย่าง นี่คือโลภะ และไม่ใช่ว่าจะมีความยินดีพอใจเพียงในรูปที่เห็นทางตา ในเสียง ที่กระทบหู ในกลิ่นที่กระทบจมูก ในรสที่กระทบลิ้น ในโผฏฐัพพะที่สัมผัสทางกาย แต่โลภะจะชอบทุกอย่างหมด

แม้เพียงแต่อยากจะนั่งเฉย ๆ ไม่ให้จิตนึกถึงอย่างอื่นเลย ขณะนั้นไม่ได้มี ปัญญาอะไรเลยที่จะรู้ว่า กุศลเป็นอย่างไร อกุศลเป็นอย่างไร มีแต่ความต้องการ ที่จะพักจิตใจ ไม่ให้เที่ยวเตร็ดเตร่ไปตามอารมณ์ที่ปั่นป่วน เดือดร้อน วุ่นวาย นั่นก็คือลักษณะของความต้องการชนิดหนึ่งเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ขณะนั้นไม่ได้ประกอบด้วยปัญญา จึงไม่ใช่สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะเจริญสมถภาวนาต้องเข้าใจความหมายของสมถะ และต้องรู้วิธีว่า การอบรมเจริญต้องเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ไม่ใช่ไปนั่งทำอย่างหนึ่งอย่างใดและเข้าใจว่าสงบ แต่เวลาที่พบคนอื่นจริง ๆ ก็ไม่สงบแล้ว

ถ. ... เรื่องอานาปานสติก็ดี เรื่อง ... (ได้ยินไม่ชัด)

สุ. ต้องประกอบด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น ถ้าใครมาชักชวนให้ทำอะไร ต้องเข้าใจตัวของเราเองก่อนว่า ทำทำไม และสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจอะไรขึ้น อย่างกลืนที่ใช้คำว่า กลืน มี ๑๐ อย่าง

คำว่า กะ ลี ณะ ต้องแปลก่อน ไม่อย่างนั้นเราก็พูดถึงคำที่เหมือนเข้าใจ แต่ความจริงเราไม่ได้เข้าใจอะไรเลยสักอย่างเดียว เขาบอกอะไรก็เชื่อ ขอเรียนเชิญอาจารย์สมพร

สมพร คำว่า กลืน เดิมมาจากคำว่า กลืนง หมายถึงความว่า ทั้งปวง คือ อารมณ์ทั้งปวง ผู้ที่จะปฏิบัติต้องเข้าใจ เปื่อหน่ายในเรื่องกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ จะหลีกเลียง แต่ผู้นั้นต้องเข้าใจในอารมณ์นั้น จึงไปสงบสติอารมณ์อยู่ แต่บางครั้งไปสงบสติอารมณ์อยู่ โลภะไม่สงบ โทสะสงบจริง แต่โลภะทำให้นิดดีติดใจ เพราะเหตุนี้ คำว่า กลืน ถ้าไม่เข้าใจและปฏิบัติ อาจจะเป็นมิจฉาทิฎฐิได้

สุ. กลืนมี ๑๐ อย่าง ขอเริ่มจากปฐวีกลืนซึ่งทุกคนคงจะได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ ปฐวี ภาษาไทยแปลว่า ดิน แต่ดินก็มีหลายอย่าง ลักษณะที่เป็นธาตุดิน ต่างกับดินที่เราเข้าใจกัน ลักษณะที่เป็นธาตุดิน คือ ไม่ว่าอะไรก็ตามที่แข็งแกร่งสัมผัสแล้วแข็งทั้งหมดคือลักษณะของธาตุชนิดหนึ่ง แม้เราจะไม่เรียกว่า แข็ง แม้เราจะไม่เรียกว่า ดิน แม้เราจะไม่เรียกว่า ปฐวี แต่ลักษณะที่แข็งแกร่งสัมผัสทางกายสำหรับทุกคนที่มีกายปสาท นี่คือลักษณะของธาตุ ซึ่งแม้จะไม่ใช้คำใช้ชื่อใด ๆ สิ่งนั้นก็จริง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ลักษณะที่แข็งเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ชื่อว่าปฐวีธาตุ

เหมือนกับเสียง เป็นสิ่งที่มีจริง ทุกคนที่มีโสตปสาท มีการได้ยิน ก็รู้ว่าเสียงมีลักษณะอย่างนี้ เพราะฉะนั้น เสียงเป็นสัทธาตु เป็นธาตุอีกชนิดหนึ่ง

ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริงโดยที่เราไม่ต้องเรียกชื่ออะไรเลยทั้งสิ้น ไม่ต้องใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ภาษาบาลี หรืออะไร แต่ว่าเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ถ้าทางธรรมจะใช้คำว่า ปรมัตถธรรม แต่คงจะไม่ต่อไปถึงนั้นเพราะกำลังพูดถึงเรื่องปฐวีว่า ดินมีหลายอย่าง ลักษณะของธาตุก็แข็ง แต่ว่าดินที่เราเข้าใจกันก็เป็นพื้นดินทั่ว ๆ ไป การที่จิตจะสงบโดยการระลึกถึงดิน คิดดูถึงเหตุผลว่า เป็นไปได้ไหม

ก่อนที่จะใครจะมาชักชวนเราให้ทำอะไร เราต้องชักพอกความเข้าใจกับข้อปฏิบัติให้ตรงว่า เหตุต้องตรงกับผล เพราะฉะนั้น ปฐวี แปลว่า ดิน กสสินะ แปลว่า ทั้งปวง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมีอะไรบ้างที่ปราศจากดิน หรือลักษณะที่แข็ง เราอาจจะเห็นสิ่งนี้ และก็รู้ว่าเป็นเครื่องใช้อย่างหนึ่ง แต่ลองกระทบสัมผัส ก็เพียงแข็ง นี่ก็แข็ง ดอกไม้ที่ว่าสีสวย ๆ เรียกชื่อหลาย ๆ ชื่อ ทั้งดอกไม้จริง ดอกไม้ปลอม ในกระถางหรือเกิดขึ้นมาอย่างไรก็ตาม กระทบสัมผัสแล้วก็เพียงแค่แข็ง

รูปธรรมทั้งหมดที่เป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจทางตา คือ สีของสิ่งที่แข็ง เมื่อมีสิ่งที่แข็งกระทบสัมผัสได้ ถ้ามองดูจะเห็นสีของสิ่งนั้น แต่ไม่กระทบความแข็งของสิ่งนั้น นี่ก็เป็นการแยกออกแล้ว เพราะว่ากสสินะมี ๑๐ อย่าง นอกจากกสสินะที่เป็นธาตูกสสินะ ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีกสสินะที่เป็นสีต่าง ๆ ด้วย เพราะฉะนั้น การที่จะเข้าใจเรื่องของสมถภาวนาหรือว่ากสสินะ จะต้องรู้ที่มาที่ไปทุกอย่างว่า ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่พ้นจากธาตุดินสักอย่างเดียวยที่เป็นรูปธรรม ไตตะ แก้ว อี๋ หนังสือ อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ วิทยุ โทรศัพท์ แม้แต่รถยนต์ หรืออะไรต่าง ๆ ก็ไม่พ้นไปจากธาตุดินเลย เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราปรารถนาต้องการกันเหลือเกินในชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ก็เป็นแต่เพียงสิ่งที่แข็งเท่านั้นเอง จริงหรือไม่จริง ใครจะปรารถนาอะไรก็ตามแต่ ลองกระทบสัมผัสดู ก็แค่แข็งเท่านั้น

ประเทศที่กำลังแย่งชิงกัน รบราฆ่าฟันกัน ก็แย่งดินกันเท่านั้นเอง ถ้าคิดจริง ๆ แล้วก็แย่งดินกัน ทุกสิ่งทุกอย่างมีเพียงแค่นั่นเอง แต่ถ้าเราไม่เข้าใจอย่างนี้ เราจะไม่รู้เลยว่า ทุกอย่างที่เราต้องการ เมื่อลอกสภาพที่ลวงตาเป็นสีต่าง ๆ ออก ก็เหลือแต่เพียงความอ่อนหรือความแข็ง ซึ่งเป็นลักษณะของดินชนิดหนึ่งเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นดินอย่างเดียว ดินจริง ๆ ดินเท่านั้น ยังอยากจะได้ใหม่ หรือเวลาที่เอาดินมาปั้นให้เป็นถ้วยโอชามสวย ๆ ให้มีรูปร่างต่าง ๆ ก็ชอบเสียแล้ว เปลี่ยนสภาพนิดเดียว วัตถุยังคงเป็นดิน ยังแข็ง แต่ทำให้รูปร่างเปลี่ยนแปลงไป และแต่มีสีสันต่าง ๆ ความยึดมั่น ความพอใจก็เกิดขึ้น อาจะตีราคาเป็นเครื่อง เบญจรงค์สวยงามราคาเพิ่มขึ้นมากมาย โดยที่ลักษณะแท้ ๆ ก็คือธาตุดินเท่านั้นเอง

ถ้าคิดอย่างนี้จริง ๆ มองทุกอย่างให้เสมอเหมือนกับเพียงดินเท่านั้น ความต้องการของเราจะลดลง เพราะไม่มีอะไรพ้นจากดิน ไม่มีอะไรนอกจากดิน มีแต่ดิน เมื่อระลึกถึงลักษณะ ปฐวีกสิณ คือ ดินทั้งปวง ความรู้สึกของเราที่เคย โลดเต็นพึงพอใจในถ้วยชามเบญจรงค์ ในอะไรต่ออะไรทุกอย่างก็ลดลง เพราะ รู้ความจริงว่า ไม่มีอะไรเลย เหลือเพียงดินอย่างเดียวเท่านั้น จิตก็สงบลงได้

แต่ไม่ใช่ไม่รู้อะไรเลยก็ไปนั่งจ้องดินสี่อรุณที่เป็นวงกลม ขอให้คิดดูจริง ๆ ว่า มีใครในโลกนี้ที่มองดินสี่อรุณแล้วจิตจะสงบโดยปัญญาไม่เกิด มีใครไหม เวลานี้ถ้ามี ดินสี่อรุณที่เป็นปฐวีกสิณตั้งอยู่ที่นี้ คนที่เห็นมีใครบ้างที่กุศลจิตจะเกิด เป็นไปไม่ได้เลย เพียงมองดูดินแล้วกุศลจิตเกิด นี่ก็แปลกมากกว่า ดูอย่างไรกุศลจิตจะเกิด แต่เมื่อ ปัญญาเกิดขึ้น น้อมระลึกถึงเพียงดินเท่านั้น ทุกอย่างเป็นแต่เพียงดิน ไม่มีอะไร นอกจากดิน ขณะนั้นก็จะทำให้จิตสงบได้

เพราะฉะนั้น แม้แต่การเจริญสมถภาวนา ทุก ๆ อารมณ์ที่จะทำให้จิตสงบ ซึ่งสมถภาวนาทั้งหมดมี ๔๐ อารมณ์ ทุกอารมณ์ต้องมีปัญญาพิจารณาจิตจึงจะสงบได้ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ชอบธรรมเจริญสมถภาวนา ต้องประกอบด้วยปัญญา ต้องเป็น มหากุศลจิตญาณสัมปยุตต์ มิฉะนั้นแล้วเจริญไม่ได้ สงบไม่ได้ เห็นดินสี่อรุณแล้ว อาจะชอบก็ได้ สวยดี เท่านั้นเอง ยิ่งดูก็สวยดี ขณะนั้นไม่มีทางที่จิตจะสงบได้

ถ. สมมติว่าในชีวิตปกติประจำวัน ถ้าว่างเราก็ ...

สุ. ถ้าสติเกิดจริง ๆ จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นอกุศล ไม่ใช่กุศล ขณะที่อยาก เป็นอกุศลแล้ว

ถ. ถ้าเราน้อมอย่างที่อาจารย์ว่า มนสิการ

ส. นี่หมายความว่า คงจะมีบางท่านที่พยายามผสมสมถภาวนากับวิปัสสนาภาวนา ต้องเข้าใจก่อนว่า วิปัสสนาคืออะไร ถ้าเข้าใจแล้วจะไม่ผสม แต่จะรู้ว่าขณะใดจิตสงบ ขณะนั้นเป็นกุศลชนิดหนึ่ง และปัญญาจะรู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น ก็ไม่ไปทำอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมาเลย แต่เป็นผู้ที่รู้ว่าทุกขณะจิตมีปัจจัยที่จะเกิดขึ้น เพื่อละความเป็นตัวตน นี่เป็นเหตุที่สมถภาวนาแยกกับวิปัสสนาภาวนา

ถ. อย่างเรียนวิชาอะไรก็ตาม ถ้าเราไม่มีเวลามาทบทวน ... ถ้าไม่เป็นกุศลก็เป็นอกุศล ถ้าเราให้เวลาสำหรับกุศลต่อเนื่องกันไป ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. นามรูปปริจเฉทญาณ คือ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภานามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้ ไม่ใช่จะต้องไปนั่งที่อื่น ทำอย่างอื่น

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ขอประทานโทษ ธรรมเป็นเรื่องปฏิบัติทันที และเดี๋ยวนี้ด้วย เพราะฉะนั้น เดี๋ยวนี้จะทำอย่างไร

ถ. เสียงคือรูป ตอนรู้คือนาม ถ้าเราเพ่งเสียงอย่างเดียวยังรูป

ส. นี่เป็นสิ่งที่หลายคนอาจจะคิดอย่างนี้ มีความเป็นเราที่จะจัดการที่จะทำ แต่ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ว่า ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ดับจิตที่ได้ยินเสียงไม่ใช่จิตเห็น เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังมีเสียง เสียงขณะนั้นปรากฏต้องไม่มีเห็นในขณะนี้ นี่จึงจะเป็นการประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับสลับกันจริง ๆ

ปัญญาต้องรู้ทั่ว ไม่ใช่ไปเลือกต้องการที่จะรู้อย่างเดียวและเข้าใจว่ารู้มากในขณะนั้นมีความเป็นตัวตน ไม่ใช่มีความเป็นอนัตตาที่จะรู้ว่า แม้แต่เสียงที่จะเกิดก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย หรือว่าเห็นที่กำลังปรากฏนี้ สติจะระลึกหรือไม่ระลึกก็แล้วแต่ปัจจัยที่สติจะเกิด เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เข้าใจจริง ๆ จะมีเราที่ทำ ซึ่งถ้ามีเราที่ทำแล้ว ไม่สามารถเอาความเป็นตัวตนออกจากเราที่จะทำได้เลย

เพราะฉะนั้น ปัญญาจริง ๆ คือ ปัญญาที่ค่อย ๆ อบรมให้รู้ว่ แม้แต่สติที่จะเกิดระลึกก็เป็นอนัตตา ขณะที่กำลังฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมเดี๋ยวนี้อ้าสะสมเหตุปัจจัยมาเหมือนกับผู้ที่เป็พระอรียบุคคลในครั้งพุทธกาลที่พระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ปัญญาสามารถแทงตลอดแม้ในขณะที่กำลังฟัง โดยที่ว่ไม่ใช่ทำอะไร แต่หมายความว่าอบรมเจริญความรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ โดยรู้ว่ขณะไหนสติเกิด ไม่ใช่เราจะทำ และขณะไหนที่สติไม่เกิด คือ หลงลืมสติ บังคับไม่ได้ที่จะไปอยู่ตรงนั้นตรงนี้เริ่มเวลานั้น หมดเวลานี้ แต่มีความเข้าใจลักษณะของธรรมว่เป็นอนัตตายิ่งขึ้น ต้องเป็นผู้ที่อดทนอย่างมาก

ถ. เข้าใจว่ที่นั่งสมาธิโดยกำหนดก็เพื่อให้จิตสงบจากอกุศล จิตได้พักสำหรับตัวเองรู้สึกว่ ถ้าเราทำให้จิตได้พักมากขึ้น ในชีวิตประจำวันเราก็เจริญสติได้ดีขึ้น สามารถคุมตัวเองได้ดีขึ้นกว่าเดิม คิดว่มีประโยชน์

ส. ฟังดูเหมือนจะเป็นอย่างนั้น แต่ขอให้พิจารณา ที่ว่ทำสมาธิขอลถามว่ ทำอย่างไร

ถ. ที่ทำอยู่ก็มีเดินจงกรม และนั่งอานาปานสติ

ส. เดินจงกรมหมายความว่าอย่างไร

ถ. ก็กำหนดอิริยาบถการเคลื่อนไหว

ส. และปัญญารู้ว่อะไร

ถ. คิดว่ช่วงนั้นไม่ใช่การเจริญปัญญา

ส. นี่คือการตอบ ช่วงที่ไปทำและเข้าใจว่สงบ แต่ปัญญาไม่เกิด ถูกต้องใช่ไหม

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจว่ จุดประสงค์ของวิปัสสนาภาวนา หรือว่าจุดประสงค์ของชาตินี้ดีกว่า คือ ทุกคนต้องตาย ช้าหรือเร็วไม่มีใครรู้ล่วงหน้าเลย และชีวิตของเราก็เล็กน้อยเหลือเกิน จะทำว่ไรดี

มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ มีรัก มีชัง มีโลภ มีโกรธ มีริษยา มีทุกอย่าง และเราเกิดมาชาตินี้ เราจะทำอะไร จะสะสมให้โลภะมากขึ้นอีก โทสะให้มากขึ้นอีก อิสสามากขึ้นอีก หรือว่าเราจะทำอะไร

ผู้ที่เป็นศาสนิกชนมีพระธรรมเป็นศาสดาแทนพระองค์ และทุกคนเข้าใจว่าไม่มีใครเลยที่อยู่ดี ๆ ไม่ได้ฟังพระธรรม ไม่ได้ศึกษาพระธรรม จะรู้หนทางที่ดับกิเลสได้ เพราะถ้าเป็นอย่างนั้น ไม่ต้องอาศัยพระบารมีสื่อส่งไขยแสนกับที่ทรงพากเพียรแสวงหาทางที่จะอบรมปัญญาเพื่อดับกิเลส

เรื่องการดับกิเลส เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้จริง ๆ เพราะว่านอกจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็มีพระอรหันต์อีกมากมาย และระดับของพระอริยบุคคลที่ต่ำกว่าพระอรหันต์ เช่น พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน ในครั้งนั้นก็มากมายเป็นเครื่องพิสูจน์ เป็นเครื่องยืนยันว่า ปัญญาที่ดับกิเลสนั้นอบรมได้ เจริญได้ มีได้ เพียงแต่ต้องเข้าใจให้ถูกว่า ปัญญาจะรู้อะไร และจุดมุ่งหมายของชาตินี้เพื่ออะไร

ถ้าตอบ ทุกคนในที่นี้ก็จะตอบพร้อมกันว่า เพื่ออบรมเจริญปัญญา ไขไหม หรือยังไม่เอา กิเลสจะดับไม่ได้ ถ้าปัญญาไม่เกิด สิ่งที่เกิดกิเลสกลัวหรือจะละคลายลดน้อยไปได้ก็ด้วยสิ่งเดียวคือปัญญา ตราบใดที่ปัญญายังไม่เกิด กิเลสจะพาเราไปสงบตรงนี้หน่อย สัก ๓๐ นาทีก็ดีแล้ว คิดว่าอย่างนั้น แต่ไม่มีการเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเลย ไม่เข้าใจแม้แต่ว่าปัญญาเริ่มจากไหน

ปัญญาต้องหมายรวมถึงสภาพของความรู้ชัด สภาพของความรู้จริง สภาพของการประจักษ์แจ้ง ซึ่งจะต้องเจริญ และที่จะใช้คำว่า ปัญญา ก่อนที่ปัญญาจะดับนั้นจะเจริญ ปัญญาขั้นต้นมาจากไหน และปัญญานั้นจะรู้อะไร

ถ้ายังไม่เข้าใจอย่างนี้จริง ๆ จนกระทั่งมั่นคง ชาตินี้ทั้งชาติเราก็ไม่ได้เกิดปัญญาประเภทนี้ เป็นแต่เพียงสิ่งที่เราคิดว่าพอแล้วที่เราจะพอใจ สงบดี หรือว่าจิตใจไม่วุ่นวาย พักผ่อนพอสมควร

เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องทราบว่า ปัญญาที่จะดับกิเลสนั้นรู้อะไร และจะ
อบรมเจริญอย่างไร คุณหมอฟoxจะชี้แจงได้ใหม่ว่า ปัญญาที่จะดับกิเลสที่คุณหมอ
ต้องการ รู้อะไร

๑๗๗๐

สนทนาธรรมที่โรงพยาบาลจังหวัดอุดรธานี

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

ถ. เจริญปัญญาเพื่อให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิตว่า กิเลสเป็นอย่างไร ... (ได้ยินไม่ชัด)

สุ. ขณะนี้จริงไหม ที่กำลังเห็น ปัญญาสามารถรู้ขณะนี้ได้ไหม รู้ได้ แต่ต้องมีเหตุที่จะให้รู้ได้ ซึ่งไม่ใช่ไปนั่งสงบ ถูกไหม เพราะว่ากำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ถ้าฟังเรื่องของการเห็นเดี๋ยวนี้ให้เข้าใจขึ้น นี่คือการเริ่มเข้าใจชีวิตในภพหนึ่งชาติหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ปัญญา คือ ความเข้าใจถูกในสิ่งที่มีจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทุกขณะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ยังไม่ต้องถึงขั้นที่ปัญญา จะแหลมคมถึงกับดับกิเลส เพียงแต่เริ่มเข้าใจการเห็นในขณะนี้ก็มีประโยชน์กว่าการที่เราไม่เข้าใจ และเราก็ไปนั่ง และคิดว่าเราจะรู้การเห็นขณะนี้ได้

การที่จะรู้ความจริงของการเห็นและสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ได้ ต้องอาศัยการฟังพระธรรม ไม่ใช่ไปนั่งเฉย ๆ และปัญญาที่เริ่มเข้าใจจะเป็นสังขารขั้นต้น เป็นสิ่งที่ประจักษ์แต่ให้ปัญญาในกาลต่อไปเจริญขึ้น คมกล้าขึ้น แต่ต้องเริ่มจากการฟัง เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรื่องของจิต เรื่องของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับจิต ซึ่งเรียกว่า เจตสิก ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ และเรื่องของรูปซึ่งมีจริง ๆ

สิ่งใดก็ตามที่กำลังปรากฏ และไม่เคยรู้ ไม่เคยฟัง ไม่เคยเข้าใจ ปัญญาจะเริ่มจากการฟังเรื่องสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จนกระทั่งเข้าใจขึ้น จึงจะรู้ชัดได้ ไม่ใช่ไปทำอย่างอื่น เหตุกับผลต้องตรงกัน

ถ. ขอให้อาจารย์อธิบายสัมมาสมาธิในมรรคมรรค ๘ เป็นอย่างไร

สุ. โดยมากคิดว่า สมาธิ คือ การที่จิตตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด อารมณ์เดียววน ๆ ที่ใช้คำว่า สมาธิ หมายความว่าอย่างนั้นหรือเปล่า ด้วยเหตุนี้ จึงมีทั้งมิจฉาสมาธิและสัมมาสมาธิ และถ้าศึกษาพระธรรมโดยละเอียดจะทราบว่า

มีเจตสิก คือ มีสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับจิตชนิดหนึ่งชื่อว่าเอกัคคตาเจตสิก เป็นสภาพที่ตั้งมั่นในอารมณ์หนึ่ง ขอเชิญอาจารย์สมพร

สมพร เอกะ ตามศัพท์จริง ๆ แปลว่า หนึ่ง หมายความว่า มีอารมณ์เลิศเป็นอย่างเดียว ซึ่งสัมมาสมาธิในองค์มรรคต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าไม่มีปัญญาก็ไม่เป็นองค์มรรค เพราะฉะนั้น ต้องประกอบ ๒ อย่าง สัมมาทิฏฐิ สัมมาสมาธิ

สุ. ขณะนี้ก็มี เอกัคคตาเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง แต่เมื่อไม่ได้ตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งก็ทำให้ลักษณะของสมาธิไม่ปรากฏ แต่ใครก็ตามที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดขอให้ทราบว่า ถ้าเป็นสิ่งที่ยาก เราต้องใช้สมาธิ เช่น การเดินบนไม้ไผ่ลำหนึ่งหรือว่าลวดเส้นหนึ่งจะเห็นได้เลยว่า ต้องมีความตั้งใจมั่นแน่วแน่ ไม่คิดป่วนปน่วนวาย ไซ้ใหม่ ในขณะนั้นลักษณะของสมาธิก็ปรากฏ แต่ขณะที่กำลังไต่ลวดเป็นกุศลหรือเปล่า เป็นสมาธิ แต่ไม่ใช่กุศล ไซ้ใหม่ หรือการที่จะเย็บเสื้อผ้า ปักเสื้อผ้า ทำอะไรก็ตามที่ให้เป็นสมาธิ ให้สวยงาม ก็จะต้องมีลักษณะของสมาธิ ความตั้งใจมั่นอยู่ที่สิ่งที่กำลังทำ แต่ขณะนั้นไม่ใช่กุศล เพราะฉะนั้น นั่นไม่ใช่สัมมาสมาธิ

สัมมาสมาธิเกิดกับจิตที่เป็นกุศลเท่านั้น โดยเฉพาะเมื่อเป็นมรรคมองค์ ๘ ที่เป็นสัมมามรรคจะต้องเกิดร่วมกับปัญญา เพราะฉะนั้น ทิฏฐิ คือ ความเห็น ก็มี ๒ อย่าง คือ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูก และมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด ฉะนั้นได้สมาธิก็เป็นค่ากลางทั่ว ๆ ไป หมายความว่าถึงขณะที่จิตตั้งมั่น

ถ้าเป็นมิจฉาสมาธิก็เกิดกับอกุศลจิต ถ้าเป็นสัมมาสมาธิก็เกิดกับกุศลจิตเท่านั้น ถ้าเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องก็ต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าทำเพราะอยากจะทำก็ต้องเป็นโลภะ ไม่ได้ประกอบด้วยปัญญา ผลของความอยากไม่ได้ทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นชีวิตจริง ๆ ช่วงขณะหนึ่ง ๆ เพราะว่าชีวิตของแต่ละคนดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียว ไม่มีใครมีจิตสองขณะเกิดพร้อมกันได้เลย ขณะจิตหนึ่งต้องดับ

ไปก่อนจึงเป็นปัจจัยให้ขณะจิตต่อไปเกิดขึ้นทีละขณะ เพราะฉะนั้น ชีวิตของแต่ละคน ก็สั้นแสนสั้น นี่เป็นสังสารวัฏฏ์

ถ. อยากขอคำแนะนำจากอาจารย์ว่า เราควรจะทำอย่างไร

ส. ขอให้ฟังพระธรรมจนกระทั่งเข้าใจจริง ๆ ว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องสภาพธรรมที่มีจริง ที่เราไม่เคยรู้มาก่อนเลยในชีวิตประจำวัน ทุกขณะตั้งแต่เกิดจนตาย ทำให้เราเริ่มเข้าใจขึ้น

เพราะฉะนั้น ปัญญาก็คือเริ่มเข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ขึ้นเรื่อย ๆ จนกว่าปัญญาจะเพิ่มขึ้นเป็นขั้นสติปัฏฐาน ไม่ใช่ว่าเป็นการไปทำวิปัสสนาโดยที่ไม่มีความรู้ ความเข้าใจอะไรเลย ซึ่งสติปัฏฐานเป็นการระลึกได้ตามที่ได้ฟังจนกระทั่งเข้าใจแล้ว แต่ต้องฟังก่อน เข้าใจก่อน จนกระทั่งสติเกิดระลึกได้ว่า ขณะที่กำลังเห็นเป็นอนัตตา คือไม่ใช่ตัวตนอย่างไร ขณะที่กำลังได้ยินเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร ถ้ายังไม่เข้าใจอย่างนี้ ทำอะไรไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะว่าไม่ใช่เรื่องทำ แต่เป็นเรื่องการอบรมเจริญความรู้ ความเข้าใจขึ้น

ในภพหนึ่งชาติหนึ่ง ขอให้เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏขึ้น นี่คือการสะสมของผู้ที่เป็นอริยสาวกที่ท่านได้บรรลุอริยสังขารธรรมแล้ว ท่านบำเพ็ญบารมีกันมาถึงแสนกัป โดยการฟังเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และค่อย ๆ เข้าใจขึ้นเสียก่อน

ถ้าใครยังไม่ได้ศึกษา ไม่ได้ฟังเลยและไปทำ ต้องผิดแน่ ๆ เพราะว่าปัญญายังไม่เกิด ไม่รู้อะไร จะทำได้อย่างไร

กำลังเห็นเป็นของจริงแต่ไม่เคยรู้ว่า ไม่ใช่เราที่เห็น ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลรู้ว่า ไม่ใช่เราแน่นอน กำลังได้ยินก็เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น อนัตตาไม่ใช่อยู่ในหนังสือ หรือไม่ใช่อยู่ที่อื่น แต่ทุกขณะทุกอย่างที่เกิดขึ้นดับไปให้พิสูจน์ได้ว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา

เมื่อทุกคนได้ยินเสียง จิตที่ได้ยินเสียงเป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งเกิดเมื่อเสียงกระทบหู เมื่อได้ยินแล้วก็ดับพร้อมกับเสียง ของเราหรือเปล่า จิตที่ได้ยินเมื่อก็ดับแล้ว ฉันทใด กำลังเห็นก็คือจิตชนิดหนึ่ง โต๊ะไม่มีจิต โต๊ะไม่มีการเห็นเลย ไม่มีธาตุรู้

ไม่มีอาการรู้ แต่ว่าทุกคนที่กำลังนั่งในขณะนี้เห็น และยังคงเหมือนว่าเป็นเราที่กำลังเห็น และเห็นคนด้วย เยอะแยะหลายคน ไซ้ใหม่ แต่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ว่า เห็นเป็นอนัตตา และสิ่งที่กำลังปรากฏก็เป็นอนัตตาด้วย

ฟังจนกว่าจะเข้าใจ ไม่ใช่ไปทำอะไรเลย เมื่อความเข้าใจเพิ่มขึ้น สติปัฏฐาน ซึ่งประกอบด้วยปัญญาจะเกิดระลอก และพิจารณาสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ตรงตามที่ได้เคยเข้าใจแล้ว

นี่คือการอบรมเจริญภาวนาให้เพิ่มขึ้น ไม่ใช่ให้ไปทำอะไร แต่ให้เข้าใจเพิ่มขึ้น ๆ จึงจะเป็นการอบรมเจริญปัญญา มิฉะนั้นแล้วในครั้งโน้นคงจะไม่มีผู้ที่เฝ้าติดตาม เพื่อฟังพระธรรมจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ว่าจะเสด็จจาริกไปที่ใดก็ตาม ก็มีพุทธบริษัทไปเฝ้าและฟังธรรม ไม่ใช่ไม่ฟังและไปทำอะไรกันต่าง ๆ

ข้อสำคัญ คือ ฟังพระธรรมพอหรือยังเท่านั้นเอง พอไหม แม้แต่ผู้ที่ เป็นพระอรหันตก็ยังไม่ฟัง ถ้าอ่านดูในพระไตรปิฎกท่านสนทนาธรรมกัน ท่านฟังธรรมตลอด และคนที่ไม่ใช่พระอรหันตก็ฟังพระธรรมพอหรือยัง

นี่เป็นเรื่องที่กว้างมาก และต้องฟังกันนานมากทีเดียว เพราะฉะนั้น ขอตอบคำถามเท่าที่สามารถจะตอบได้ในเวลาสั้น ๆ

ข้อ ๑. กำเนิดของสังสารวัฏฏ์มีความเป็นมาอย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้หรือเปล่า

ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องกำเนิดของสังสารวัฏฏ์ ควรที่จะทราบว่า สังสารวัฏฏ์ คืออะไร ไม่ว่าจะพูดเรื่องอะไรทั้งหมดอย่าเพิ่งพอใจว่าเข้าใจความหมายของคำนั้นแล้ว แม้ว่าจะเข้าใจบ้างแล้วก็ตาม แต่ควรที่จะเข้าใจให้ชัดเจน ให้ละเอียดกว่าที่เคยคิดว่า เข้าใจแล้วด้วย ขอเรียนถามอาจารย์สมพรถึงศัพท์ที่มาของสังสารวัฏฏ์

สมพร คำว่า สังสารวัฏฏ์ แปลตามศัพท์ว่า การท่องเที่ยวไปไม่รู้จัก สิ้นสุด พระองค์ตรัสไว้ย่อ ๆ ว่า สังสารวัฏฏ์ไม่ปรากฏเบื้องต้นและเบื้องปลาย การที่จะรู้เบื้องต้นและเบื้องปลายนั้นรู้ไม่ได้ รู้ได้เฉพาะปัจจุบัน

ส. สังสารวัฏฏ์ คือ การท่องเที่ยววนเวียน ตั้งแต่ ๑๐ นาฬิกาจนถึงเดี๋ยวนี้นั่งอยู่ที่นี้ หรือว่าท่องเที่ยววนเวียน จากทางตาที่เห็นมาถึงทางหูที่ได้ยิน มาถึงทางกายที่กระทบสัมผัส มาถึงทางใจที่คิดนึก และก็เห็นอีก ได้ยินอีก กระทบสัมผัสอีก คิดนึกอีก ไม่ได้ท่องเที่ยวไปไหนเลยนอกจากตามาหู มาจมูก มาลิ้น มากาย มาใจ ก็ภพที่ชาติกวนเวียนอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้เอง

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้จักหรือเข้าใจสังสารวัฏฏ์ ไม่น่าจะยากมากมายอะไรเลย เพราะว่าอยู่ใกล้ที่สุด สังสารวัฏฏ์กำลังเกิด กำลังวนเวียน แต่ไม่ฟัง ไม่รู้ ไม่เข้าใจ จึงไม่รู้ว่าสังสารวัฏฏ์เกิดขึ้นได้อย่างไร มาจากไหน และจะจบสิ้นลงเมื่อไร

ต่อเมื่อใดเข้าใจสังสารวัฏฏ์ว่า ขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังกระทบสัมผัส กำลังคิดนึก นี่แหละเป็นสังสารวัฏฏ์ ไม่ว่าภพที่ชาติชาติก่อนก็มีตาเห็น มีหูได้ยิน มีจมูกได้กลิ่น มีลิ้นลิ้มรส อาหารของชาติก่อนอาจจะประณีตไม่เหมือนของชาตินี้เลย ไม่ว่าใครจะเกิดภพไหนภูมิไหนแต่ก็มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจที่จะคิดนึกวนเวียนไปในเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง พอถึงชาตินี้ ก็ไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอีก และเมื่อจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น ก็จะไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง เพราะฉะนั้น การวนเวียน กวนเวียน อยู่เพียงตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อใดได้ประจักษ์แจ้งธรรมชาติลักษณะจริง ๆ ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อนั้นก็ดับสังสารวัฏฏ์ได้ เมื่อปัญญาเกิดขึ้นรู้ความจริง

แต่ต้องเป็นปัญญา และไม่ใช่อะไรอย่างอื่น ขอให้ทราบว่า ปัญญาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงให้อบรม ให้เจริญ เพื่อที่จะดับกิเลส นั้น ไม่ใช่อะไรอย่างอื่น แต่ต้องรู้ว่า ขณะนี้ทางตาไม่รู้อะไร และต้องฟังให้เข้าใจอย่างไร และจะประจักษ์แจ้งได้อย่างไร ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็เช่นเดียวกัน

ถ้าใครชักชวนให้ไปทำอย่างอื่นโดยไม่รู้ความจริงของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ขอตถามสักนิดว่า จะไปไหน เมื่อถูกชักชวนให้ไปทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่การรู้ความจริงที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึกเดี๋ยวนี้นี้ จะไปทำไหม

ถ้าไปทำ หมายความว่าไม่มีวันที่จะพบของจริง และไม่มีวันที่จะประจักษ์แจ้ง
สัจธรรม เพราะว่าไปทำขึ้น แต่ไม่ใช่การรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีเหตุปัจจัย
จึงเกิดขึ้นเห็น จึงเกิดขึ้นได้ยิน โดยเป็นอนัตตาจริง ๆ

ขอตอบเพียงเท่านี้ ท่านที่สนใจคงจะต้องฟังต่อไปอีก

ที่ถามว่าสังสารวัฏฏมีความเป็นมาอย่างไร ก็ลงไปที่สภาพธรรมอย่างหนึ่ง คือ
อวิชชา ความไม่รู้ นั่นเอง เมื่อเกิดมาด้วยความไม่รู้ และตายไปด้วยความไม่รู้
ก็เกิดอีกด้วยความไม่รู้ และก็ตายไปด้วยความไม่รู้ จะหมดความไม่รู้ได้ก็ต่อเมื่อ
ความรู้ค่อย ๆ เกิดขึ้น เช่น เวลาที่ไม่ได้ฟังพระธรรม ไม่รู้เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ แต่เมื่อฟังแล้วก็เริ่มรู้ ขณะใดที่รู้ ขณะนั้นละความไม่รู้ที่ละเล็กที่ละน้อย
จนกว่าความรู้เรื่องของสภาพธรรมทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจจะเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้น กิจของปัญญา คือ ละความไม่รู้ สำหรับกิจของอวิชชา คือ
ทั้ง ๆ ที่เห็นตั้งแต่เกิดจนตายก็ไม่รู้ความจริงของเห็น เป็นเราเห็น และสิ่งที่ปรากฏก็เป็น
สัตว์บุคคลที่ไม่ใช่อนัตตาเลยสักอย่างเดียว

ข้อ ๒. ในชีวิตปกติประจำวันมีสิ่งอื่นใดกำหนดชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ นานา
หรือไม่ หรือว่าตัวเรากำหนดตัวของเราเอง

ถ้ายังมีตัวเรา หรือของเรา ขณะนั้นไม่ใช่อนัตตา คำนกับพระพุทธพจน์
เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ
นั่นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ความจริงก็เป็นอนัตตานั้นแหละ แต่คนที่ยังเห็นว่าเป็นอัตตา
เป็นเรา เป็นของเราก็อ้อมมี เพราะว่าความเห็นมี ๒ อย่าง คือ ความเห็นถูก
กับความเห็นผิด

เพราะฉะนั้น ทุกคนฟังพระธรรมเพื่อพิสูจน์ว่า พระธรรมที่ทรงแสดงเป็น
ความจริงหรือไม่ ไม่ใช่ต้องเชื่อเพราะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เพราะว่า
พระธรรมที่ทรงแสดงนั้น ทรงแสดงเรื่องของธรรมที่มีจริง ๆ ที่พิสูจน์ได้ในขณะนี้
เดี๋ยวนี้ ไม่ว่าจะเป็นขณะไหนก็ตาม ทุกชีวิตที่เกิดมา สามารถพิสูจน์พระธรรมได้ทั้งสิ้น

ที่ถามว่ามีอะไรกำหนดชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ นานา

เมื่อธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ธรรมแต่ละอย่างที่เป็นอนัตตานั่นก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น โดยที่ไม่มีใครสามารถจะสร้างหรือจะทำขึ้นตามความพอใจได้

ขณะนี้ใครทำเห็นได้บ้าง หรือว่าเห็นมีเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยโดยไม่ต้องทำ ขณะที่กำลังได้ยิน มีใครทำได้ยินได้บ้าง หรือว่าต้องได้ยินเพราะมีปัจจัยที่จะให้ยินเกิดขึ้น ได้ยินก็เกิดขึ้น นี่คือการที่จะเข้าใจปัจจัย คือ สิ่งที่ทำให้สภาพธรรมแต่ละอย่างเกิดขึ้นปรากฏ

สำหรับคนหูหนวก คนที่ไม่มีโสตปสาท มีใครทำให้เขาได้ยินได้บ้าง แต่สำหรับคนที่มีโสตปสาท จะห้ามเขาไม่ให้ได้ยินได้ไหม ในเมื่อเสียงกระทบหู

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาเรื่องของปัจจัยจะทราบว่า ทุกขณะมีปัจจัยหลายอย่าง เพียงจิตเกิดขึ้นขณะเดียว สั้นมาก คือ เพียงที่จะมีการได้ยินนิดเดียวและดับไป ต้องอาศัยหลายสิ่งหลายอย่างการได้ยินจึงจะเกิดได้ เช่น ต้องมีโสตปสาทซึ่งเป็นรูปพิเศษมีลักษณะที่กระทบเสียง ไม่มีใครสามารถสร้างรูปนี้ได้เลย นอกจากกรรมเป็นปัจจัย

รูปทั้งหลายที่เกิดมีสมุฏฐาน ๔ อย่าง คือ บางรูปเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย บางรูปเกิดขึ้นเพราะจิตเป็นปัจจัย บางรูปเกิดขึ้นเพราะอตุคือความเย็นความร้อนเป็นปัจจัย บางรูปเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย นี่เรื่องของรูป ส่วนเรื่องของนามก็มีปัจจัยอีกมากมายหลายอย่าง

สรุปรวมปัจจัยใหญ่ ๆ มีทั้งหมด ๒๔ ปัจจัย ทุกคนคงเคยได้ยิน เพราะว่าทุกคนเคยไปงานศพ ซึ่งในงานศพก็มีการสวดพระอภิธรรมที่แสดงถึงปัจจัยต่าง ๆ ให้เห็นความเป็นอนัตตา เริ่มตั้งแต่เหตุปัจจัย คือ เหตุปัจจัย ได้แก่ โลภะเป็นปัจจัย โดยเป็นเหตุ โทสะเป็นปัจจัยโดยเป็นเหตุ โมหะเป็นปัจจัยโดยเป็นเหตุ แต่เราไม่เข้าใจเท่านั้นเองว่า ชีวิตของเราวันหนึ่ง ๆ โลภะเป็นเหตุให้ชีวิตของเราก้าวไปทุก ๆ ขณะ ในสังสารวัฏ

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาเรื่องของปัจจัย ๒๔ จะทราบได้ว่า ทุกอย่างที่เกิดขึ้น ไม่พ้นจากปัจจัย และสภาพธรรมที่เกิดขึ้นไม่ใช่อาศัยเพียงปัจจัยเดียว แต่มีหลายปัจจัยทีเดียว

ข้อ ๓. จิตของพระอรหันต์ที่ว่าละกิเลสทั้งปวง มีลักษณะอย่างไร

จิตของพระอรหันต์ เช่น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เห็น ก็ได้ยิน ก็ได้กลิ่น ก็ได้ลิ้มรส ก็กระทบสัมผัส แต่เมื่อเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ไม่มีกิเลสใด ๆ เหลืออยู่เลย เพราะว่ามิใช่โลกุตตรจิตประกอบด้วยโลกุตตรปัญญาเกิดขึ้นรู้แจ้ง อริยสังขารธรรมจึงดับกิเลสได้ตามลำดับขั้น คือ จากการเป็นพระโสดาบันดับความเห็นผิดทั้งหมด เมื่อปัญญาอบรมเจริญขึ้นก็ดับความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอย่างหยาบเป็นพระสกทาคามี และเมื่ออบรมเจริญปัญญาขึ้นก็ดับความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นพระอนาคามี และเมื่อดับความยินดีในภพชาติทั้งหมดก็เป็นพระอรหันต์

คิดถึงความต่างกัน เรายังชอบรูปสวย ๆ ยังชอบเสียงเพราะ ๆ ยังชอบกลิ่นหอม ๆ ยังชอบรสอร่อย ยังชอบการกระทบสัมผัสที่สบาย แต่สำหรับพระอรหันต์ ท่านมีชีวิตอยู่เหมือนกับผู้ที่ทำงานเสร็จแล้วรอเวลาเลิกงานเท่านั้นเอง ตราบใดที่จิตของท่านยังไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉต คือ ยังไม่จุติ ที่เราใช้คำว่า สิ้นชีวิต หรือ ปรีณิพพาน

เพราะฉะนั้น โดยสภาพเป็นจิตที่ต่างกันมาก เพราะว่าได้อบรมเจริญปัญญา จนสามารถรู้แจ้งอริยสังขารธรรม ดับกิเลสได้

